

Neljännesunssi yhdeksälläkymmenellä taalalla

kotoutuksen sietämätön keveys William Burroughsin suomennoksissa

Ilmari Lyymä

Pro gradu -tutkielma

Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos

Kirjallisuus

Jyväskylän yliopisto

Syksy 2015

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistinen tiedekunta	Laitos Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä Ilmari Lyymä	
Työn nimi Neljännesunssi yhdeksälläkymmenellä taalalla – kotoutuksen sietämätön keveys William Burroughsin suomennoksissa	
Oppiaine Kirjallisuus	Työn laji Pro gradu -tutkielma
Aika Joulukuu 2015	Sivumäärä 68
<p>Tiivistelmä</p> <p>Käännösgraduni tarkastelee kotouttamista ja vieraannuttamista valitsemissani katkelmissa William Burroughsin suomennoksia, omani mukaan lukien. Se sisältää johdannon, käännösnäytteen, käännöspäiväkirjan ja analyysin. Olen valinnut tutkimusmateriaalini yrittäen saada kirjailijan monipuolisesta tuotannosta mukaan mahdollisimman kattavan kuvan – toisaalta valintaa on ohjannut se, mitä kirjailijalta on aiemmin suomennettu.</p> <p>Käännöstieteen teorian osalta tukeudun tutkielmassani mm. Ritva Leppihalmeen, Outi Paloposken, Irma Sorvalin, Katja Vuokon ja Lawrence Venutin ajatteluun. Metodiksi olen valinnut vertailevan lähestymistavan: tarkastelen suomennoksia ja paikallistan niiden keskinäisiä eroja. Näitä <i>käännösanomalioksi</i> nimittämiäni eroja löytäessäni vertaan suomennoksia alkuperäisteokseen ja analysoin käytettyjä käännösstrategioita: korvaamista, tekstinsisäistä ja -ulkoista selvennystä sekä poistoa; sitä miten käytetyt strategiat luovat uskottavuutta, kotouttaen tai vieraannuttaen, teoksen sisäiseen maailmaan. Toisia käyttämiäni metodeja ovat aineistonkeräys (liittyen erityissanastoon) ja kääntäjien haastattelut (liittyen mm. käännösten motivointiin ja vastaanottoon).</p> <p>Analyysissäni osoitan, että Burroughsin suomennoksista löydämme eri käännösstrategioita eri kääntäjiltä, ja että kääntäjät ovat valinnoissaan johdonmukaisia. He eroavat toisistaan paitsi kotouttavuuden asteen, myös esimerkiksi kääntäjän näkyvyyden ja murteen käytön suhteen. Suomennoksen lukijalle täysin näkymätön poiston käyttökäytäntä jakaa kääntäjiä, niin myös uskollisuus alkuperäisteokselle. Hypoteesini käännösanomalioiden käytöstä paikantamaan kotoutuksen ja vieraannuttamisen paikkoja osoittautuu pitäväksi. Jaottelen löydökset neljään kategoriaan: nimet, miljö, tapakulttuuri sekä mitta- ja painojärjestelmät. Lopuksi nostan esiin kysymyksen liioittelusta käännösstrategiana: onko suomennoksissa esiintyvä liioittelu tahatonta vai tietoista? Pyritäänkö sillä parantamaan alkuperäistä teosta?</p>	
Asiasanat kotoutus, kääntäminen, William Burroughs	
Säilytyspaikka JYX-tietokanta, Jyväskylän yliopiston kirjasto	
Muita tietoja	

Sisällys

I	Esipuhe.....	3
1	Johdanto.....	4
2	Käännettävä ja kääntäjät.....	7
2.1	William S. Burroughs.....	7
2.2	Kääntäjät.....	15
3	Kotoutus, vieraannuttaminen ja käänösanomaliat.....	19
4	Vertailu, aineistonkeräys ja haastattelut tutkimusmetodeina.....	20
5	Käänöksien vertailu.....	21
5.1.	<i>Junkie –Confessions of an Unredeemed Drug Addict – Nisti</i>	21
5.2	<i>Cities of the Red Night –Punaisen yön kaupungit</i>	33
5.3	Yhteenveto kääntäjistä.....	37
6	Liitteet.....	38
6.1	Käänösnäyte 1: <i>Junkie – Confessions of an Unredeemed Drug Addict / Nisti</i>	38
6.2	Käänösnäyte 2: <i>Cities of the Red Night / Punaisen yön kaupungit</i>	47
6.3	Käänöspäiväkirja.....	56
6.3.1	Nisti.....	56
6.3.2	Punaisen yön kaupungit.....	60
7	Lopuksi.....	63
8	Lähteet.....	66

I Esipuhe

Verkkokalvoillesi heijastuu tällä nimenomaisella hetkellä käänösgradu. Käänösgradu on ”kolmiosainen käsittäen johdanto-osan, käänöksen sekä kommenttiosan. Graduun sisältyvä käänös on laajahko kokonaisuus, jolla on mielellään aito toimeksianto ja joka tehdään tutkielmaprosessin aikana. Terminologisen tutkielman aiheena voivat olla esimerkiksi jonkin erikoisalan käsitteet, käsitesuhteet, termit ja näiden vastineet toisessa kielessä. Tällainen tutkielma perustuu käsiteanalyysiin sekä lähtö- että vastinekielessä, ja tutkielman tuloksena on suppea terminologinen sanasto. Sanasto perustuu mielellään aitoon toimeksiantoon.” (Helsingin Yliopisto 2006)

Esinäytöksenä tähän opinnäytetyöhön toimi Tuomo Lahdelman Jyväskylän yliopistossa syksyllä 2011 vetämä *Kirjallisuuden kääntäminen ja adaptaatio* -kurssi, jossa käänsin Burroughsin *Junkie – Confessions of an Unredeemed Drug Addict* -romania. Luettuani Jaakko Yli-Juonikkaan Sammakolle vuodeksi 2003 tekemän käänöksen motivoiduin kokeilemaan omia siipiäni kääntäjänä kirjan parissa. Käänsin Burroughsin henkilöhahmojen huumeslangin (joka kirjailijan taustat tuntien lienee hyvinkin autenttinen puheenparsi 1940-luvun New Yorkista) huumeslangille, jota puhuttiin vuosituhannen vaihteen Oulussa – tosin ilman oululaisten murteen levveetäki levveempää huutelusointia. Valinta oli luonnollinen. Tuon ajan Oulussa tutustuin siihen, miten huumeista ja niihin liittyvästä elämänpiiristä puhutaan kadulla, baareissa ja säätökämpissä – kaikki *Junkien* miljöitä. Koska *Junkie* käsittelee paljolti juuri suomensisäisten huumeitten käyttöä, josta minulla ei ole kokemusta enkä siis tarkkaan tiedä miten niistä puhutaan, jalkauduin kentälle kerätäkseni slangi-ilmaisuja, ymmärtääkseni jargonia ja haastatellakseni kyseisen alakulttuurin harrastajia. Koska informantit (atropologiassa termiä käytetään kuvaamaan yhteisön sisällä toimivaa, tutkijan kanssa yhteistyötä tekevää henkilöä) löytyivät koulukaupungistani Jyväskylästä, käänös sai väriä myös vuoden 2011 keskisuomalaisesta huumeslangista.

William S. Burroughsin (myöhemmin myös akronyymi WSB) teosten maailma on usein kaoottinen, toisensa pois sulkevien totuuksien törmäämispaikka. Tämän maailman ja sen hahmojen dynamiikkaan vaikuttavat usein ihmisen (ja eräiden antropomorffisten lajien) halu nautintoon ja siitä seuraava ristiriitaisten halujen luoma konflikti. Se muistuttaa paljon maailmaa, johon lapsena kasvoin. Suuressa roolissa Burroughsin romaaneissa on seksuaalinen nautinto, lähes poikkeuksetta miesten välisenä aktina, toisen suuren teeman ollessa nautintoaineet, erityisesti opiaatit. Myöhäiskaudella (kts. kohta 2.1) Burroughsin pyhän kolminaisuuden täydentävät enenevissä määrin aseet, aina yksinkertaisista lingoista smith&wessonien kautta hitaasti tappaviin hermomyrkkyyihin.

Burroughs voikin olla haastava käännettävä: esimerkiksi paljolti villiin länteen mutta Venuksellekin sijoittuvassa *The Place of Dead Roads*-romaanissa teksti vilisee sekä vanhoja, oikeita aseita että scifiaseita, joiden kuvailu tuottaisi hankaluuksia asiaan perehtyneellekin. Tässä gradussa kaartelen siis paitsi erittäin tutuissa, myös lähes täysin vieraissa teemoissa, mikä johtuu lyhyesti sanoen siitä kuka olen ja minkälaisilla erityisosaamisalueilla minua on siunattu.

1 Johdanto

Kirjallisuus on aina tarjonnut luovalle mielelle monenlaista hyötyä. Ajatellaan vaikkapa Marjorie Rollinsia, joka tilintarkastajana toimiessaan käytti kirjoittamiensa romaanien henkilöhahmoja kirjanpidon hallintorekisterissä pestessään Reuben Sturmanin pornoimperiumin rahaa (Schlosser 2003, 164) tai 1900-luvun alkuvuosina Venäjällä ilmestynyttä ja laajalle levinnyttä teosta *Siionin viisaiden pöytäkirjat* – väitetyt juutalaisten hegemoniaan tähtäävän salaliiton väitetyt kokouspöytäkirjat – joka sittemmin paljastui kirjalliseksi väärennökseksi, mutta yhtä kaikki antoi antisemitisteille keppihevosen toteuttaa tuhoavaa politiikkaansa. Molemmissa esimerkeissä tekijän/tekijöiden pyrkimys on lukijan vakuuttaminen; tekstin tärkein yksittäinen ominaisuus niissä on uskottavuus. Kuten englanniksi kirjoittava suomalainen kirjailija Hannu Rajaniemi televisiohaastattelussa toteaa:

”Uskottavuushan on kysymys kaikessa fiktiossa siitä, että uskooko lukija siihen päähenkilön kokemukseen, ja pystyykö lukija samaistumaan päähenkilöön, onko päähenkilön tai päähenkilöiden sisäinen maailma, joiden kautta se lukija sitä sen kirjan maailmaa hahmottaa, niin onko se uskottava, ja saako siinä sellaisen immersiokokemuksen jossa siihen maailmaan pääsee sisälle. Jos lukija pystyy luomaan itselleen sisäisen mallin siitä, miten se henkilö siihen maailmaan reagoi, niin silloin hän toivottavasti pystyy myöskin säilyttämään sen uskottavuuden kokemuksen. Ja juuri niin kuin oikeastaan sekä Kvanttivarkaassa ja että Fraktaaliruhtinaassa tietoisesti niinkuin siinä on muutamia tällaisia kohtia, jotka on melkein tarkoitettu, jotka, joilla kyllä on siis niin kun ihan oikea looginen sisältönsä, mutta joita voi halutessaan lukea melkein sitten niin kun proosarunoutena, jossa tärkeämpää on se yleistason kokemus ja minkälainen tunnelma siitä välittyy, kuin välttämättä ne yksityiskohdat.” (Rajaniemi 2013.)

Uskottavuus on myös käänneksen ensisijainen ominaisuus, mitä lukijan kokemukseen tulee. Sitä, pitääkö käänne paikkaansa, harvemmin tarkastetaan – luotamme käänneeseen fiktiossa yhtä lailla kuin luotamme siihen tietokirjallisuudessa. Fiktiossa paikkansapitävyys on tietysti ongelmallisempaa.

Puhuessaan uskottavuudesta Rajaniemi tulee puhuneeksi myös eri tavoista lukea. Lainaus sisältää fiktion kannalta oleellisen ajatuksen siitä, miten eri tavoilla tämän pro gradu -tutkielman lähtökohtaista tutkimuskohdetta ja -aineistoa, William S. Burroughsin romaaneja, voidaan lukea ja siis käntää. Kääntäjän tekemistä lukuisista pienistä ja suurista valinnoista syntyy uusi, uniikki teos, joka toimittaa (muuntuneen) sanoman lukijan ja kirjoittajan välillä. *Unohdettu kääntäjä* -teoksessa Irma Sorvali kirjoittaa käänneksen arvon olevan sen välitystehtävässä; käänne välittää alkutekstin sisällön. Tätä arvoa on Sorvalin mukaan vaikea mitata eri käännesten välillä, sillä se ei ole suoraan johdettavissa siitä, kuinka tarkkaan käänne noudattaa alkutekstiä. (Sorvali 1996,10-11.) Se on kulttuurivaihtoa.

Sorvali määrittää käännetieteen ”tieteeksi, joka tutkii kääntämisen rajoja ja tässä tutkimuksessaan [...] ylittää rajoja käyttäessään apunaan muiden tieteiden metodiikkaa.” (Sorvali 1996,15) Näin on käynyt myös tämän tutkimuksen kohdalla. Se, mikä alkoi kirjallisuuden mahdollisuuksien pohdintana, tarvitsi pian apua käännetieteestä ja ajautui sittemmin myös antropologian alueelle.

Kuitenkin kaikki tässä tutkimuksessa kieppuu janalla, jonka toisessa päässä on *kotouttaminen* ja

toisessa *vieraannuttaminen*. Katja Vuokko selittää termit hyvin tuoreessa *Avaimessa*:

”Käännöstutkimuksessa puhutaan usein kotouttavista ja vieraannuttavista käännöksistä: kotouttava käännöstapa pyrkii tuomaan teoksen lukijan lähelle mukauttamalla sen kohdekulttuurin kirjallisiin konventioihin ja poistamalla tai korvaamalla tekstissä esiintyvät vieraat kulttuurisidonnaiset elementit. Vieraannuttava käännöstapa taas pyrkii säilyttämään alkuteoksessa esiintyvät vieraat elementit myös käännöksessä ja korkeintaan lisäämään niihin selityksiä; uskollisuus alkutekstille on tärkeämpää kuin mahdollisimman sujuva lukukokemus.” (Vuokko 2014, 40)

Kotouttamisen motiivi on siis keventää kohdeyleisön taakkaa ymmärtää alkukielistä teosta ja/tai lisäämään samaistumista teoksen maailmaan. Karkeasti ottaen eksoottisesta tehdään arkipäiväistä niin tarinan kuin kielenkin tasolla. Näin saavutettuun lukukokemuksen 'keveyteen' viittaa tämän tutkimuksen otsikkokin – äärimmäisyyksiin vietyinä saavutettu keveys tosiaan muuttuu sietämättömäksi. Vieraannuttamisella eksotiikka pyritään säilyttämään ja lukijan kokemuspäiriä laajentamaan.

Outi Paloposki kirjoittaa artikkelissaan *Kääntäminen historiassa* vieraannuttavan kääntämisen ajatuksen syntyneen 1700-luvun lopun Saksassa, jossa koettiin tarvetta korostaa muiden kulttuurien kirjallisten tuotteiden ei-saksalaista alkuperää (Paloposki 2001, 349-373).

Se, kuinka paljon kotoutetaan, riippuu paljolti siitä, mitä genreä teoksen katsotaan edustavan. Ylivoimaisesti eniten kotoutetaan lastenkirjallisuudessa. Sen kohdeyleisön, lapsien, tietämys muista kulttuureista on vähäinen. Kielellinen osaaminen on sekin toista luokkaa kuin aikuisille suunnatussa kirjallisuudessa, joten on perusteltua helpottaa lukukokemusta näillä osa-alueilla. (Kallio 2015, 10). Tilanne on kuitenkin täysin toinen oman tutkimusaineistoni kohdalla ja juuri tämä seikka tekee siinä esiintyvistä kotouttamisesta mielenkiintoista.

Etsiessäni kotoutuksen ja vieraannuttamisen paikkoja tutkimusaineistosta käytin vertailevaa lähestymistapaa: tarkastelin useampia eri käännöksiä ristiin ja paikallistin keskinäisiä eroja. Aina tällaisen kohdan löydettyäni vertasin molempia tai kaikkia käännöksiä alkuperäiseen tekstiin. Niissä tapauksissa, jotka vaikuttivat tietoisilta valinnoilta keskityin tarkastelemaan, miten kotouttaminen käytännössä luo uskottavuutta – ja millä hinnalla? Kuinka uskollinen käännös on alkutekstille? Näkyykö kääntäjän itsensä rooli tekstissä vai onko kääntäjä häivytetty? Miten tehdyt valinnat suhteutuvat genrensä yleisiin käytäntöihin?

Näin muodostui otanta kotoutusta ja vieraannuttamista useilta eri kääntäjiltä usean eri 'käännösongelman' parista ja siinä sivussa lista kotoutuksen ja vieraannuttamisen oletetuista syistä. Joukossa oli tavanmukaisten, ymmärrettävien ja arvattavien motiivien lisäksi muutampia, jotka eivät menneetkään ajattelemiani raiteita. Ne herättivät enemmänkin kysymyksiä.

Tutkimuskohteeni ovat Markku Salon ja Jaakko Yli-Juonikkaan suomennokset WSB:n teoksesta *Junkie –Confessions of an Unredeemed Drug Addict* (1953) sekä itse suomentamani katkelmat

samaisesta teoksesta. Näiden lisäksi tutkimuskohteena on Elina Koskelinin suomennos (toistaiseksi ainoa) teoksesta *Cities of the Red Night* (1983) ja itse suomentamani luvut samaisesta teoksesta. Ne, kuten *Junkie*-suomennoksetkin, löytyvät kokonaisuudessaan liitteistä ja muodostavat tämän käänösgradun käänösnytyteen.

Kirjallisuustieteen termistön lisäksi tutkimukseni sisältää joitakin käänöstieteen ja termejä. Irma Sorvalin teoksesta *Unohdettu kääntäjä* löytyvät määritelmät tässä tutkimuksessa käyttämilleni käsitteille *translekti* ja *idiotranslekti*, joista ensimmäinen tarkoittaa esimerkiksi kaunokirjallista teosta ja toinen kyseiseen teokseen sisältyvää osa-aluetta, esimerkiksi kansanrunon käänöstä (Sorvali 1996, 15). Tässä tutkimuksessa translektin ollessa esimerkiksi WSB:n *Punaisen yön kaupungit* on sen alussa lainattu toinen teos, Don C. Seitzin *Mustan lipun alla* siis idiotranslekti.

Vertaillessani käänöksiä olen pohtinut siis myös niiden motivointia. Harold Bloomin *The Anxiety of Influence* –teoksessa (1973) esittämä motivaatioiden kolmijako *clinameneiksi*, *tesseroiksi* tai *askesikseiksi* sopii tähän tutkimukseen. *Clinamen* syntyy, kun lukija havaitsee lukemassaan käänöksessä kömpelyyksiä, virheitä tai muuta epämiellyttävää, ja päättää *korjata* käänöstä oikeaan suuntaan. Prosessin tulosta kutsutaan yleisimmin korjatuksi käänökseksi. *Tessera* taas syntyy, kun käänös miellyttää lukijaa, mutta sisältää silti osia tai osioita, joita on vaikea olla parantamatta – kääntäjän toimiessa kuitenkin niin, että edellisen käänöksen henki ja tyyli säilyvät. Tämän prosessin tulosta kutsutaan uudistetuksi käänökseksi. Kolmas, *askensis*, syntyy kokeilunhalusta, eikä se tähtää julkaistavaan tekstiin. Jos tästä prosessista koskaan valmista tulee, voimme sanoa tulosta vaikka sormiharjoitukseksi tai aivojumpaksi. *Askensista* ei tästä tutkimuksesta löydy. Tämä ei johdu kokeilunhalun (tai yrityksen, kts. käänöspäiväkirja) puutteesta; *askensikset* jäivät pois siitä yksinkertaisesta syystä että gradu on määritelmän mukaisesti teksti, joka tähtää julkaistavaksi.

2 Käännettävä ja kääntäjät

2.1 William S. Burroughs

William Seward Burroughs II syntyi viidentenä helmikuuta vuonna 1914 varakkaaseen perheeseen St. Louisin kaupungissa Missourin osavaltiossa Yhdysvalloissa. Nuori Bill oli kiinnostunut (tuli-)aseista ja kotitekoisista räjähteistä, joilla hän teki kokeitakin. Koulun hän aloitti paikallisessa Community Schoolissa, josta siirtyi perheen muuton vuoksi John Burroughs Schooliin vuonna 1925. Vuonna 1929 hän sai julkaistuksi ensimmäisen tekstinsä *Personal Magnetism* koulun lehdessä. Joskus niiden vuosien välissä hän huomasi kiihottuvansa poikien välisestä kosketuksesta. Heiveröisenä pidetty Burroughs siirrettiin terveys- ja kasvatuksellisista syistä Los Alamos Ranch Schooliin New Mexicoon. Kaivattuja muutoksia ei kuitenkaan kuulunut: kotiin kirjoitettiin pojan ottaneen yliannostuksen kloraalihydraattia, rauhoittavaa lääkettä. Se oli ensimmäinen kerta kun tuleva kirjailija jäi kiinni lääkkeiden väärinkäytöstä. Samoihin aikoihin hän tunnusti äidilleen olevansa heteronormatiivisesta ympäristöstään seksuaalisesti poikkeava ja tämä lähetti poikansa ensimmäiselle monista psykiatreista (Baker 2010, 8-16).

Kirjoittaa Burroughs alkoi nuoruusvuosinaan (Morgan 2012, 69). Esipuheessaan uudelleenjulkaisuun Jack Blackin, rikollisen, kulkurin ja oopiumiaddiktin vuonna 1926 ilmestyneestä omaelämäkerrasta *You Can't Win* Burroughs kertoo lukeneensa kirjan aikoinaan tuoreeltaan ja vaikuttuneensa siitä niin, että muistaa katkelmia siitä ulkoa vielä puolen vuosisadan jälkeenkin (Burroughs 1988).

Vuonna 1932 Burroughs aloitti englanninkielisen kirjallisuuden opinnot Harvardin yliopistossa ja valmistui humanististen tieteiden kandidaatiksi neljä vuotta myöhemmin. Valmistujaislahjaksi vanhemmiltaan hän sai kuukausittain maksettavan 200 dollarin ”taskurahan” (Bakerin mukaan noin 3000 vuoden 2010 Yhdysvaltain dollaria; summa, joka vapautti työnteosta tuon ajan Yhdysvalloissa ja epäilemättä teki ihmisestä rikkaan 1950-luvun Marokossa) ja matkan Eurooppaan, jonne Burroughs sitten hetkeksi jäikin. Koti löytyi Wienistä, missä Burroughs opiskeli lääketiedettä, ja vaimo Dubrovnikista – tosin kyseessä ei ollut romanttinen liitto, vaan käytännön järjestely, jotta saksanjuutalainen Ilse Klapper saisi viisumin Yhdysvaltoihin ja pääsisi pakenemaan natsihallintoa. (Baker 2010, 21-23)

Palattuaan kotiin St. Louisiin 1937 Burroughs oli tuuliajolla. Hän päätyi seuraavana vuonna Harvardin yliopistoon, Cambridge'iin tekemään jatko-opintoja. Tänä toisena Harvardin jaksona Burroughs tutustui arkeologian kautta mayojen kulttuuriin – amerikkojen prekolumbiaaninen aika tulisi sittemmin pulppuilemaan tuotannossa mm. lukuisissa ihmisuhreja ja manauksia kuvaavissa kohtauksissa. Hän luki myös Joseph Marchin *The Wild Party* -runoelman, josta sanoi myöhemmin ”Sen kirjan jälkeen halusin tulla kirjailijaksi.” Niin ikään kielitieteilijä Alfred Korzybskin teos *Science and Sanity: An Introduction to Non-Aristotelian Systems and General Semantics* (1933) vaikutti näinä vuosina suuresti Burroughsin ajatteluun. Vuonna 1940 Burroughs muutti New Yorkiin jatkaakseen opintojaan Columbian yliopistossa. Elämä, etenkin rakkauselämä, oli haasteellista: edes psykoanalytikolle toimitettu, jonkin sortin omistautumisen osoituksena irti leikattu ja ihastukselle aiottu pikkusormen uloin nivel ei estänyt Burroughsia päätymästä Bellevuen sairaalan psykiatrisen osaston kautta

Payne-Whitneyn yksityiseen sairaalaan ja sieltä takaisin kotiin St. Louisiin. (ibid., 23-30)

Sotaan Burroughs ei osallistunut. Hän kyllä yritti. Laivastoon tai lentäjäksi hintelää ja likinäköistä Williamia ei huolitettu. Onneksi isä-Burroughsin suhteilla löytyi New Yorkista paikka mainostoimistosta. Pian tuli kuitenkin kutsu jalkaväkeen. Hinkua tykinruoaksi ei ollut sen paremmin pojalla kuin vanhemmillakaan joten äiti-Burroughs käytti vaikutusvaltaansa saadakseen pojalleen vapautuksen vedoten psyykkisiin ongelmiin. Kasarmilla vapautusta odotellessaan Burroughs luki Proustin *Kadonnutta aikaa etsimässä* josta imi vaikutteita myöhempään tuotantoonsa. Vuonna 1942 Burroughs muutti töitten perässä Chicagoon. Työt olivat sekalaisia pätkätöitä, mainittavimpana myöhemmin kirjan aiheeksikin päätynyt noin 8 kuukauden huki tuholaiistorjujana. Chicagossa Burroughsilla oli muutama ystävä St.Louisista, Lucien Carr ja David Kammerer. Kun Carr lähti opiskelemaan Columbian yliopistoon, seurasivat Kammerer ja Burroughs pian perässä. Siellä Carr tutustutti Burroughsin Allen Ginsbergiin ja Jack Kerouaciin. Heistä muodostui kolmikko, jota pidetään niin kutsutun beat-sukupolven (suomeksi esim. *lyöty* sukupolvi, mutta myös elämännälkää ja musiikin merkitystä liikkeessä korostaen *sykesukupolvi*) esikuvina ja samannimisen liikkeen alullepanijoina. (ibid., 30-35)

Vuonna 1945 Carr tappoi Kammererin. Lähipiirissä tapahtunut intohimorikos sai Burroughsin ja Kerouacin kirjoittamaan kokemuksistaan *And the Hippos Were Boiled in their Tanks* (Grove Press 2008, New York & Penquin books 2008, Lontoo) -romaanin salanimillä William Lee ja John Kerouac. Rakenne oli mielenkiintoinen kaksine kertojineen – molemmat kertojat esiintyivät toisen tarinassa henkilöinä. Kesti kuitenkin kauan vielä molempien kirjailijoiden kuolemien jälkeen ennen kuin tämä ”esikoinen” näki päivänvalon.

Burroughs muutti myöhemmin samana vuonna Kerouacin, Ginsbergin, Hal Chasen, Edie Parkerin ja Joan Vollmerin asuttamaan kimppakämppään ja hänestä ja Vollmerista tuli rakastavaiset. Seuraavana vuonna Burroughs sai käsiinsä morfiinia, ja päätti kokeilla. (ibid., 40-42). Kokeilun seurauksista syntyi esikoisromaani, vanhalla salanimellä William Lee (myös teoksen päähenkilön nimi) julkaistu *Junkie – Confessions of an Unredeemed Drug Addict* (Ace Books 1953, New York). Se on tunnustuksellinen kuvaus heroinistista ja pikkudiileristä toisen maailmansodan jälkeisessä Greenwich Villagessä, New Yorkissa. Romaanin taloudellinen, toimintaan painottuva kerronta sai vaikutteita Burroughsin noina vuosina löytämän Denton Welchin teoksista – vanhemmalla iällä kirjailija sanoi Welchin vaikuttaneen eniten hänen kirjalliseen tyyliinsä (ibid., 52) ja että myöhästrilogian päähenkilö, Kim Carsons, on mallinnettu tämän mukaan (Burroughs 1985, iv). Esikoisromaani kaartelee kirjailijalle tutujen asioiden, huumeiden ja alkoholin nauttimisen mutta myös pummien ryöstön ja diilauksen, poliisin välttelyn ja kiinni jäämisen ympärillä. Vastaa tulevat vankilat, sairaalat ja erilaiset vieroitushoidot. Myöhemmin tie vie päähenkilön New Orleansin ja Rio Grande Valleyyn kautta Méxicoon.

Tälle kaikelle löytyy peilauspintaa kirjailijan elämästä: huhtikuussa 1946 Burroughs istui lyhyen ajan reseptin väärentämisestä Tombsin vankilassa, New Yorkissa (tuomio oli lopulta 4 kk ehdollista vankeutta). Samana kesänä hän osti hieman maata lapsuudenystävänsä kanssa Rio Granden laaksosta, Texasista, ja laittoi sen viljelykseen. Heinäkuussa 1947 Joanille ja Williamille syntyi poika, William Seward Burroughs III. Tammikuussa 1948 tuore isä yritti vieroittaa huumeista Lexintonissa, kuten

romaanin (tosin lapseton) päähenkilökin. Lexintonin kohdalla totuus on tarua ihmeellisempää: *Junkien* Lexinton ei tee CIA:n kanssa potilailla salaisia kokeita mm. LSDllä, kuten tosielämän vastine teki. Kesällä hän muutti perheineen (johon kuului nyt lapsi Joanin aiemmasta liitosta) New Orleansiin. Pian sen jälkeen poliisi löysi Burroughsien kotoa raskauttavaa todistusaineistoa liittyen kannabiskauppaan ja Burroughsia uhattiin 2-5 vuoden tuomiolla. Elokuussa 1949 nelikko muutti Méxicoon, missä Burroughs jatkoi opintojaan mayakulttuurin ja espanjan kielen parissa. Molemmat vanhemmat yrittivät vieroittua paheistaan, mikä johti vielä hankalimpiin ongelmiin alkoholin kanssa. Syksyllä 1950 Burroughsit hakivat eroa.(ibid., 48-59).

Junkien itsenäisenäkin teoksena toimiva jatko-osa, vuosina 1951-1953 kirjoitettu *Queer* (Viking Press 1985, New York) kertoo William Leen matkoista yagén (”ja-he”, amazoninajahuaskaliaani tai tutummin ayahuasca) perässä Etelä-Amerikassa – tätähän *Junkien* lopussa suunnitellaan. Tosin kertoja on romaanien välissä muuttunut (Genette'in termein) intra- ja homodiegeettisestä ekstra- ja heterodiegeettiseksi, eikä tämä Lee aivan vaikuta *Junkien* Leeltä. Kirjailija selittää jälkimmäistä muutosta vuonna 1985 kirjoitetussa esipuheessaan:

”In my first novel, *Junky*, the protagonist "Lee" comes across as integrated and self-contained, sure of himself and where he is going. In *Queer* he is disintegrated, desperately in need of contact, completely unsure of himself and of his purpose. The difference of course is simple: Lee on junk is covered, protected and also severely limited. [...] When the cover is removed, everything that has been held in check by junk spills out. The withdrawing addict is subject to the emotional excesses of a child or an adolescent, regardless of his actual age. And the sex drive returns in full force.” (Burroughs 1985, iii)

Romaani alkaa epäonnissa merkeissä Méxicossa, jossa Lee yrittää epätoivoisesti tehdä vaikutusta nuoreen Allertoniin. Myöhemmin hän saa tämän ylipuhuttua rattopojakseen matkalle. He suuntaavat Panamán kautta Quitoon ja sieltä mutkien kautta Puyoon, jossa vastaan tulee koruton totuus: tien pää; ensin konkreettinen, sitten henkilökohtainen. *Queer* noudattelee pääpiirteittäin Burroughsin elämää. Toukokuussa 1951 Méxicossa hän rakastui pakkomielteen omaisesti nuoreen Adelbert Lewis Markeriin ja teki tämän kanssa heinä-syyskuussa matkan Ecuadorin viidakoihin. (Baker 2010, 61) Matka oli suhteelle katastrofi ja päättyi kyyneliin. Yagéa ei löytynyt.

Burroughs palasi takaisin Méxicoon perheensä luo. Eräänä syyskuuisena iltana hän oli myymässä asettaan. Asuntoon, jonne Burroughs tuli poikansa ja vaimonsa kanssa kauppaa tekemään, ei ollut ostaja vielä saapunut. Sen sijaan siellä oli Marker ja tämän ystävä. Ei tiedetä varmasti, mitä seuraavaksi tarkkaan ottaen tapahtui, mutta yleisimmän tarinan mukaan Burroughs ja Joan esittivät Wilhelm Tell -imitaation, jossa Burroughs ampui lasin vaimonsa pään päältä. Se on varmaa, että Joan kuoli miehensä ammuttua tätä otsaan. Tiedon tästä Burroughs sai sairaalasta poliisiasemalle, jossa hän oli kuulusteltavana. Hän oli pidätettynä 13 päivää, kunnes pääsi takuuta vastaan vapaaksi. Oltuaan vuoden vapaalla Burroughs tuomittiin kuolemantuottamuksesta kahdeksi vuodeksi ehdonalaiseen, miinus jo istutut 13 päivää. Silloin hänen poikansa oli jo isovanhempiensa hoteissa, Joan haudattuna Méxicoon(ibid., 65- 68). Esipuheessaan *Queeriin* Burroughs kirjoittaa: ”I am forced to the appalling

conclusion that I would never have become a writer but for Joan's death, and to a realization of the extent to which this event has motivated and formulated my writing.” (Burroughs 1985)

Vuoden 1952 joulun Burroughs vietti pitkästä aikaa kotimaassaan – hän oli kyllästynyt lakifirmansa yrityksiin kiristää rahaa ja halusi nähdä poikaansa. Seuraavan vuoden tammikuussa hän lähti jälleen yagén perään, ensin Panamáan ja sieltä Bogotá’n kautta viidakkoon. Puerto Limónista yagéa viimein löytyi. (Baker 2010, 71-73)

Méxicoon Burroughs palasi kesällä 1953, muttei tuntenut oloaan kotoisaksi ja päätti elokuussa palata kotiin. Syksyllä hän muutti Allen Ginsbergin luo New Yorkiin, ja miesten välille syntyi seksuaalinen suhde. Siellä asuessaan he myös parsivat kokoon Burroughsin seuraavan teoksen. (ibid. 80-81)

Pääosa kuusikymmenluvulla julkaistun, toistaiseksi suomentamattoman *The Yage Letters*in (City Lights Books 1963, San Francisco) tekstistä on kirjoitettu tähän aikaan. Kustantajan romaaniksi luokittelema teos poikkeaa muodoltaan kahdesta ensimmäisestä romaanista huomattavasti. Ensilukemalta sen luulisi sisältävän autenttista Burroughsin ja Ginsbergin välistä kirjeenvaihtoa vuosilta 1953-1960 plus epilogin (cut-up -teksti vuodelta 1962) mutta tosiasiaa kyseessä on voimakkaasti kirjemuotoon muokattu teksti. Suurin materiaalin lähde ”kirjeromaaniin” on Burroughsin matkapäiväkirja heinä-elokuulta 1953 (Harris 2008, xviii-xix), joka on julkaistu sittemmin nimellä *Everything lost: the Latin American notebook of William S. Burroughs* (Ohio State University Press, 2008, Ohio).

Kirjallisuushistorian kannalta *The Yage Letters*in voi nähdä alkuräjähdyksenä sarjalle Burroughs-julkaisuja, joita jäsennessä tutkijan mieleen nousee väistämättä sanapari ”etenevä sekasorto”. On nimittäin niin, että tästä pisteestä lähtien kirjailijan tuotanto muuttuu vyyhdiksi, jossa toisiaan risteävät tekstikatkelmat löytyvät useasta eri teoksesta. Kun vielä teosten julkaisemisajankohdat saattavat erota kirjoittamisajankohdista jopa yli 60 vuodella, käy kronologisen järjestyksen etsiminen hankalaksi. Oivasta esimerkistä käy *Interzone* (Viking Press 1989, New York), joka sisältää paitsi vanhimman Burroughsilta säilyneen fiktiivisen tekstin vuodelta 1938 myös tekstejä, jotka päättyivät editoituina niin *The Naked Lunch* (Olympia Press 1959, Pariisi)- kuin *Nova Express* (Grove Press 1964, New York) -teoksiinkin.

Nämä kolme romaania (*Junkie – Confessions of an Unredeemed Drug Addict*, *Queer* ja *The Yage Letters*) – vaikka niiden julkaisemisen välillä on 32 vuotta – muodostavat Burroughsin vairaistuotannon. Jos varhaistuotannoksi määritellään kaikki, mitä Burroughs kirjoitti ennen *The Naked Lunch*ia, sisältää se myös *And the Hippos Were Boiled in their Tanks*in –vaikka se painettiin erään tarinan hahmon tosielämän vastineen pyynnöstä vasta tämän kuoltua, lopulta 63 vuotta teoksen kirjoittamisen jälkeen. Se erottuu myöhemmistä kirjallisista vaiheista selkeän omaelämäkerrallisuutensa (”While it was I who wrote *Junky*, I feel that I was written in *Queer*.” toteaa kirjailija johdannossa jälkimmäiseen teokseen) ja tarinan kronologisen etenemisen vuoksi; piirteitä, jotka kirjailija lähes hylkäsi niitä seuranneessa, kuuluisimmaksi nousseessa romaanissaan *The Naked Lunch*. Se julkaistiin Ranskassa, jossa sensuuri oli Yhdysvaltoja löyhempi, mutta kirjoitettiin Marokossa. Burroughs oli asettunut Tangieriin lähdettyään joulukuussa 1953 New Yorkista kohti Marokkoa ajatuksenaan ”liottaa itseään paheissa” (Baker 2010, 83).

Tangierin vuodet olivat Burroughsille intensiivistä aikaa. Hän ajautui kokeilemaan uutta opiaattia, Eukodolia; metadonivalmistetta, jonka saksalaiset kehittivät kipulääkkeeksi sotatilanteisiin, ja jota myytiin Tangierissa ilman reseptiä. Se vei viinanhimon ja toi unenomaisen, miellyttävän tunteen, joka sopi sille, joka haluaa unohtaa. Minkäänlaista fyysistä haittaa Burroughs ei aineessa nähnyt, mutta riippuvuuden syntyminen oli helppoa ja rakkaus tähän uuteen löytöön syveni kunnes Burroughs joskus vuoden 1955 aikana lopetti muun muassa peseytymisen ja vaatteiden vaihdon kokonaan. Hän saattoi istua vuokraamassaan huoneessa kasbahissa kuurona ja sokeana ympäröivälle maailmalle ja tuijottaa tuntikaudet kenkiään, havahtuen aina muutaman tunnin välein piikittämään lisää. Hän yritti päästä riippuvuudesta eroon useita kertoja, ottaen vastaan apua vakituiseltaankin, Kikinä tunnetulta espanjalaispojalta, mutta tulokset olivat laihoja. Viimein keväällä 1956 Burroughs matkusti Lontooseen kokeilemaan apomorfiinihoitoa tohtori Dentin alaisuudessa. Hoito tepsii, ja Burroughs on myöhemmin sanonut ettei *The Naked Lunch* olisi koskaan nähnyt päivänvaloa ilman Dentiä. (ibid., 86-93)

Burroughs palasi Tangieriin hyvissä voimissa. Alkuvuodesta 1957 ystäväänsä tapaamaan tullut Kerouac oli hämmästynyt: Burroughs kirjoitti nyt nopeassa tahdissa materiaalia, joka päättyisi *The Naked Lunchiin* ja niin sanottuun Nova-trilogiaan (jota ei toistaiseksi ole käännetty suomeksi); teoksiin *The Soft Machine* (Olympia Press 1961, Pariisi), *The Ticket That Exploded* (Olympia Press 1962, Pariisi) ja *Nova Express*. Hänen uusi harrastuksensa ja ylpeydenaiheensa oli *majoun*, perinteinen marokkolainen pikkumakea, joka sisältää eri pähkinöitä, inkivääriä, kannabista ja hunajaa. Burroughs valmisti majounia itse ja söi sitä nyt joka päivä. Kannabista kului muutoinkin. Vielä vuoden 1957 puolella Burroughs kerkesi matkustamaan ystäväänsä luo Kööpenhaminaankin. Tullessaan takaisin hän sai kuulla Kikin kuolleen intohimorikoksen seurauksena – Burroughs tulisi muistelemaan häntä lopunelämäänsä. Kerouacin lisäksi Tangierissa vieraili myös Ginsberg, ja yhdessä kolmikko editoi Burroughsin sanatulvasta tulevaa romaania. Tammikuussa 1958 Burroughs sai tarpeekseen Tangierista ja muutti Pariisiin Ginsbergin esimerkkiä noudattaen. (ibid., 97-103) Samana vuonna *The Naked Lunchista* julkaistiin katkelmia yhdysvaltalaisessa ylioppilaslehdessä, ja seuranneet kohut sensuuri oikeudenkäynteineen nostivat kirjailijan tunnettuutta niin, että Pariisissa toiminut Olympia Press päätti julkaista kirjan heinäkuussa 1959. (ibid., 118)

Nova-trilogiassa Burroughs keskittyi hiomaan ja muuntelemaan *The Naked Lunchissa* esittelemäänsä, Brion Gysin'in idean pohjalta kehrittelemäänsä *cut-up* -metodia. Termin suomennos vaihtelee (*leikkaa & liimaa* on Burroughsia suomentaneen kustannusosakeyhtiö Sammakon valinta), mutta yksinkertaistaen se tarkoittaa tapaa muuntaa kirjoitetun tekstikorpuksen sisältöä (joko yksittäisten sanojen, lauseiden, lauserykelmien tai kokonaisten kappaleiden järjestystä) niin, että saadaan esiin jotakin ennalta-arvaamatonta. Burroughsille *cut-up* ei ollut ainoastaan tapa paljastaa piilevää kirjallista potentiaalia. Hän käytti sitä saadakseen vihjeitä tulevasta, osana psykoterapiaa, jopa kirjallisen analyysin välikappaleena. (ibid., 139)

Kertomakirjallisuuteen sovellettuna *cut-up* synnyttää yllättäviä käännteitä. Lähtömateriaalin ollessa otollista syntyy ikäänkuin eri polkuja, johon tarina voisi edetä. Metodin viehätys lienee siinä, että se paljastaa myös yhdistelmiä joita ei tulisi ajatelleeksi, mutta joissa on kuitenkin tunnistettavissa jotain samaa. Jos samaa tekstikorpusta kierrätetään eri muodoissaan ne saavat lukijassa aikaan erikoisen

tunteen – ikään kuin tekstin välineellisyys korostuisi, tai teoksen sisäisen maailman rajat ja mahdollisuudet terästyisivät.

Alan Mooren dystopisessa, kylmän sodan aikaiseen rinnakkaistodellisuuteen sijoittuvassa sarjakuvaromaanissa *The Watchmen* (Moore 1987, 1) yleisnero Adrian Veidt rinnastaa metodin käyttämäänsä tekniikkaan, useiden televisioruutujen yhtäaikaiseen katsomiseen, tavoitteena välttää järkeily ja analyysi ja siten nähdä muutoin ärsykekynnyksen alapuolelle jääviä vilahduksia maailmantilasta, nykyisestä ja tulevasta:

”Multi-screen viewing is seemingly anticipated by Burroughs’ **cut-up** technique. He suggested re-arranging words and images to evade rational analysis, allowing subliminal hints of the **future** to leak through...

An impending world of exotica, glimpsed only peripherally.”

The Naked Lunch oli Burroughsin mukaan teos, jonka luvut voi lukea paitsi klassisessa, ensimmäisessä painoksessa sementoidussa järjestyksessä, myös aleatorisesti eli arpoen. Teos ei siis ole vangittu sisällyluettelon mukaiseen lukujärjestykseen, vaikka suurin osa lukijoista epäilemättä sen niin lukeekin. Burroughsia nimitetään joskus virheellisesti cut-upin isäksi, mutta se oli käytössä jo vuosikymmeniä ennen mm. dadaisteilla, eikä liene liioiteltua olettaa, että metodi on keksitty monissa kulttuureissa monina aikoina. Burroughs oppi metodin alkeellisessa muodossaan ystävältään, kuvataiteilija Brion Gysiniltä. Burroughs oli kuitenkin se kirjailija, joka toi cut-upin suuren yleisön tietoisuuteen – ainakin länsimaissa – ja voimme sanoa, että hän *keksi* ottaa metodin käyttöön – ei siis metodia. Ei liioin ole uskallettua väittää, että mitä tulee kirjallisuuden luomiseen, hän myös kehitti ja otti metodin haltuunsa ennennäkemättömällä tavalla.

Mainittu aleatorisuus korostuu ehkäpä parhaiten teoksessa *Dead fingers talk* (Calder 1963, Richmond), joka on itsenäinen teos, mutta koostuu kappaleista, jotka on otettu *The Naked Lunchista*, *The Soft Machinesta* ja *The Ticket That Exploded*:sta. Kustantajan mukaan joukossa on myös uutta materiaalia, mutta sitä, missä tämä materiaali teoksessa sijaitsee, ei ole koskaan määritetty.

Kun Ranskan maaperä alkoi polttaa liikaa keväällä 1960, Burroughs lähti Lontooseen. Ian Somerville, Burroughsin ystävä, oli juuri rakentanut ensimmäisen *dream machinen*, unikojeen. Jos ymmärrän oikein, laitteen pitisi vuorovaikuttaa strobovalojen avulla alfa-aaltoihin aivoissa niin, että käyttäjä kokee unenomaisia tai hypnoosin kaltaisia tiloja. Brion Gysin rakensi ja patentoi nimiinsä omansa vuotta myöhemmin. Burroughs oli erittäin kiinnostunut keksinnöstä ja pääsi tutustumaan. Visuaalisesti herkälle Burroughsille tämä tuotti näkyjen tulvan ja antoi materiaalia *The Ticket That Explodediin* ja *Nova Expressiin*. Kesällä 1961 visiitillä Tangierissä hän yritti Timonthy Learyn opastuksella tutkia psilositybiinisten vaikutusta mieleen. Burroughs oli tutustunut psykedeeleihin jo aiemmin, ja nyt hän havaitsi, ettei pitänyt vaikutuksista. Näyt olivat painajaismaisia. Kaksi vuotta myöhemmin Burroughs oli jälleen Tangierissa, ja tällä kertaa vierailulle saapui hänen poikansakin, 16-kesäinen Billy Jr. Isä-poika -suhteen lämmittely ei kuitenkaan ottanut tulta. Vuoden 1964 joulukuussa Burroughs palasi New Yorkiin. (Baker 2010,131-147)

Saatuun valmiiksi ”uuden mytologian avaruusajalle” (eli Nova-trilogian) Burroughs laajensi taiteellisia näkymiään. Hän näytteli (ja ääninäytteli) 1960- ja -70 -luvuilla useissa avantgardistisissa lyhytelokuvissa. Vuonna 1965 hän sai käsiinsä Arthur ”Dutch Schultz” Flegenheimerin, 30 vuotta aiemmin New Yorkissa kuolleeksi ammutun gangsterin, viimeisiksi jääneet sanat ja teki niiden ympärille viisi vuotta myöhemmin julkaistun elokuvakäsikirjoituksen *The Last Words of Dutch Schultz* (Cape Goliard Press 1970, Lontoo). Käsikirjoituksen mahdollisuudet tulla jonain päivänä elokuvaksi olivat kuitenkin tarkoituksellisen olemattomat – julkaisussa oli kyse pikemminkin elokuvakäsikirjoituksesta kirjallisuuden alalajina kuin elokuvaa varten tehdystä käsikirjoituksesta. Samana vuonna Pariisissa sijainnut English Bookshop julkaisi *Call Me Burroughs* -levyn, jossa kirjailija luki katkelmia tuotannostaan. Monille se oli ensikosketus Burroughsiin äänenä (ja mv.kuvana) ja valikoitunut yleisö tuntui pitävän kuulemastaan. Vuonna 1966 Massachusettsin korkein oikeus viimein päätti, ettei *The Naked Lunchin* levittäminen rikkonut siveyslakeja, päättäen samalla kirjallisen sensuurin aikakauden Yhdysvalloissa. Silloin Burroughs oli tosin jo kyllästynyt ilmapiiriin ja muuttanut, vielä kerran, Lontooseen. (ibid., 141-155)

Kuusikymmenluvun lopulle tultaessa Burroughs jätti cut-up -metodinsa noituuden (ja dianetiikan – skientologia oli joitakin vuosia voimakas vaikutte Burroughsin elämässä) harjoittamiseen; kirjallisella kentällä hän palasi kertovaan, joskin edelleen kokeelliseen tyyliin. Vuonna 1969 Burroughs sai valmiiksi militanttia homoseksuaalisuutta nuorisokapinaan yhdistäneen *The Wild Boys: a Book of the Dead* (Grove Press 1971, New York), 1960-luvun puolivälistä 1970-luvun puoliväliin ajoittuvan kokeilevan ja kumouksellisen vaiheen arvostetuimman romaanin. Neljä vuotta myöhemmin ilmestyi (toistaiseksi suomentamaton) romaani *Port of Saints*, jossa aikamatkailun syövereissä seikkailevat Burroughsin tuotannosta tutut hahmot (Covent Garden Press 1973, Lontoo).

Yksityiselämässä Lontoon vuosia varjostivat menetykset lähipiirissä: isä oli kuollut vuonna 1965, nuoren Billyn liitto oli kariutunut ja viina ja huumeet aiheuttivat ongelmia. Jack Kerouac, josta Burroughs oli ajautunut erilleen muutamien viime vuosien aikana, kuoli alkoholismiinsa lokakuussa 1969. Äitinsä kirjailija menetti vuotta myöhemmin. Lontoossa vuoden 1973 lopulla vierailut Allen Ginsberg huolestui Burroughsin fyysisestä ja henkisestä tilasta ja järjesti ystävälleen syyn palata Yhdysvaltoihin: Burroughs opettaisi luovaa kirjoittamista New York City Collegessa seuraavan vuoden alusta alkaen. (Baker 2010, 165-170)

New Yorkissa Burroughs tutustui nuoreen James Grauerholziin. Lyhyen romanttisen vaiheen jälkeen Grauerholzista tuli kirjailijan ystävä, ja pian hän järjesteli Burroughsin julkisia esiintymisiä, joista Burroughs sai paitsi rahaa myös mielekästä tekemistä; opettamiseen hän ei mielestään sopinut. Kesällä 1976 Burroughs muutti nk. Bunkkeriin, entiseen paikallisen NMKY:n pukuhuonetilaa, josta muodostui epävirallinen seurahuone kirjailijan ympärillä pyörivälle sekalaiselle seurakunnalle. (ibid., 171-174)

Bunkkerissa Burroughs kirjoitti myöhäiskauden trilogiansa ensimmäisen osan *Cities of the Red Night* (Viking Press 1981, New York). Se kertoo kaksi rinnakkaista tarinaa; seikkailukertomuksen 1700-luvulta Karibian meren omavaltaisissa ja seksuaalisesti avomielisissä piraattiyhteisöissä, ja dekkarin kadonneen henkilön jäljittämisestä 1900-luvulla, joka on myös tieteistarina tappavasta viruksesta.

Tarinoiden lisäksi romaanin pääosassa ovat ajassa ja paikassa vapaasti liikkuvat punaisen yön kaupungit: mytologioiden, unien ja rinnakkaisten todellisuuksien solmukohdat. Läsä ovat myös aiemmasta tuotannosta tutut elementit: (pseudo)omaelämäkerrallisuus, Keski-Amerikka, seksuaaliset nautinnot & kemialliset välttämättömyydet ja – myöhäistuotannossa korostetusti – aset.

Kuusikymmentä täyttänyt Burroughs oli jo kuuluisa vastakulttuurin hahmo, ja paitsi kuuluisia vieraita Bunkkeriin virtasi kovia huumeita. Hän oli poissa tolaltaan jälleen yhden ystävän tapaturmaisesta kuolemasta, ja joi paljon. Joskus vuoden 1978 paikkeilla hän alkoi uudelleen käyttää heroiniä, ja muutamaa vuotta myöhemmin hän oli taas metadonihoidossa – tällä kertaa Burroughs jatkaisi hoitoa loppuelämänsä. Vaihtoehto tuntui paremmalta kuin 'juomisen helvetti', josta kirjailija oli saanut tarpeekseen. Helvetti kuitenkin seurasi: Ennen pitkää Grauerholz jätti juopottelevan ja nisteilevän Burroughsin piireihinsä ja lähti Lawrence'iin, Kansasiin. Keväällä 1981 Billy Burroughs, 33, jätti itsetuhoisesti lääkkeensä syömättä ja menehtyi sisäisiin verenvuotoihin. Jälkeen jääneessä kirjeessä hän syytti isäänsä elämänsä pilaamisesta. Burroughsille riitti. Hän oli kylästellyt Grauerholzin luona Lawrenceessa ja pitänyt näkemästään. Loppuvuodesta hän muutti Kansasiin. (Baker 2010, 178-181)

Vanhat päivänsä Burroughs eli Kansasissa. Seuraa pitivät nyt lukuisat kissat, joihin kirjailija mieltyi jopa niin, että kirjoitti ajatuksistaan & kokemuksistaan pienoisoromaanin *The Cat Inside* (Grenfell Press 1986, New York). Hän viimeisteli trilogiansa vuosina 1983 ja 1987 ilmestyneillä romaaneilla *The Place of Dead Roads* ja *The Western Lands* (molemmat Viking Press, New York). Ensinmainittu keskittyy päähenkilönsä Kim Carsons, seksuaalisuudeltaan *hämy*n lehmipojan ja tämän lainsuojattoman retkueen ruudinkatkuisiin seikkailuihin 1800-luvun lopun villissä länessä. Ajan ja paikan määreet menettävät pysyvyytensä teoksen loppua kohden: väliin Kim on ajan ulkopuolella, väliin hallituksen aidatulla alueella Venuksessa marraskuussa 1980.

Päätösosa *The Western Lands* taas alkaa vanhan kirjailijan arjen kuvauksella. Lukijalle vihjataan kirjailijan olevan ehkäpä lännentarinoita kirjoittanut William Seward Hall, joka kuoli ammuskelussa 17.9.1889 (edellisen osan ensimmäinen & viimeinen kohta) ja jonka salanimi oli Kim Carsons. Hän yrittää kirjoittaa itseään pois kuolemasta kuten jotkut kirjoittavat itsensä pois veloistaan. Tehtävä ei ole helppo; matka Lännen maille, kuolemattomuuteen, on täynnä vaaroja ja muistuttaa häilyvyydessään matkaa *Joulumaahan* Juha Vainion hyvin muistetussa lyriikassa.

Varttuneella iällä Burroughs sai virallistakin tunnustusta. Hänet hyväksyttiin jäseneksi arvostettuun Yhdysvaltain taide- ja kirjallisuusakatemiaan 1983. Kaksi vuotta sen jälkeen päivänvalon näki viimein myös Burroughsin kolmikymmppisenä kirjoittama romaani *Queer*. Vanhoiksi elävät joutuvat lopulta hautaamaan suurimman osan läheisistään, eikä jo monet ystävänsä menettänyt Burroughs ollut poikkeus: Brion Gysin ("Ainoa ihminen, jota kunnioitin." – WSB) kuoli heinäkuussa 1986 sairastettuaan pitkään. Gysin taidetta suuresti arvostaneelle kirjailijalle avautui nyt ovi kokeilla kuvataidetta tosissaan – ilman kiusallista vertauskohtaa – ja hän alkoikin kokeilla eri metodeilla. Eniten kiinnostusta herätti metodi, jossa kankaan eteen asetettuja spraymaaleja ammuttiin aseella niin, että ne räjähtäessään värjäisivät kankaan. Burroughs piti näyttelyn töistään seuraavana vuonna New Yorkissa. (Baker 2010, 186-187)

Myös kiinnostus puhuttuun sanaan palasi 1980-luvun lopulla. Vuonna 1987 *Giorno Poetry Systems* julkaisi *Smack my Crack* -levyn, jolla Burroughs esiintyi yhdessä mm. Nick Caven ja Tom Waitsin kanssa. Kolme vuotta myöhemmin Island Records julkaisi *Dead City Radio* -levyn, sisältäen Burroughsin luentaa, keskustelun pätkiä (ja jopa kommentoitua vuorisaarnaa) sekä eri esittäjien musiikkia. Yhteistyönä Kurt Cobainin kanssa syntyi 1992 *The "Priest" They Called Him* ja vielä samana vuonna *The Elvis of Letters* Gus Van Santin kanssa, molemmat Tim/Kerry -levymerkiltä.

Vuonna 1994 Burroughs sai valmiiksi viimeiseksi jäävän teoksensa *My Education: A Book of Dreams* (Viking Press 1995, New York). Se sisältää nimensä mukaisesti enimmäkseen eri unia muistiin kirjattuna. Unenomaiseksi päivät olivat jo muuttuneetkin, rutiinien ja auttavien käsien (ja tassujen) saattaessa kirjailijaa hitaasti mutta varmasti kohti Lännän maita. Vielä huhtikuussa 1997 joutui jo itsekin kuihtuva Burroughs hautaamaan yli kymmenen vuotta nuoremman ystävänsä, Allen Ginsbergin, ja heinäkuussa viimeisenkin Kansasin talon lukuisista kissoista. Hän kuoli sydänkohtaukseen (kirjailija oli ohitusleikattu jo 1991) 83-vuotiaana 2. elokuuta vuonna 1997.

2.2 Kääntäjät

Kääntäjien ammattikunnan arvellaan syntyneen Mesopotamiassa 1900-luvulla eaa. Viittauksia kääntäjiin tosin on viisi-kuusituhatta vuotta vanhoissa teksteissä, joita on löydetty ainakin Egyptistä, Mesopotamiasta ja Intiasta. (Saksa 2004, 16-20) Näissä maininnoissa voi kuitenkin yhtä hyvin olla kysymys vain tulkkaamisesta, suullisesta kääntämisestä. Viimeistään 1400-1300 -luvulta eaa. tiedämme kehittyneen oman kulttuurimme ensimmäisen tunnetun *lingua francan*, akkadin, joka suuresti lisäsi kulttuurivaihtoa ja keskinäistä sekoittumista. (Hämeen-Anttila 2006, 29)

Silja Saksa esittää, että sanatarkka käänös on tyyleistä vanhin:

”Mesopotamiassa käännettiin enimmäkseen sananmukaisesti. Syynä tähän on saattanut olla se kunnioitus, jota tunnettiin kirjoitustaidon keksineitä sumerilaisia kohtaan. Sumerilaisia ihailtiin vielä kauan heidän katoamisensa jälkeen, ja siksi heitä pyrittiin jäljittelemään sanatarkasti. Nuorten kulttuurien itsenäisyyden puute on usein myöhemminkin ollut syynä orjalliseen käänöstapaan.” (Saksa 2004, 21.)

Aikojen kuluessa ovat hyvät kääntämisen tavat ja kääntäjän toivottu näkyvyyskin vaihdellut: kun Etelä- ja Keski-Euroopan hoveissa 1200- ja 1300-luvuilla jaa. alkanut maallisten tekstien kääntäminen oli aluillaan saattoivat kääntäjät esipuheessaan pyytää lukijalta anteeksi käänöksen puutteita ja yleistä tasoa – mainiten samalla ettei sanasta sanaan kääntäminen olisi kuitenkaan tuottanut parempaa tulosta (Saksa 2004, 55-56). Klassismin aikaan Ranskassa (1600-luvun jälkipuoliskolta 1700-luvun alkuun) taas puhuttiin ’uskottomista kaunokaisista’, *belles infidèles*, kun käänös oli kyllä hyvä, muttei muistuttanut alkutekstiä. Päämääränä oli ennen kaikkea lukijan mielihyvä. Tällaisen käänöksen tekijä nautti aikalaistensa arvostusta (Saksa 2004, 83).

Fiktio kääntäjän työ on tasapainottelua luovuuden ja uskollisuuden välillä. Yhtäältä alkutekstin ja kirjoittajan asema on usein hyvin voimakas, toisaalta kääntäjältä odotetaan omaperäistä ja vahvaa ilmaisua.

Pyhiä tekstejä käännettäessä ei kritiikille pitkään jäänyt sijaa, mutta 1500- ja 1600-luvuilla myös sekulaarikirjallisuuden kääntämistä koskevia ohjeistuksia alkoi ilmaantua. Yksi varhaisimmista on Étienne Dolet'n – *Raamatun kansankielistäjä hänkin – La Manière de bien traduire d'une language en l'autre* ("Kuinka käännetään hyvin kielestä toiseen") vuodelta 1540, jossa tekijä listaa säännöt hyvälle kääntämiselle:

1. Kääntäjän tulee täydellisesti ymmärtää tekijän tarkoitusperät ja teoksen aihe.
2. Kääntäjän tulee hallita täydellisesti sekä alkutekstin kieli että tulokieli.
3. Kääntäjän ei tule orjallisesti kääntää sana sanalta.
4. Kääntäjän tulee välttää latinismeja ja käyttää yleisesti ymmärrettävää kieltä.
5. Kääntäjän tulee kiinnittää huomiota tyyliin. Sen on oltava korvalle miellyttävää ja harmonista.

(Dolet 1540, 12-17, käänös Saksa 2004, 74)

Dolet poltettiin kirjoineen roviolla vuonna 1546, ja vaikka syy tuoksuhkaakkoon kuolemanrangaistukseen löytyikin hänen toimistaan kääntäjänä, roviota *eivät* syyttäneet Dolet'n vaatimuksiin kyllästyneet kollegat.

Seuraavan vuosisadan lopulla runoilija, kirjallisuuskriitikko, näytelmäkirjailija ja kääntäjä John Dryden jakoi käännökset kolmeen eri luokkaan. Hän nimitti *metafraasiksi* suoraviivaista, ns. sanasanalta -käännöstä, *paraфраasiksi* tyyllittelevämpää vapaata käännöstä ja *imitaatioksi* tekstiä, joka on saanut vaikutteita alkutestistä mutta on myös itsenäinen teos – siinä määrin niin, että on kyseenalaista kannattaako sen yhteydessä käyttää käsitettä kääntäjä ylimalkaan (Dryden 1680, viii-ix).

Hieman yli 130 vuotta myöhemmin saksalainen teologi ja filosofi Friedrich Schleiermacher otti Dolet 'ta hieman sovittelivamman kannan kysymykseen hyvästä kääntämisestä. Erilaisia kääntämisen tapoja koskeneella luennollaan Schleiermacher esitti, että on vain kaksi tapaa kääntää. "Joko kääntäjä jättää tekijän rauhaan, niin paljon kuin on mahdollista, ja liikuttaa lukijaa häntä kohti, tai hän jättää lukijan rauhaan, niin paljon kuin on mahdollista, ja liikuttaa tekijää häntä kohti." (Venuti 1995, 19-20)

Lawrence Venuti kirjoittaa yllä Schleiermacherista *The Translator's Invisibility* –teoksessaan. Venuti ajattelee freelance-kääntäjän tekevän aina väkivaltaa alkuperäisteosta kohtaan tehdessään työtään; kysymys on vain siitä, kuinka paljon ja mihin suuntaan.

Väkivallan määrä ja suunta on siis kiinni siitä, millainen henkilö kääntäjä on ja miten hän suorittaa käsillä olevan työn. Työ ei kuitenkaan ala hetkestä, jolloin kääntäjä ottaa teoksen ensi kertaa silmäiltäväkseen, vaan jo paljon aiemmin. Irma Sorvali käyttää käännöstä edeltävästä tiedonkeruusta nimitystä esiprosessi. Se alkaa kääntäjän syntymästä ja sisältää kaikki ne elämänvaiheet, jotka vaikuttavat käännöksen syntyyn. (Sorvali 1996, 18-20.) Perustavanlaatuinen vaikutus eletyllä elämällä on tietysti myös siihen, millaista tekstiä käännettäväksi valikoituu – jokaisella on omat kiinnostuksen ja erityisosaamisen alueensa. Tästä syystä katson tarpeelliseksi hiukan (ali)valottaa tutkimuksen kannalta keskeisimpiä Burroughs-käännöksiä ja niiden takaa löytyviä kääntäjiä niiltä osin kuin on tarpeellista.

Suomeksi Burroughsia julkaistiin ensi kerran vuonna 1971. Tällöin jyvaskyläläinen

kirjankustannusyhtiö Gummerus julkaisi *Naked Lunchin* Risto Lehmusoksen (s.1936) kääntämänä nimellä *Alaston lounas*. Julkaisu ei saavuttanut välitöntä kaupallista suosiota, mutta siitä otettiin toinen painos vuonna 1998 ja kolmas 2006. Samana vuonna 1971 Lehmusoksa sai kustannusyhtiönsä jakaman Kaarlen päivän palkinnon ”ansiokkaasta kirjallisesta teoksesta tai tuotannosta” ja seuraavana vuonna valtion kirjallisuustoimikunnan jakaman Kääntäjien valtionpalkinnon. Nämä tunnustukset eivät kuitenkaan liittyneet suoraan Burroughs-käännökseen, joka ”herätti paheksuntaa huume kuvioiden vuoksi” (Lehmusoksa 2015). Lounaat ovat Lehmusoksa kiinnostaneet sittemmin niin, että ruoasta ja ruokakulttuurista on syntynyt kymmenkunta kirjaakin, suurin osa yhteistyössä vaimon Ritva Lehmusoksen kanssa.

Helsinkiläinen kustantamo Odessa käännätti 1980-luvulla Perikato -sarjaansa kaksi Burroughsin romaania. *The Wild Boys: A book of the Dead* -suomennos *Hurjat pojat : kuolleiden kirja* on Kari Lempisen käsialaa. Se ilmestyi vuonna 1983, noin 12 vuotta alkuperäisteoksen jälkeen ja on siksi tuoreinpana käännetty Burroughs-suomennos(!). Vuonna 1987 ilmestyi *Junkie – Confessions of an Unredeemed Drug Addict* Markku Salon kääntämänä nimellä *Nisti*. Salo on yksi kolmesta kääntäjistä joihin tämä tutkimus keskittyy ja jonka työtä ilman tätä tutkimusta olisi ollut mahdoton saattaa päätökseen. Salon tyyli nojaa reippaasti slangiin. Se on itsevarmaa ja huoletonta. Vieraamat kulttuuriset elementit hän välittää lukijalle usein hieman yksinkertaistettuna (katso seuraavan kappaleen esimerkki) voittaen sujuvuudessa sen, minkä eksotiikassa ja uskollisuudessa häviää. Äärimmillään tämä lukijanmiellyttämisyrittäminen johtaa jopa tiettyjen elementtien häivyttämiseen ja poistoihin. Salon käännöksessä kääntäjä saa näkyä lukijalle.

Yli viidentoista vuoden tauon jälkeen Burroughsia suomennettiin jälleen vuonna 2003. Sammakolta ilmestynyt, järjestyksessä toinen *Junkie – Confessions of an Unredeemed Drug Addict* -suomennos (*Nisti* sekkin) on jäänyt romaanikirjailijana paremmin tunnetun tekijänsä, Jaakko Yli-Juonikkaan ainoaksi Burroughs-käännökseksi, vaikka WSB -suomennokset ampaisivat juuri tuolloin vauhtiin. Yli-Juonikas on kääntänyt teoksen hieman Saloa pedantimmin, mutta jättänyt omalle äänelleen tilaa paikoin yllättävissä ratkaisuisissa. Käännösstrategia kokonaisuudessaan on usein vieraannuttava eli se säilyttää tunnun suomalaiselle vieraasta kulttuurista. Esimerkiksi Burroughsin alkuperäislause ”We went down to the bottom level of the Independent Subway.” kääntyy ”Laskeuduimme Independentin metrotunnelin pohjakerrokseen.”. Salon käännöksessä voitaisiin yhtä hyvin olla Helsingissä: ”Menimme alas maanalaiseen.”

Sittemmin Burroughs-käännöksiä sarjaa Sammakolla on jatkanut Elina Koskelin. Hän on Burroughs -kääntäjistä ainoa, joka on kääntänyt enemmän kuin yhden teoksen. Kirjallisuuden tutkimuksen kannalta onkin harmillista, ettei Koskelinin pitkistä käännöslistasta löydy yhtään nimikettä, joka olisi jo aiemmin suomennettu. Käännösura alkoi vuonna 2004 *Hämystä (Queer)* ja on saanut jatkoa lähes joka vuosi sen jälkeen. Vuonna 2005 suomennettamansa omaelämäkerrallisen pienoisoromaanin *Kissa sisälläni (The Cat Inside)* jälkeen Koskelin suomensi Burroughsin niin kutsutun myöhäiskauden trilogian eli romaanit *Punaisen yön kaupungit*, *Kuolleitten katujen paikka* ja *Lännen maat (Cities of the Red Night, The Place of Dead Roads ja The Western Lands)*, jotka ilmestyivät Sammakolta vuosina 2007-2010. Trilogiaa seurasi syksyllä 2010 kirjailijan varhaisteos *Ja virtahevot kiehuivat altaissaan*

(*And the Hippos Were Boiled in their Tanks*), jonka Jack Kerouac ja Burroughs kirjoittivat yhteistyönä, ja joka, säilyttääkseen erilliset tyyliinsä, käännettiin kahden kääntäjän yhteistyönä – Koskelin käänsi Burroughsin osion ja Sami Heino Kerouacin. Vuonna 2011 ilmestyi *Interzone* samannimisestä alkuperäisteoksesta ja seuraavana vuonna toistaiseksi viimeisin Burroughs-suomennos, kirjailijan viimeiseksi jäänyt teos *Koulutukseni – unien kirja* (*My Education: A Book of Dreams*).

Tämän tutkimuksen arviot Koskelinin käännösstrategioista ja tyylistä perustuvat häviävän pienelle (mahdollisesti silti oireelliselle ja epäilemättä diagnoosikelpoiselle) osalle – se on *Punaisen yön kaupungit* – valtavasta tekstikorpuksesta, joka käsittää 5 romaania, pienoisromaanin ja kokoelman lyhyitä tekstejä. Lukijan on hyvä ymmärtää, ettei tällainen arviointi ole missään nimessä perinpohjaista tai luotettavaa, mitä tulee kääntäjän koko käännöstuotantoon; se ansaitsisi kokonaan oman tutkimuksensa. Leimallisia piirteitä kyseessä olevalle Koskelinin käännökselle ovat yhtäältä tarkkuus yksityiskohdissa ja toisaalta valittujen yksityiskohtien häivyttäminen: joskus käännösstrategiana eksoottisilta kuulostavien attribuuttien kohdalla on tyly poisto. Koskelin siis kotouttaa voimakkaasti, mutta toisin kuin Salon, toisen hövelihkön kotouttajan, Koskelinin lukija ei suomennosta lukiessaan sitä *tiedä*.

3 Kotoutus, vieraannuttaminen ja käännösanomaliat

Sikäli kuin ymmärrän ovat kulttuuriemme piirteet meille näkymättömiä kunnes ne tehdään näkyviksi tekemällä *toisin*. Kun kokonainen fiktiivinen romaani käännetään toiselle kielelle, mukaan mahtuu paljon *toisinajattelua*. Tarkastelemalla fiktiivisen teoksen eri käännöksiä ja vertaamalla niitä sekä alkuperäiseen teokseen että keskenään voimme saada näkyviin *käännösanomalia* eli katkelmia, joissa käänös ei vastaa alkuperäisen teoksen ajatusta tai vastaa sitä vain vähän, tai joissa käänös on *silmiinpistävän omalaatuinen*.

Etsin näitä käännösanomalia tutkimuskohteiksi valitsemistani katkelmista kirjallisuutta. Kiinnitän huomiota myös eri kääntäjien käänösstrategioihin eli keinoihin, joilla selvitetään yksittäisiä käänösongelmia. Ritva Leppihalmeen mukaan tällaisia strategioita ovat muun muassa

- vieraan käsitteen korvaaminen käänöksen lukijoille tutummalla käsitteellä tai vähemmän kulttuurisidonnaisella yläkäsitteellä
- tekstinsisäinen selvennys
- tekstinulkoisen selvennys ala- tai loppuviitteessä
- poisto

(Leppihalme 2001, 141)

Näistä ensimmäinen ja viimeinen ovat *kotouttavia*, keskimäiset taas *vieraannuttavia* käänösstrategioita. Kun tarkastelemme koko tutkimusmateriaalia havaitsemme, että ensimmäistä ja viimeistä löytyy keskimäisiä enemmän. Tekstinulkoisten selvennysten osalta tutkimusmateriaalini tukee Leppihalmeen havaintoa siitä, etteivät tekstin selvennykset ole olleet käänösstrategioissa muodissa enää 1900-luvun alkupuoliskon jälkeen (Leppihalme 2001, 41). Niiden sijaan on suosittu kotouttamista.

4 Vertailu, aineistonkeräys ja haastattelut tutkimusmetodeina

Tämä opinnäytetyö on enimmäkseen kvalitatiivista tutkimusta, suurimman osan keskittyessä käännosten vertailuun. Kvantitatiivista tutkimusta olen käyttänyt lähinnä havainnolistaakseni eräiden termien yleisyyttä.

Tarkoitukseni on ollut valita vertailtavaksi edustava otos Burroughsin tuotannosta. On kuitenkin hyvä muistaa, että näytteet raapaisevat vain pintaa erittäin monipuolisesta ja laajasta valikoimasta erilaisia tekstejä. En käännä mitään teosta kokonaisuudessaan, eikä se ole tutkimuksen kannalta tarpeenkaan. Koska tutkimusmateriaalina on vain vähäinen osa kirjailijan tuotannosta, voimme halutessamme puhua täsmällisemmin tapaustutkimuksesta.

Olen valinnut käännoistyöni kohteiksi kaksi (2) romaania: kirjailijan esikoisen *Junkie – Confessions of an Unredeemed Drug Addict* ja myöhäiskauden trilogian avausosan *Cities of the Red Night*. Esittelen katkelmia useasta suomennoksesta ja vertaan niitä keskenään sekä tulkitsen niiden eroavaisuuksia. Valintaperusteena juuri näille kahdelle romaanille on pyrkimys niistä yhdistetyn tekstiaineksen paradoksaaliseen, yhtäaikaiseen eri- ja samanlaisuuteen. *Junkie – Confessions of an Unredeemed Drug Addict* on esimerkki kirjailijan kuivasta, toteavasta, osittain omaelämäkerrallisesta tyylistä; *Cities of the Red Night* taas myöhäiskauden laaja-alaisesta tyylien paraatista, jossa lomittuvat toisiinsa niinkin erilaiset genret kuin historiallinen romaani, uskonnollinen loitsu ja seikkailukertomus.

Luen tekemiäni käännoksiä ristiin muiden käännosten kanssa ja etsin niistä *käännoisanomaliaita*. Käännoisanomalialla tarkoitan tilannetta, jossa käännoös eroaa toisesta käännoöksestä ja/tai alkuperäistekstistä silmiinpistävästi. Uskon niiden paljastavan erilaisia näkökulmia sekä alkuperäiseen tekstiin että käännoksiin.

Erojen esiin saamiseksi olen valinnut tämän tutkimuksen metodiksi valitsemieni katkelmien tarkastelevan vertailun. Tämä siksi, että käännoöksen kokonaisuus rakentuu pienimmillään sanan kokoisista osista, jotka valottavat tutkijalle kokonaisuutta, joka muuten saattaa jäädä näkymättömiin. Katja Vuokon sanoin: ”Yksittäisten paikallisten käännoösongelmien ratkaisemisessa käytetyt strategiat heijastavat laajempaa, koko tekstiä koskevaa globaalia strategiaa, jonka kääntäjä on valinnut.” (Vuokko 2014, 40)

Kiinnitän siis erityistä huomiota kohtiin, joissa käännoöksen tekijä on joko huomaamattaan tai tietoisesti kääntänyt lähdetekstin sanoman *poikkeavalla* tahi *silmiinpistäväällä* tavalla. Analysoin löytämäni kohdat ja etsin niiden joukosta ne, jotka eivät selity pelkästään ajatus- tai kirjoitusvirheinä. Yritän siis löytää *tietoisesti* toisin käännettyjä katkelmia ja tulkita motiiveja valintojen takana. Se, mitä näin valikoituneet katkelmat käsittelevät, lienee itsessään huomion arvoista: oletan, että saamme näkyviin kulttuurieroja, jotka vuorostaan auttavat meitä ymmärtämään paremmin sekä omaa kulttuuriamme että sitä kulttuuria, josta fiktiivinen teksti meille saapuu.

Tutkimusta tehdessäni olen ollut myös yhteydessä mainituista kääntäjistä Risto Lehmusoksaan, Jaakko Yli-Juonikkaaseen ja Elina Koskeliniin. Osalta olen kysellyt suoraan heidän motiiveistaan ja

valinnoistaan koskien tiettyä käännöstä tai käännösstrategiaa, osalta tiedustellut käännöksen saamaa huomiota niiden julkaisuajankohtana.

Kerätäkseeni ainestoa liittyen kulloinkin kyseessä olevaan erikoissanastoon, jargoniin, olen etsinyt kyseisen kulttuurin tuntijoista luotettavia informanteja ja tehnyt keskusteluitani heidän kanssaan muistiinpanoja koskien termistöä ja tapakulttuuria. Ne ovat auttaneet paitsi toisten käännösten analysoinnissa myös suoraan oman käännökseni tekemistä. Suurkiitos korvaamattomasta avusta sekä kääntäjille että informanteille!

5 Käännöksiä vertailu

Seuraavaksi vertailen käännöksiä keskenään aiemmin selittämälläni metodilla.

Kohdassa 5.1 vertailtavana on joko kaksi tai kolme (Salon, Yli-Juonikkaan, omani) suomennosta alkuperäisteoksesta. Koska materiaalin runsaus antaa myöten, keskityn tässä kappaleessa tekstistä itsestään kumpuaviin havaintoihin.

Kohdassa 5.2 vertailtavana on vain kaksi suomennosta, joista toinen on omani. Koska materiaalia on vähemmän, kerron tässä kappaleessa myös omasta käännösprosessista (joka muutoin jäisi käännöspäiväkirjojen tulkinnan varaan) ja teen sumeilemattomia otaksumia myös Koskelinin käännösprosessista.

5.1 *Junkie – Confessions of an Unredeemed Drug Addict / Nisti*

Tässä tutkimuksessa mukana olevat käännökset eivät ole syntyhistorioiltaan identtisiä. Ensimmäisenä käsittelemäni *Junkie - Confessions of an Unredeemed Drug Addict / Nisti* tarjoaa pisimmän kaaren: ensimmäinen, Markku Salon käännös ilmestyi Odessalta vuonna 1987. Kaksituhattaluvun alkuun tultaessa teos oli käynyt harvinaiseksi eikä Odessakaan ollut enää uusintapainoksia ottamassa, joten kun Sammakko päätti käännättää ja julkaista useita Burroughsin teoksia, oli myös kirjailijan esikoinen listalla. Kääntäjäksi Sammakko valitsi Jaakko Yli-Juonikkaan, joka ei itse ollut ollut aloitteellinen projektissa. Salon suomennosta Yli-Juonikas pitää ”ihan toimivana”, mutta se ei toiminut uuden käännöksen pohjana (Yli-Juonikas 2014). Ollaksemme tarkkoja vuoden 2003 suomennos on siis *uudelleen* suomennos, ei *uudistettu* suomennos. Koska oma suomennokseni käyttää mainittua Yli-Juonikkaan käännöstä sekundäärisenä lähteenä, se on *clinamen* (kts. Harold Bloomin jaottelu sivulla 6): tarkoitus on viedä aiempaa käännöstä ”oikeaan” suuntaan. *Clinamenin* takana on tunne edellisen käännöksen virheellisyydestä tai huonosta tasosta. Se on siis vähiten itsenäinen, mutta samalla pisimmälle viety tekstinäyte tässä tutkimuksessa.

Kaikki kolme käännöstä sijoittuvat samaan paikkaan ja aikaan kuin alkuperäisenkin teos. Lukijan samaistumisen kannalta tämä tarkoittaa, että vaikka maantieteellisesti New York tai México ovat aivan samoilla sijoillaan kuin tarinan kirjoittamisenkin aikaan, on *ajallinen* etäisyys niihin kasvanut huomattavasti. Kun Olympia Press julkaisi *Junkien* vuonna 1953, sen kertoja alkoi kerrata tarinaansa noin vuosikymmenen takaa, laskien taaksepäin lukijan nykyhetkestä. Lukijalle samaistuminen oli ajallisesti siis yhtä helppoa kuin meidän on tätä kirjoittaessa samaistua tarinaan, jonka alkupisteenä toimii vuosi 2004. Odessan julkaistessa Markku Salon käännöksen *Nisti* vuonna 1987 kertojan tarina alkoi jo noin 35 vuoden takaa – voimme verrata sitä siihen, että tänä päivänä julkaistaisiin 1980-luvulle sijoittuva tarina – ja Sammakon julkaistessa Jaakko-Yli-Juonikkaan käännöksen vuonna 2003 oli kertojan lähtöpiste jo melkein 60 vuoden päässä menneisyydessä. Kun käänsin *Junkiea* vuonna 2011 sen alkuriveillä mainittu sota – toinen maailmansota – oli minulle, lukijalle, tuttu isoisieni ja isoäitieni sukupolvikokemuksena, ei kymmenen vuotta sitten meidän kaikkien kokemana elämänmullistuksena. Tästä lukijan aseman muuttumisesta johtuen on vuosikymmeniä alkuperäisteoksen jälkeen tehty käännös valinnan edessä: kääntäjä joutuu päättämään, kääntäkö teos ajallisesti uskolliseksi vai

vastaamaan omaa aikaansa. Se, ettei *Junkie* ole kokenut ”nuorennusleikkausta” (toistaiseksi!), johtunee sen pseudodokumentaarisesta tyylistä ja tunnustuksellisesta luonteesta, joka vaatii uskottavuudelta erityisen paljon. Teoksessa tärkeässä roolissa olevat miljöö ja siihen kiinteästi liittyvät henkilöahmot koetaan ajankuvana, joka on haluttu säilyttää. Toisinkin olisi voinut käydä. Olisi mielenkiintoista lukea *Junkien* tarina sijoitettuna nousukauden Suomeen.

Se, ettei *Junkiea* ole modernisoitu, liittyy lajin, tässä tapauksessa omaelämäkertaromaanin kääntämisen konventioihin (Keskinen 2011). Samoin konventioihin kuuluu, ettei päähenkilöiden tai paikkojen nimiä (lukuun ottamatta lempinimiä) kotouteta. Siis että ”John from New York” on John New Yorkista eikä Juhana Uudesta Jorvikista. Tässä suomennokset kuitenkin ajautuvat eri ratkaisuihin. Tämä näyttäytyy selkeästi romaanin loppupuolella minän keskustellessa vanhan ystävänsä kanssa yhteisistä tutuista. Alkuperäisessä romaanissa katkelma kuuluu näin:

”I took a shot with him, and the what-happened-to-so-and-so routine set in.

”Old Bart died on the Island. Louie the Bell Hop went wrong. Tony and Nick went wrong. Herman didn't make parole. The Gimp got five to ten. Marvin the waiter died from an overdose.” ”

Markku Salon suomennos:

”Otin piikin hänen kanssaan, ja mitä-sille-ja-sille-on-tapahtunut-rituaali käynnistyi.

”Vanha Bart kuoli saarella. Louie Hotellopoika meni vasikoimaan. Tony ja Nick meni vasikoimaan. Herman ei selvinnyt ehdonalaisella. Nilkku sai viidestä kymmeneen. Marvin, tarjoilija, kuoli yliannostukseen.” ”

ja Jaakko Yli-Juonikkaan:

”Otin piikin hänen kanssaan, ja hän alkoi kertoa kuulumisia.

”Old Bart kuoli Islandilla. Louie the Bellhop paloi. Tony ja Nick paloi. Herman ei päässyt ehdonlaiseen. Gimp sai viidestä kymmeneen. Tarjoilija-Marvin kuoli yliannostukseen.” ”

Kuten voimme havaita, Salon käännöksessä henkilöahmojen nimiä on käännetty oikeastaan aina lähdetekstin niin salliessa, kun taas Yli-Juonikas on pitänyt nimet alkuperäismuodoissaan – *Tarjoilija-Marvin* litanian lopussa on ainoa poikkeus. Katkelmissa, jotka olen itse suomentanut, *Old Bart* on *Vanha Bart*, joten Yli-Juonikkaan käännöstä parannellessani (oma subjektiivinen näkökulmani; olihan kyseessä kääntäjän motiivin osalta puhdas *clinamen*) tulini vahingossa palanneeksi ensimmäisen suomennoksen kieliasuun, mitä nimiin tulee. Alkukieltä osaamattomalle yllämainittujen lempinimien jättäminen ennalleen jättää myös osan heidän henkilöahmostaan pimentoon. Salon suomennoksen lukija voi otaksua *Vanhan Bartin* olevan varttuneempi herrasmies ja *Nilkusta* sen, että hän nilkuttaa. Sen sijaan alkukieltä osaamaton Yli-Juonikkaan käännöksen lukija ei tiedä *Old Bartista* tai *Gimpistä* muuta kuin heidän nimensä. Tästä voimme päätellä Yli-Juonikkaan arvioineen kohdekulttuurin niin tutuksi 2000-luvun suomalaiselle lukijalle, että vieraan kielen taito on oletusarvo.

Sama linjaus (mitä kotoutuksen väkevyyteen tulee) pätee myös tapahtumapaikkojen suhteen. Salo haluaa keventää suomalaislukijan taakkaa seurata tapahtumia. Metrokohtauksessa romaanin alussa ero Yli-Juonikkaan suomennokseen on silmiinpistävä. Burroughsin lause:

”We went down to the bottom level of the Independent Subway.”

kääntyy Yli-Juonikkaalla muotoon:

”Laskeuduimme Independentin metro tunnelin pohjakerrokseen.”

kun taas Salolla:

”Menimme alas maanalaiseen.”

Tämän tyyppistä käännösstrategiaa kutsun *häivyttämiseksi*. Siinä ”teksti tuodaan lähemmäksi lukijaa häivyttämällä siitä sellaisia lähtökulttuuriin liittyviä tekijöitä, jotka eivät välttämättä avaudu lukijalle” (Vuokko 2014, 41). Samanlaista kevennystä suomennoksessa voimme havaita myös kohtauksessa, jossa *Lee* pääsee vankilasta takuita vastaan. Takuut maksanut *my old lady* (suomennoksissa *vaimokulta / muija*) tuo vieroitusoireista kärsivälle miehelleen ”*some goof balls. Goof balls help a little.*” Urban dictionaryn mukaan termi on slangia ja tarkoittaa barbituraatteja. Myös joistain painoksista löytyvä sanasto on yksiselitteinen:

”*Nembies, Goof Balls, Yellow Jackets . . . Nembutal capsules. Nembutal is a barbiturate used by junkies* ”to take the edge off” when they can’t get junk.”

[Lontoolaisen Penguin Booksin 2.painos vuodelta 1977, vaihtoehtoisella nimellä *Junky*]

Yli-Juonikkaan vieraannuttava ratkaisu suomentaa ne *nembutaleiksi*, barbituraateiksi joita *Lee* romaanissa käyttää oikean kaman korvikkeena, kiertää slangitermin etsimisen/keksimisen vaiivan. Tällainen käännösstrategia on Leppihalmeen termien *korvaamista*. Salo madaltaa lukijan rimaa vielä hieman:

”Keskiyöllä muijani maksoi minut ulos ja oli ovella vastassa muutaman rauhoittavan pillerin kanssa. Mömmöt auttoivat hieman.”

Yli-Juonikkaan suomennokseen nähden Salo siis kotouttaa voimallisesti. Tämä tarkoittaa, että Salon suomennosta lukeva lukija ei joudu vaivaamaan aivonystyröitään esimerkiksi vieraiden paikannimien tai kummallisten lääkevalmisteiden ja niiden katunimitysten parissa siinä määrin kuin Yli-Juonikkaan suomennoksen lukija. Kuva romaanin sisäisestä maailmasta jää kuitenkin epätarkemmaksi. Kyseessä on myös oiva esimerkki pedanttiudesta, josta Yli-Juonikkaan yhteydessä mainitsin aiemmin. Tässä kääntäjä on siirtynyt slangista apteekkijargoniin.

Koska pidän tätä valottamaani linjaa pitävänä, on tarpeen antaa esimerkki myös poikkeuksesta, eli tilanteesta, jossa Yli-Juonikas kotouttaa Saloa voimakkaammin. Mielikuvituksellisuudellaan se hieman hämmentää käännöstieteeseen vasta vihkiytyneitä. Kyseessä on kohta *Angle*-baarissa, jossa *Roy* kertoo minulle miten oli aikonut hoitaa orastavan baaritappelun:

”Roy said, *The big slob. I can see a real muscle man, but a guy like that going around picking up dimes and quarters off the bar. I was ready for him. I was going to kick him in the belly first, then get one of those quart beer bottles from the case on the floor and break it over his scone. With a big villain like that you've got to use strategy.*”

Markku Salon suomennos on tarkka:

”Roy sanoi: ”Se iso törppö. Kaveri on varsinainen muskelimies, mutta sitten kuljeskelee keräämässä kolikoita baaritiskiltä. Mä olin valmistautunut siihen. Mä aioin potkasta ensin vatsaan, sitten ottaa yhden ison kaljapullon korista lattialta ja pamauttaa sen rikki sen nuppiin. Tollasen ison körilään kanssa täytyy olla strategia.”

Kun taas Jaakko Yli-Juonikkaan:

”Roy sanoi: ”Hitto mikä kusipää. Tosi iso lihaskimppu, ja silti kiertää pummaamassa killinkejä baarissa. Mä tiesin sen. Ajattelin potkaista sitä ekaks vatsaan ja sitten napata hyllyltä yhden pullon ja mäjäyttää sen päähän. Sellainen iso korsto pitää hoitaa tyyllillä.”

Vaikuttaa siltä, että Yli-Juonikkaan käänöksessä on tietoisesti muokattu kohtaa, jossa kaljapulloa hamutaan aseeksi. On hankala kuvitella jonkun sekoittavan ilmauksen ”*from the case on the floor*” joksikin, joka kääntyy *hyllyltä*. Sen sijaan kyse on kotouttamisesta: suomalaiselle yleisölle baari on paikka, jossa pullot sijaitsevat baarimikon takana *hyllyllä*, eivät esimerkiksi korissa lattialla, kuten vähemmän säntillisissä paikoissa tiedetään tehdyn iät ja ajat. Se, että *strategy* kääntyy *tyyli* on sekin hyvä esimerkki mainitsemastani Yli-Juonikkaan tavasta ottaa taiteellisia vapauksia odottomattomissa paikoissa.

Nistin käänöksiä vertaileva löytää muualtakin yllätyksiä. Joskus kääntäjän motiiveja on vaikea tulkita. Näin esimerkiksi seuraavassa katkelmassa:

Fritz the Janitor was a pale thin little man who gave the impression of being crippled. He was on parole after doing five years because he scored for a pigeon. The pigeon was hard up for someone to turn in, and the narcotics agent urgently needed to make an arrest. Between them they built Fritz up to a big-time dope peddler, and smashed a narcotics ring with his arrest. Fritz was glad to attract so much attention and he talked complacently about his *nickel* in Lexington.

Markku Salon käänös:

Talonmies Fritz oli pieni kalpea laiha mies ja vaikutti raajarikolta. Hän oli vapaalla istuttuaan viisi vuotta vasikalle myymisestä. Vasikalla oli hätä saada joku nalkkiin, ja huume poliisi kaipasi kipeästi pidätystä. He rakentelivat keskenään Fritzistä kovan luokan huumekauppiaan ja murskasivat muka ison liigan pidättämällä hänet. Fritz oli iloinen jouduttuaan niin suuren huomion kohteeksi ja kertoi omahyväisenä ”viiden vuoden kakustaan” Lexingtonissa.

Jaakko Yli-Juonikkaan käänös:

Fritz the Janitor oli kalpea laiha pieni mies, joka antoi vaikutelman liikuntavammaisuudesta. Hän oli ehdonalaisessa lusittuaan viisi vuotta vasikalle myymisestä. Vasikalla oli kova hinku narauttaa joku, ja huumeupoliisi halusi kiireesti tehdä pidätyksen. Fritzistä he loivat kuvitelmissaan isojen piirien huumeupomon ja uskottelivat tuhonneensa alamaailman pidättäessään hänet. Fritz oli mielissään niin mairittelevasta huomiosta ja puhui usein itsekylläisenä viiden vuoden kakustaan Lexingtonissa.

Katkelman sisällöt eroavat ensimmäisestä lauseesta lähtien. Salon Fritz **vaikutti raajarikolta** ja **oli vapaalla** mutta Yli-Juonikkaan Fritz **antoi vaikutelman liikuntavammaisuudesta** ja **oli ehdonalaisessa**. Se, mitä poliisin ja vasikan välillä tapahtuu, tulkitaan myös eri tavoin. Salon suomennoksessa kyseessä on monimutkainen teatteriyhteistyö (vasikka näyttelee vasikoivansa ison nimen, huumeupoliisi näyttelee uskovansa jotta ulospäin vaikuttaisi kuin he tekisivät työnsä). Yli-Juonikkaan vasikka taas vaikuttaa huijaavan itseään kuten huumeupoliisikin. Kuitenkin suurin yllätys majailee siinä, mitä huumeupoliisi uskottelee vasikan avulla tehneensä. Burroughsin alkuperäisteksti on yksinkertaista, lööpeistä tuttua kieltä; siinä **narcotics agent [...] smashed a narcotics ring with his arrest**. Salon suomennos, jossa **huumeupoliisi** ja **vasikka** yhdessä **murskasivat muka ison liigan pidättämällä hänet** kieli mainitusta teatteriyhteistyöstä, mutta mitä tapahtuukaan Yli-Juonikkaan suomennoksessa: **vasikka** ja **huumeupoliisi uskottelivat tuhonneensa alamaailman pidättäessään hänet**. Salon **vapaalla / on parole** lienee inhimillinen erehdys, jolle ainakin yksi mahdollinen selitys on löydettävissä suomen puhekielen tavasta korostaa vapautta vankilasta päästyään vaikka vapaus olisikin ehdonalaista – mutta mikä selittäisi sen että pikkuruinen kupru New Yorkin pikkurikollisten ja huumeupoliisien maailmassa kääntyy koko kaupungin/maan/globaalin maailmanjärjestyksen keikaukseksi ja Fritz maineeltaan vähintäänkin New Yorkin ellei peräti maailman kovimmaksi rikolliseksi? Eikö Fritzin maireus olisi uskottavaa ilman paisuttelua? Onko liioittelu kääntämiseen omaksuttu harkittu tehokeino, jolla korostetaan henkilöhahmojen harjoittamaa liioittelua? Vai paisuttaako Yli-Juonikas tarinaa tehdäkseen siitä raflaavamman? Jos näin on, onko se fiktiökäännöksissä tapa vai poikkeus? Nämä kysymykset ansaitsisivat lähempää tarkastelua, johon tässä tutkimuksessa ei niiden kiinnostavuudesta huolimatta ole aikaa.

Koska mainitsemisani esimerkeissä kyse on romaanin sivuhahmoista ja miljöökuvauksesta ei eri käännöstä lukevien lukijoiden kokemus itse tarinasta oleellisesti muutu. Samaistumisen kannalta oleellinen *teoksen sisäisen maailma* sen sijaan rakentuu juuri tämänkaltaisista pienistä yksityiskohdista.

Samankaltaista hämmennystä aiheuttaa eräs seikka, johon en voi olla tässä yhteydessä kiinnittämättä huomiota. Se käsittelee katkelmaa, jossa tarinan minä yrittää vieraila asunnossa, jossa varastoidaan hänen(kin) myymäänsä ruohoa, mutta tulee käännetyksi ovelta. Burroughs kirjoittaa:

One day, the red-haired Lizzie opened the door and stood there, her face dead white and puffy with nembutal sleep. She shoved the package of weed at me. *Take this and get out*, she said. *You're both mother fuckers*. She was half asleep. Her voice was matter-of-fact as if referring to actual incest.

Salon käännös on tarkka:

Eräänä päivänä punatukkainen Lizzie avasi oven ja seisoi siinä kasvot kuolemankalpeina ja turpeina

nembutal-unesta. Hän työnsi ruohopaketin minulle. ”Ota tämä ja lähde”, hän sanoi. ”Te ootte mutsinnussijoita molemmat.” Hän oli puoliksi unessa. Hänen äänessään oli itse asiassa aivan kuin viittaus todelliseen sukurutsaukseen.

Yli-Juonikkaan käännös ottaa enemmän vapauksia:

Eräänä päivänä punapää Lizzie avasi oven ja seisoi eteisessä kalmankalpeana ja pökerryksissä nembutal-unesta. Hän sysäsi ruohopaketin minulle. ”Ottakaa se ja häipykää”, hän sanoi. ”Te ootte molemmat pulunnussijoita.” Hän oli puoliunessa. Hänen äänensä oli toteava, ikään kuin hän viittaisi todelliseen sodomiaan.

Mielenkiintoiseksi katkelmaa ei tee se, että jälkimmäisessä käännöksessä asuntoon on ilmestynyt *eteinen*, vaan se, että *mother fucker ei* käänny *mutsinnussija* vaan *pulunnussija*. Tätä logiikkaa seuraten ei tietenkään ole järkevää kääntää *incest* suoraan *sukurutsaukseksi*. Sen sijaan Yli-Juonikas on päättänyt turvautua korvaamiseen ja kotouttaa sen *sodomiaksi*. Miksi? Kaiken jo yllämainitun valossa on houkuttelevaa tulkita Yli-Juonikkaan päätelleen, että 2000-luvun suomalaiselle lukijalle zoofilia, eläimiin sekaantuminen, on kulttuurisesti tutumpaa kuin insesti – tiedostamaton hyppy paradigman sisällä on helppo sulkea pois toistuvan sisäisen logiikan vuoksi. Vähemmän raflaava selitys on, että ”mutsinnussija” olisi kääntäjän mielestä ollut niin kaukana suomalaisesta puheenparresta, että se oli parempi muuttaa joksikin tunnistettavaksi. Ehkä Yli-Juonikkaan pyrkimyksenä on ollut välttää anglismia.

Seuraavaksi käsittelen tutkimukseni nimeenkin itsensä löytänyttä katkelmaa, jossa *Junkien* minäkertoja ostaa (omassa suomennoksessani) *kamaa* hintaan *neljännesunssi yhdeksälläkymmenellä taalalla*. Jaakko Yli-Juonikkaan suomennoksessa sama katkelma on käännetty *kahdeksan grammaa kamaa 90 dollarilla*. Miksi? Pureutuakseni tähän isken hampaani kotouttamisen käsitteeseen. Termillä tarkoitettiin siis alkukielisen sanoman muokkaamista kohdekielelle niin, että kohdeyleisön taakkaa ymmärtää teosta (tässä fiktiivistä kertomusta) pyritään keventämään ja/tai samaistumista teoksen maailmaan lisäämään. Se, mitä eri osa-alueita kotoutus koskee, vaihtelee kääntäjien henkilökohtaisten mieltymysten mukaan, mutta myös noudatellen genreen syntynyttä tapaa eli perinnettä. Seurauksena syntyy laaja asteikko eri tasoista kotouttamista, jota tarkastelemalla voimme tehdä lukijalle niin usein näkymättömän kääntäjän näkyväksi.

Burroughsin alkutekstissä katkelma kulkee näin:

”We bought the stuff for ninety dollars per quarter-ounce, cut it one-third with milk sugar and put it in one-grain caps. The caps sold for two dollars each, retail. They ran about ten to sixteen percent H, which is very high for retail capped stuff. There should be at least a hundred caps in one-quarter ounce of H before it is cut. But if the wholesaler is Italian he is almost sure to give a short count. We usually got about eighty caps out of these Italian quarter-ounces.”

Markku Salon käännös kuuluu:

”Ostimme neljännesunsin kamaa 90 dollarilla, laimensimme sen kolmannekseen maitosokerilla ja

pistimme yhden graanin kapseluihin. Kapulat olivat vähittäismyynnissä kaksi dollaria kappale. Niissä oli noin 10 tai 15 prosenttia hepoa, mikä on erittäin hyvin vähittäismyyntikamassa. Neljännesunssista hepoa pitäisi tulla ainakin sata kapselia ennen ohentamista. Mutta jos tukkumyyjä on italialainen, hän melko varmasti antaa liian vähän. Me saimme tavallisesti noin 80 kapulaa näistä italialaisistavarteista.”

Jaakko Yli-Juonikkaan käännös taas:

”Ostimme kahdeksan grammaa kamaa 90 dollarilla, laimensimme sitä 1/3-sekoitussuhteessa maitosokerilla ja annostelimme sen 65 milligramman kapseluihin. Otimme kapselista kahden dollarin vähittäismyyntihinnan. Niissä oli heroiinia kymmenestä viiteentoista prosenttiin, mikä oli erittäin hyvä määrä vähittäismyyntikaupassa. Kahdeksasta grammasta heroiinia pitäisi saada ainakin sata kapselia ennen laimentamista. Mutta jos tukkukauppias on italialainen, se antaa melko varmasti alimäärän kamaa. Saimme yleensä kokoon noin kahdeksankymmentä kapselia tästä italialaisesta kahdeksasta grammasta.”

Ja omani:

”Ostimme neljännesunssin¹ yhdeksälläkymmenellä taalalla, leikkasimme sen suhteessa kaksi osaa heroiinia ja yksi osa maitosokeria ja panimme 65 milligramman kapseluihin. Jokaisesta kapselista pyysimme vähittäismyynnissä kaksi taalaa. Niissä oli noin 10-16 prosenttia heroiinia, joka on erittäin korkea pitoisuus vähittäiskaupassa liikkuville kapselille. Neljäsosaunssissa tulisi olla ennen leikkausta ainakin sadan kapselin edestä H:ta. Kuitenkin, jos tukkukauppias on italialainen, on lähes varmaa, että satsit ovat vajaista. Me saimme italialaisista neljännesunssista yleensä noin kahdeksankymmentä kapselia.”

Tarkasteltaessa valitsemaani katkelmaa huomio kiinnittyy ensimmäiseksi mittayksiköihin. On selvää, että suomenkieliselle lukijalle unssi ja graani eivät ole arkisia yksiköitä, joita ne *Junkien* kohdeyleisölle olivat, joten esiin nousee ongelma: kääntääkö määrät tutuiksi grammoiksi, ja jos, niin kuinka tarkasti? Eri kääntäjien valinnat kertovat eri tasoisesta kotoutumisesta. Kaikista vähäisintä kotoutus on varhaisimmassa, Markku Salon käänöksessä. Siinä mittayksiköt ovat alkukielen mukaiset, joten suomalaiselle lukijalle pyöriteltävän kaman määrä jää kovin epäselväksi, jopa arvailujen varaan. Oletan, että valinta on tietoinen, sillä ”**graanin**” sisällyttäminen tekstiin on mitä luultavimmin tarvinnut taustatyötä, jonka yhteydessä myös graanin suhde grammoihin on selvinnyt. Miksi sitten jättää muuntamatta graanit ja unssit grammoiksi? Näin käännettynä lukijalle tehdään selväksi, ettei tämä tarina tapahdu hänen kulttuuripiirissään. Se etäännyttää lukijaa, jolloin tarinaan tulee lisämakua - voimme nimittää sitä eksotiikaksi, erilaisen (mutta jotenkin tutun) kiehtovuudeksi. Tämä lisämaku tulee lukijalle ymmärrettävyyden kalliilla hinnalla, ja siksi Jaakko Yli-Juonikkaan suomennos sisältääkin unssin ja graanin sijasta grammoja ja milligrammoja. Mittayksikköjen muuntamisessa on kuitenkin omat ongelmansa: ensinnäkin unseja on useita. Troy-unssi lienee se, mihin Burroughs viittaa, sillä sitä käytettiin muun muassa kemikaalien punnitsemiseen 1940- /1950 -luvun vaihteessa Yhdysvalloissa. Suomessa voimassa olevan mittayksikköasetuksen mukaan troy-unssi on 1/16 troy-paunaa eli 31,10 grammaa ja neljänneosaunssi siis 7,775 grammaa. Yksi graani taas on 1/7000 troy-

---

¹ 1/4 unssi = n. 7 grammaa

paunaa eli 64,79891 milligrammaa.

Kuinka tarkasti grammamäärät sitten pitäisi ilmaista? Lähdetekstin käyttämä tarkkuus on luonnollinen lähtökohta, mutta jättää kääntäjälle silti pelivaraa. Jaakko Yli-Juonikkaan suomennos ”**kahdeksan grammaa**” on voimakkaasti kotoutettu: paitsi että mittayksikkö on nyt tuttu, on määräkin ilmaistu selkeänä kokonaislukuna. Näin kääntäessä tarkkuus, jolla alkuteksti asiastaan puhuu, on kuitenkin jouduttu hylkäämään. Oma käänökseni, joka mainitsee alaviitteessä ”**1/4 unssi = n. 7 grammaa**” on vielä epämääräisempi, ja oikeastaan lapsus, sillä laskutoimituksen takana on väärä unssi, noin 28,35 grammaa vastaava Avoirdupois-unssi. Vaikka suomennosten yhden gramman ero ei arkielämässä kuulosta paljolta, *Junkien* kertojan puhuessa heroiinista yli 15 graania vastaava määrä on merkityksellinen – itseasiassa sitä suuruusluokkaa, joka tekisi kertojan mainitsemista vajaista määristä niin lähelle täysiä, että vajavuuden mainitseminen kävisi turhaksi.

Junkie sisältää useampia mainintoja meille tutummasta järjestelmästä. Romaanin alussa *Lee* kertoo:

”One day Herman told me about a kilo of first-class New Orleans weed”

loppupuolella taas minä viettää aikaa Méxicossa, jossa valtiolta kuukausittain saapuvat morfiinierät tulevat 15 gramman laatikoissa. Alkutekstissä minä kerton:

”Seven grams per month allowed me about three grains per day, which was more than I ever had in the States.”

Burroughs siis käyttää yhdysvaltalaislukijalle vieraampaa *kiloa* puhuessaan tapahtumista New Yorkissa, ja kun romaanissa keretään Meksikoon maan virallinen mittayksikkö gramma ja tutumpi graani esiintyvät jopa samassa lauseessa. Jaakko Yli-Juonikkaan suomennoksessa katkelma kuuluu:

”Seitsemän grammaa kuukaudessa riitti noin 230 milligramman päiväannokseen, mikä oli enemmän kuin olin ikinä tykittänyt Yhdysvalloissa.”

Salon suomennos säilyttää kirjailijan valinnan:

”Seitsemän grammaa kuukaudessa merkitsi minulle kolmea graania päivässä, mikä oli enemmän kuin olin ikinä ottanut Valloissa.”

Toisin kuin Salo, Yli-Juonikas ei piinaa lukijaa muuntosuhteilla, mutta menettää samalla alkuperäisteoksen vivahteen vieraassa maassa asumisesta. Samalla lähdetekstin käyttämä kieli muuttuu kohdetekstissä pikkutarkemmaksi. Lisähuomiona alkutekstissä puhutaan siitä että kamaa *on* mutta molemmissa suomennoksissa sitä *käytetään*. Tässä käänöksiin lienee vaikuttanut moraalinen arvio (ja melkoinen yleistys!) ihmisryhmästä: käänösanomaliat implisiittisesti paljastavat tekijöidensä ajatelleen, että narkkari nyt vaan on sellainen että vetää kaiken kaman minkä saa. Hassua kyllä *Junkie* sisältää paljon muistutuksia siitä, että todellisuudessa asia on paljon moniulotteisempi, joten tutkijan mieleen helposti tuleva selitys anomalian toistumiselle käänöksestä toiseen on tietysti kopiointi: katkelma vihjaa, että Yli-Juonikkaan käänös on ehkä sittenkin paikoin *uudistettu* käänös, ei *uusi* käänös.

Eräs merkille pantava seikka on jargonin kääntäminen: Lähdetekstin ”H” on käännetty näytteissä kolmella eri tavalla: Markku Salo on valinnut slangi-ilmaisun ”hepo”, Jaakko Yli-Juonikas taas virallisen ”heroiini”, kun itse käytin sekä virallista ”heroiinia” että slangi-ilmaisua ”H”. Nämä valinnat nostavat esiin mielenkiintoisen ilmiön: alkutekstissä havaittava kahden eri tyylin / slangin (tässä talous- ja huumausainetermistön) yhteenliittäminen voi yllättää kääntäjänkin. Valitut slangi-ilmaisut edustavat kokonaan eri tason tyylejä – yksinkertaistaen taloustermistö korkeakoulutettua ylätyyliä ja huumeisiin liittyvä katuslangi alatyylejä. Ei ole tavatonta, että kääntäjän kokemaa ristiriitaa saa valitsemaan käännökseen - lähdetekstistä poikkeavasti - vain toisen havaituista tyyleistä. Silloin tehty valinta heijastaa paitsi aikaansa myös tekijäänsä totuttua voimakkaammin, sillä se paljastaa käännökseen taustalla piilevän asenteellisen suhtautumisen – aivan kuten edellisen kappaleen esimerkkikin. Yli-Juonikkaan valinta käyttää virallista ”heroiinia” slangin sijasta saattaa siis hyvin olla kotouttamista, jonka taustalla on ajatus, että suomalaiselle lukijalle vaikea tai mahdoton yhdistelmä on käännetty suomalaiseseen kulttuuriin sopivaksi – täällähän termit ”tukkukauppias”, ”vähittäismyynti” ja ”heroiini” yhdistyvät vaivattomasti paradigmassa, johon kuuluvat apteekit, sairaalat, lääkkeet ja niin edelleen, mutteivät suinkaan huumausaineiden käyttäjien ja katumyyjien arvaamattomaksi ja laskelmoimattomaksi miellettyyn elämäntyyliin. Samaten on alkutekstin ”caps” käännetty sekä omassani että Yli-Juonikkaan käänöksessä yleiskielelle, ”kapsleiksi”, vaikka englanninkielinen termi onkin jargonia. Markku Salo on valinnut uskollisemmin ja käyttänyt paitsi ”kapselia” myös ”kapulaa”, jossa jargonin tuntu säilyy. Hajontaa esiintyy myös rahasta puhuttaessa: sekä Salo että Yli-Juonikas pysyvät uskollisina ”dollarille”, kun taas itse olen kääntänyt vapaammin ”taala”.

Seuraava katkelma löytyy äsken analysoimamme katkelman välittömästä läheisyydestä. Aion sen yhteydessä tarkastella kotouttamisen sijasta uskollista ja vapaata kääntämistä. Katkelman myötä pyrinmyös tarkentamaan, mitä kyseisillä käsitteillä tarkoitan.

Burroughsin lähdekielinen katkelma:

Nick was always half sick, his large, plaintive brown eyes watering slightly and his thin nose running. He slept on couches in the apartments of friends, existing on the precarious indulgence of neurotic, unstable, stupidly suspicious individuals who would suddenly throw him out without reason or warning. For these people he also scored, hoping that he would receive in return at least the head off a

cap to take the edge off his constant junk-hunger. Often, he got nothing but a casual thanks, the purchaser having convinced himself that Nick had somehow got his on the other end. As a result, Nick began stealing a small amount from each cap, loosening up the junk so that it filled the cap.

There was not much left of Nick. His constant, unsatisfied hunger had burned out all other concerns. He talked vaguely about going to Lexington for the cure, or shipping out in the merchant marine, or buying paregoric in Connecticut and tapering off on it.

Markku Salon suomennos:

Nick oli aina osittain kipeänä, suuret surumieliset ruskeat silmät kosteina ja kapea nenä vuotaen. Nick nukkui tuttujen sohvilla, riippuvaisena ailahtelevasta suopeudesta jota tarjosivat neuroottiset,

arvaamattomat ja järjettömän epäluuloiset tyypit, jotka saatoivat yhtäkkiä heittää hänet pihalle ilman syytä tai varoitusta. Näille ihmisille hän myös myi kamaa toivoen vaivan palkaksi saavansa ainakin pikku siivut poistamaan pahimman kamannälän. Usein hän ei saanut kuin ohimennen lausutun kiitoksen ostajan vakuutettua itselleen Nickin jotenkin saaneen jo osansa toisessa päässä. Tämän tuloksena Nick alkoi varastaa vähän joka kapselista, möyhentäen kamaa niin että se täytti kalikan.

Nickistä ei ollut paljoa jäljellä. Hänen jatkuva tyydyttämätön tarpeensa oli tappanut mielenkiinnon kaikkeen muuhun. Hän puhui summittaisesti lähdöstä Lexintoniin kuurille tai pestautumisesta kauppalaivaan tai kipulääkkeen ostamisesta Connecticutista ja vieroittautumisesta sen avulla.

Jaakko Yli-Juonikas:

Nick oli aina vähän kipeä., hänen suuret anelevat silmänsä vuosivat vettä ja kapeasta nenästä valui räkä. Hän nukkui kavereiden asunnoissa sohvalla, riippuvaisena näistä neuroottisista, epävakaisista, tyhmistä ja epäluuloisista ihmisistä, jotka saattoivat heittää hänet ulos varoittamatta ja ilman syytä. Näille ihmisille hän myös myi kamaa toivoen saavansa osingoksi edes kapselin jämät tyydyttääkseen jatkuvan kamannälkensä. Yleensä hän ei saanut muuta kuin tavalliset kiitokset, sillä jostain syystä ostaja kuvitteli Nickin saaneen osansa jo tukkumyyjältä. Tämän seurauksena Nick alkoi varastaa pieniä määriä kustakin kapselista ja möyhentää kamaa niin, että se täytti jälleen koko kapselin.

Nick ei ollut kovin hyvässä hapessa. Jatkuvat tyydyttämättömät vieroitusoireet olivat korventaneet hänen kaikki muut kiinnostuksensa pois. Hän selitti epämääräisesti menevänsä Lexintoniin vieroitushoitoon, lähtevänsä merille kauppalaivalla tai ostavansa kipulääkkeitä Connecticutista ja katkaisevansa kierteen niillä.

Ilmari Lyymä:

Nick oli aina puolikuntoinen. Hänen suuret, ruskeat, anelevat silmänsä vetistelivät ja ohut nokka vuoti. Hän bunkkasi kavereiensa sohvilla, näiden neuroottisten, epävakaiden ja typeryyteen asti paranoidien ihmisten armoilla, jotka olivat valmiita heittämään hänet yht'äkkiä ulos varoittamatta ja vailla syytä. Heille Nick myös sääti, toivoen saavansa vastapalvelukseksi jämät kapseleista - jotain, jotta taittaisi edes terävimmän kärjen kamanhimostaan. Usein saaliiksi jäi tavallinen 'kiitos' ostajan vakuutettua itsensä siitä, että Nick oli saanut omansa jo toisessa päässä. Tuloksena Nick alkoi vetää jokaisesta kapselista hieman välistä, möyhentäen sen sitten uudestaan niin, että kapseli näytti taas täydeltä.

Nickistä ei ollut paljoa jäljellä. Hänen jatkuva, tyydyttämätön nälkensä oli polttanut pois kaikki muut huolenaiheet. Hän puhui hapuillen menevänsä Lexingtoniin parantumaan, tai lähtevänsä merille kauppalaivalla, tai ostavansa kipulääkkeitä Connecticutista ja peittoavansa niillä vieroitusoireet.

Heti alkuun voimme havaita, että suomennokset katkelmasta eroavat toisistaan enemmän kuin aikaisemmassa esimerkissä. Vaatii kuitenkin lähempää tarkastelua, ennen kuin osamme sanoa missä erot tarkalleen ottaen ovat ja minkä sortisia ne ovat. Ensimmäisten lauseiden suomennoksissa kiinnitän huomion seikkaan, jota kutsun kuvauksen runsaudeksi. Sen yksinkertaisin mittari on käytettyjen

adjektiivien määrä. Uskollisen ja vapaamman kääntämisen ero on havaittavissa vertailemalla Jaakko Yli-Juonikkaan käännöstä kahteen muuhun. Kun Markku Salon ja oman käännökseni kohdalla adjektiivien määrä pysyy tarkasti alkuperäisteoksen adjektiivien määrässä, on Yli-Juonikas ottanut vapauksia: kuvaillessaan Nickin silmiä hän jättää yhden adjektiivin (**brown**) pois. Heti seuraavassa lauseessa taas on adjektiiveja yksi enemmän (**tyhmä ja epäluuloinen / stupidly suspicious**) kuin Burroughsilla. On vaikea sanoa, kuinka tietoinen tämä ratkaisu on kääntäjälle ollut, mutta yhtäkaikki se tekee Yli-Juonikkaan käännöksestä vapaamman verrattuna Salon ja omani alkutekstille uskollisempaan ratkaisuun. Tietoisien valinnan puolesta puhuu ilmiön toistuvuus: katkelmassa, jossa päähenkilö kuvailee **103. kadun poikia / 103rd Streetin kundeja** (**The 103rd Street boys**) Burroughsin alkuperäinen lause

Joe the Mex had a thin face with a long, sharp, twitchy nose and a down-curving, toothless mouth.

kääntyy Markku Salolla (jälleen varsin tarkasti) muotoon

Meksiko-Joella oli kapeat kasvot ja pitkä, terävä, värisevä nenä ja alas kaartuva hampaaton suu.

kun taas Yli-Juonikkaalla

Joe the Mexillä oli kapeat kasvot, pitkä terävä nenä ja juro hampaaton suu.

Kerroin tämän kappaleen alussa esimerkin metrokohtauksesta, jossa miljöökuvauksen tarkkuus vaihtelee käännöksestä toiseen. Kuvauksen runsauden näkökulmasta Yli-Juonikkaan käännös

kohtauksesta on alkuperäisen veroinen, Salon kapeampi, mutta tätä vaikutelmaa ei synnytetä adjektiiveilla. Kuvauksen runsaus on siis muutakin. Pureutuaksemme syvemmälle tarkasteltavaan ilmiöön otan suurennuslasin alle myös lauseen, joka alkuperäisteoksessa kuuluu näin:

For these people he also scored, hoping that he would receive in return at least the head off a cap to take the edge off his constant junk-hunger.

Suomennoksissa esiintyy vaihtelua useammassakin kohdassa. Ensiksikin alkutekstin verbi **to score** on sekä Salon että Yli-Juonikkaan käännöksissä käännetty **kaman myymiseksi**, mikä on tulkittava yksinkertaisuksena ja lasketaan siis kotouttamisen – joka on aina vapaata kääntämistä – piiriin. Oma käännökseni **säättää** on slangi-ilmaisu, ja siten vaikkakin tarkempi (sillä se kattaa koko prosessin tuotteen löytämisestä ostamisen & mahdollisen jatkamisen kautta jälleenmyyntiin) myös vaatii lukijalta enemmän. Niin ikään alkutekstin **in return** ja sitä seuraava **at least the head off a cap** on suomennettu useilla tavoilla. Ensin mainittu ilmaisu on omassani ja Salon käännöksessä alkutekstin mukaisesti arkinen, mutta Yli-Juonikkaan valitsema termi on talouselämästä. Markku Salon käännöksessä taas se, mitä **vaivan palkaksi** toivotaan on ilmaistu suurpiirteisesti sanaparilla **ainakin pikku siivut**, kahdessa muussa käännöksessä ratkaisu on tarkempi eli uskollisempi: Jaakko Yli-Juonikkaalla **osingoksi** toivotaan **edes kapselin jämät** ja omassani **vastapalvelukseksi jämät kapseleista**.

Seuraavaksi kiinnitän huomion jo aiemmissa poiminnoissa esiintyneeseen slangin ja puhekielen väliseen eroon. Kuten hyvin tiedetään slangin ominaisuuksiin kuuluu nopea muuntautuminen (esim.

Rosenberg 2011, 24), joten sen käyttäminen käänöksissä on aina hienoinen riski. Nopean kierron seurauksena voimakkaasti slangia sisältävä käänös saattaa vanheta ennen aikojaan, joskin onnistuessaan se jättää jälkeensä arvokkaan representaation todellisuudesta: valokuvanomaisen otoksen juuri sillä hetkellä tietyssä paikassa puhutusta kielestä. Tällainen käänös on arvokas itsessään, aivan kuten slangin taltioiminen alkuteoksessa, mutta lukijalle ymmärrettävyys esittää haasteen kuten kuultu slangi kuulijalle. Kun puhutaan huumeslangista erityistapauksena, on myös ymmärrettävä, että usein puheenparren tarkoitus on nimenomaan kuulijan tiputtaminen kärryiltä (Lehmusoksa 2015). Otan esimerkiksi katkelman, jossa Gene Doolie tekee kauppaa romaanin minän luona, ja joka alkutekstissä kuuluu:

"It's better to meet alone like this." His smile was ambiguously sexual. "Nick is a very un-cool guy." He stood up and handed me four dollars. "Do you mind if I take off here?" he asked, pulling off his coat.

I had never heard anyone else use this expression. For an insane moment I thought he was making advances. He dropped his coat on the couch and rolled up his sleeve. I brought him two caps and a glass of water. He had his own works, for which I was grateful. I watched him as he hit a vein, pressed the dropper and rolled down his sleeve.

Markku Salon suomennos:

"On parempi tavata tälleen ihan kahdestaan." Hänen hymynsä oli kaksimielinen. "Nick on tosi epävarma nakki." Hän nousi ja ojensi minulle neljä dollaria. "Voinksmä luukuttaa täällä?" hän kysyi riisuen takkiaan.

En ollut kuullut kenenkään käyttävän tätä ilmausta. Mielipuolisen hetken ajan luulin hänen ehdottelevan jotain. Hän tiputti takkinsa sohvalle ja kääri hihansa. Toin hänelle kaksi kapselia ja lasin vettä. Hänellä oli omat työkalut, mistä olin kiitollinen. Katsoin kun hän pisti suoneensa, puristi pipettiä ja kääri hihansa alas.

Jaakko Yli-Juonikas:

"On parempi tavata tällä lailla kaksistaan." Hänen hymynsä oli epämääräisen seksuaalinen. "Nick on huono hemmo." Hän nousi ja ojensi minulle neljä dollaria, "Haittaako jos mä stikkaan täällä?" hän kysyi riisuessaan takkiaan. En ollut kuullut ennen kenenkään käyttävän tuota sanaa. Hetken ajan luulin häkeltyneenä hänen lähentelevän. Hän pudotti takkinsa sohvalle ja kääri hihansa. Toin hänelle pari kapselia ja lasillisen vettä. Hänellä oli omat neulat mukana, mistä olin kiitollinen. Katselin, kun hän työnsi piikin suoneen, painoi mäntää ja kääri hihansa alas.

Ilmari Lyymä:

"Parempi, että nähdään näin kaksistaan." Hänen hymynsä oli kaksimielinen. "Nick ei ole hyvää seuraa." Hän nousi ja antoi minulle neljä dollaria. "Ei kai haittaa, jos pamautan tässä?" hän kysyi riisuen takkiaan.

En ollut koskaan kuullut kenenkään muun käyttävän tätä ilmausta. Hetken ajan olin tarpeeksi hullu

luullakseni sitä lähentelyksi. Hän tiputti takkinsa sohvalle ja kääri hihansa. Toin hänelle kaksi kapselia ja lasin vettä. Hänellä oli omat värikit mukanaan, mistä olin kiitollinen. Katselin, kun hän löysi suonen, painoi männän alas ja laski hihansa.

Suomennoksissa huomio kiinnittyy ensin siihen, millainen on a very un-cool guy (tosi epävarma nakki/huono hemmo/ei hyvää seuraa) – jälleen Salon suomennos on värikkäin ja kääntäjän rooli siinä näkyvä. Samoilla laduilla on myös Yli-Juonikas, kun taas omani paljastuu kolmikon asiallisimmaksi ja luonteettomimmaksi. Mielenkiintoinen on myös kysymys, jonka Gene esittää: "Do you mind if I take off here?" Päättellen siitä, että Gene alkaa heti riisua takkia kysymyksen esitettyään, kyse on nimenomaan käyttämisestä. Kuten romaanin minä ilmoittaa, ilmaus on hyvin erikoinen, se tuo mieleen ainakin lentokoneen ilmaannousun ja seurueesta tai tilanteesta lähtemisen. Markku Salon suomennos "Voinksmä luukuttaa täällä?" vaikuttaa siksi sotkeneen käytön välittämiseen, kun taas Yli-Juonikkaan "Haittaako jos mä stikkaan täällä?" lienee uskollinen alkutekstin tarkoitukselle. "Ei kai haittaa, jos pamautan tässä?" pyrkii taas säilyttämään alkuperäisen ilmaisun epämääräisyyden. Myös katkelman lopussa, jossa kaman vetämisen prosessia kuvataan, käännökset eroavat: Salo käyttää pipettiä, Yli-Juonikas mäntää, joka kopioitui omaankin suomennokseeni. Kun puhutaan tietyn alakulttuurin erikoistermistöstä, jargonista, on slangi vahvimmillaan, eikä lukija siis aina saa edes mahdollisuutta tietää, mistä tarkkaan ottaen on kysymys. Kuitenkin tämä salaojitus on myös alkuperäisteoksessa sisäänrakennettuna, joten voimme ajatella käännöksen tässä – tarkoituksenmukaista eli ei – kopioivan taideteoksen rakennetta ideatasolla, jolloin pintatason sanavalinnat menettävät merkitystään. Kyseessä on ilmiö, jonka luonnehdinnasta lähdimme liikkeelle tämän tutkimuksen johdannossa; Hannu Rajaniemen sanoin: "tärkeämpää on se yleistason kokemus ja minkälainen tunnelma siitä välittyi".

5.2 *Cities of the Red Night – Punaisen yön kaupungit*

Kun vertaa Elina Koskelinin Sammakolta 2007 ilmestynyttä suomennosta vuonna 2014 tekemääni suomennokseen saa kuvan, että Koskelinin suomennos sisältää paitsi uskollisempaa käännöstä usein myös vahvempaa kotoutusta. Eroihin törmää jo sisällysluettelossa: Burroughsin esipuheen otsikon sekä sotaslangiin että kirjallisuuteen viittaava "Fore!" on saanut kaksi eri tulkintaa, Koskelinilla "Esi!", minulla "Eteenpäin!". Esipuheeseen sisältyvästä idiotranslektista, Don Carlos Seitzin suomentamattomasta teoksesta *Under the Black Flag: Exploits of the Most Notorious Pirates* (molemmissa suomennoksissa kirjailijan linjaa noudatellen *Mustan lipun alla*) löytyy samantyyppinen kielen rakenteesta kumpuava anomalia. Se toistuu useamman kerran myös toisessa kappaleessa ("Manaus") ja johtuu siitä, että englannin sana *man* voi tarkoittaa tulkinnasta riippuen joko miestä tai ihmistä lajina. Niinpä "men who sold others like beasts proved their religion to be no more than a grimace" on Koskelinilla "ihmiset, jotka möivät toisia kuin eläimiä, osoittivat uskontonsa olevan vain ilveilyä" ja minulla "sellaisten miesten uskonto, jotka möivät toisiaan kuin elukoita, ei ollut muuta kuin uskon irvikuva".

Samasta katkelmasta löytyy myös anomalia, jota ei voi laittaa kielen piikkiin. Kyse lienee pikemminkin tietoisesti valitusta kotoutuksen asteesta. Burroughsin alkuperäinen lause kuuluu:

"It is related how Captain Mission, having led his ship to victory against English man-of-war, called a

meeting of the crew.”

Henkilökohtaisesti tämä nimenomainen lause oli yksi haasteellisen (Seitzin teos sisältää vanhahtavaa kieltä sillä se ilmestyi jo 1925) idiotranslektin ongelmallisimpia. ”It is related” tuotti päänvaivaa, ja lopulta, usean eri vaiheen kautta (kts. osio 6.3 Käännöspäiväkirja) lause asettui kipuilten muotoon

”Huomion arvoista on, että kapteeni Mission, joka oli johtanut laivansa voittoon englantilaisen Man-O-Warin kanssa käydyssä taistelussa, kutsui miehistönsä koolle ja antoi heille kaksi vaihtoehtoa.”

kun taas Koskelinin

”On kerrottu kuinka kapteeni Mission, johdettuaan aluksensa voittoon englantilaista sotalaivaa vastaan, kutsui miehistön kokoukseen.”

vaikuttaa kivuttomalta ja toimivalta – tosin molempiin käännöksiin eksyneen anglismin olisi voinut välttää aloittamalla ”Kerrotaan, että...”. Koskelinin vahvempi kotoutus näkyy siinä, että ”against English man-of-war” on kääntynyt ”englantilaista sotalaivaa vastaan”. Oma suomennokseni ”englantilaisen Man-O-Warin” lähtee ajatuksesta, että kyseessä on historiallisesti käytetty termi – se korostaa, ettei kyse ole oman aikamme sotalaivasta. Törmäämme samaan linjaukseen ”Terveystarkastaja” -luvussa, jossa terveystarkastaja pyyhkii pölyt omistamastaan ”an alligator-skin Gladstone bag”, siis ”alligaattorinnahkaisesta matkalaukusta” tai, korostaen että tapahtumat sijoittuvat 1920-luvulle, ”alligaattorinnahkaisesta Gladstone-laukustaan”.

Toinen Seitzin minulle tarjoama murheenkryyni oli lause

”The *Nieustadt* of Amsterdam was made prize; giving up two thousand pounds, gold dust and seventeen slaves”

joka Koskelinilla kääntyy yksinkertaisuudessaan

”Amsterdamilainen *Nieustadt* kaapattiin, siitä saatiin kaksituhatta puntaa ja kultapölyä sekä seitsemäntoista orjaa.”

Oma käännökseni sotkee asiat:

”Amsterdamin *Nieustadt* saatiin luovuttamaan kaksi tuhatta puntaa, kultapölyä ja seitsemäntoista orjaa.”

Se, että itse *Nieustadt* luovuttaa mainitut hyödykkeet suomennoksessani johtuu siitä virhekäsityksestä, että *Nieustadt* olisi paikka, kun se tosiasiaassa oli laiva. Myös ilmaisu ”to be made prize” oli minulle vieras, ja turvauduin päättelyyn. Esipuheessa on toinenkin tämänkaltainen käännösanomalia.

Burroughsin lause ei ole helpoimmasta päästä:

”Consider the difficulties which such an invading army would face: continual harassment from the guerrillas, a totally hostile population always ready with poison, misdirection, snakes and spiders in the

general's bed, armadillos carrying the deadly earth-eating disease rooting under the barracks and adopted as mascots by the regiment as dysentery and malaria take their toll."

Koskelin kääntää:

"Miettikää vaikeuksia, joita tuollainen maahan tunkeutuva armeija kohtaisi: jatkuvaa sissien häirintää, täysin vihamielistä väestöä, joka on aina valmiina myrkkyyneen, väärine ohjeineen, kenraalin vuoteeseen asetettuine käärmeineen ja hämähäkkeineen, ja tappavaa, maata kalvavaa, kasarmin alle juurtuvaa tautia kantavine vyötiäisineen, jotka rykmentti adoptoi maskoteiksi punataudin ja malarian vaatiessa verojaan."

kun taas omani:

"Ajatelkaa vaikeuksia, joita valloitusarmeija kohtaisi: sissien jatkuvaa häirintää ja vihamielisen populaation, joka olisi aina valmiina myrkyttääkseen, neuvoakseen väärin, työntääkseen käärmeitä tai hämähäkkejä kenraalin sänkyyn, ujuttaakseen rykmentin maskoteiksi tappavaa maansyömistäutia kantavia vyötiäisiä, jotka sikiävät parakkien alla punataudin ja malarian korjatessa satoaan."

Näyttää siltä että Koskelin on käsittänyt virheellisesti Burroughsin substantiivin *earth-eating disease* yhdistelmäksi, jossa on ensin adjektiivi ja sitten substantiivi. Niinpä armeija saa siis pelätä *maata kalvavaa tautia*, ei *maansyömistäutia*, geofagiaa. Sitä logiikkaa seuraillen voi *rooting under the barracks* viitata hyvinkin tautiin, ei vyötiäisiin – etenkin jos ajettelee, että näillä lauseilla on, Hannu Rajaniemen sanoin, paitsi "siis niin kun ihan oikea looginen sisältönsä, mutta joita voi halutessaan lukea melkein sitten niin kun proosarunoutena".

Mustan lipun alla paljastaa myös erään toistaiseksi mainitsemattoman tekijän, jota emme voi sivuuttaa vertailllessamme eri käännöksiä: unohduksen. Viitataan tällä esipuheiden käännösten lopussa ilmenevään eroon, jossa Burroughsin alkulause

"Your right to live where you want, with companions of your choosing, under laws to which you agree, died in the eighteenth century with Captain Mission."

kääntyy Koskelinilla varsin pätevästi

"Oikeus elää missä haluaa, valitsemassaan seurassa, sellaisten lakien mukaan jotka hyväksyy kuoli 1700-luvulla kapteeni Missionin mukana."

mutta omastani jää jokin puuttumaan:

"Oikeutesi elää missä haluat, seurassa jonka valitset, kuoli 1700-luvulla kapteeni Missionin mukana."

Tämän kaltainen unohtelu ei liene fiktion kääntämisessä ennenkuulumatonta. Ritva Leppihalme, jonka termistö ei tee selkoa kääntäjän motiiveista, puhuisi tässä tilanteessa yksinkertaisesti poistosta; voimme kuitenkin tarkentaa ja sanoa kyseessä olevan poiston erityistapaus, *tahaton poisto*. Sellaisia saattaa olla tutkimusmateriaalissa useitakin: jo aiemmin mainittu tilanne, jossa havaitsemme alkutekstissä kaksi ristiriitaista tyyliä (taloustermistö & katuslangi) mutta tulotekstissä enää yhden,

lienee sellainen. Tämänäyttävyydessä tilanteessa emme niinkään olisi tekemisessä unohduksen kuin huomiotta jättämisen kanssa – tahattomia poistoja molemmat. En aio tässä väittää, että unohtelu olisi fiktion kääntämisen erityispiirre; todennäköisesti faktakäännökset vain käyvät läpi tarkemman seulan ennen julkaisua, jolloin unohdukset huomataan ja korjataan.

Esipuheen ja manauksen jälkeen alkava juonellinen osio (”Terveystarkastaja”) sisältää viljalti henkilöhahmojen kuvailua – ulkonäköä, ruumiintoimintoja ja maneereja kuvataan yksityiskohtaisesti. Burroughsin ajatukset ovat kuitenkin välittyneet suomentajille varsin erilaisina. Kyseessä on hyvä esimerkki siitä, mitä Lawrence Venuti ajoi takaa sanoessaan että kääntäjä tekee aina väkivaltaa alkuperäisteosta kohtaan tehdessään työtään; kysymys on vain siitä, kuinka paljon ja mihin suuntaan. Annan esimerkin, jossa isä Dupré kohtaa terveystarkastajan, ensimmäisen luvun päähenkilön, **lääkintä-lähetysasemalla/lähetysairaalla**²:

”He said abruptly in a strained voice, ”Would you care for a drink?”

”Thank you, no. I never touch it.”

Relief flooded the priest’s face with a beneficent glow.”

Katkelma suomentuu Koskelinilla:

”Hän sanoi työkeästi kireällä äänellä: ”Haluaisitteko drinkin?”

”Kiitos, en. En juo koskaan.”

Helpotus tulvahti papin kasvoille siunauksellisen hehkun saattamana.”

ja minulla:

”Yhtäkkiä hän sanoi voipuneella äänellä ”Olisitteko halunneet kulauksen?”

”Kiitos ei, en koskaan juo.”

Helpotus humahti papin kasvoille ja niille syntyi hyväntahtoinen hehku.”

Vaikka erot ovat pieniä, ne ovat toistuvia, ja muistuttavat meitä siitä, että lukiessamme saman kirjan emme kuitenkaan koskaan lue *samaa* kirjaa. **Abruptly** tosiaan sisältää sekä merkityksen **yhtäkkiä** että **työkeästi**, samoin kuin **strained** on paitsi **kireä** myös **voipunut**.

Hetkeä myöhemmin Burroughs kirjoittaa:

”He took a long drink and beamed at his guest”.

Koskelinin suomennoksessa siis ensin **kireä** ja **työkeä**, mutta sitten ”**siunauksellisen hehkun**”

---

² Jos termit ”**lääkintä-lähetysasema**” ja ”**lähetysairaala**” kuulostavat oudoilta, niin kuuluukin: Googlen hakukoneessa ensimmäinen toi 104 osumaa, jälkimmäinen 194. Lähdekielen ”**medical mission**” taas toi ”noin 51 900 000”. Vertailun vuoksi kenttäsairaala toi n. 10 700 osumaa, ja ”**field hospital**” n. 45 100 000 osumaa. Yhden arki on toisen eksotiikkaa.

kasvoilleen saanut pappi ”otti pitkän siemauksen ja hymyili säteilevästi vieraalleen.” kun taas omassani voipunut pappi, kasvoillaan ”hyväntahtoinen hehku”, otti ”pitkän kulauksen ja tuijotti vierastaan.” Tarinaa nämä yksityiskohdat eivät toki muuta, mutta isä Duprén henkilöahmon ne maalaavat eri valaistuksessa.

Eroa on myös miljöissä. Alkuteistissä Farnsworth ja Dupré menevät ”to the dispensary and hospital, which was simply a large hut screened-in at the sides.” Lause kääntyy Koskelinilla ”apteekkiin ja sairaalaan, joka oli vain suuri sivuilta verhoitu maja.”, kun taas minulla ”lääkevarastolle ja sairaalaan, joka oli yksinkertainen, sivuilta lasitettu vaja.” Vaikka molemmat käännökset lienevät sanasanallisesti päteviä, on Koskelin ajatellut pidemmälle: viidakkoon hätätilanteessa kyhätyssä majassa tuskin on lasituksia; sen sijaan hyttyset ulkopuolella pitävä verhoilu kuulostaa järkevältä.

Joskus käännöksestä paistaa myös perehtymättömyys erikoissanastoon, jargoniin. Näin esimerkiksi omalla kohdallani toimintakohtauksessa, jossa Farnsworthin ja palveluspoika Alin lautta ajautuu tukkisumaan ja hajoaa. Burroughs kirjoittaa: ”the rudder wire snapped like a bowstring.” Elina Koskelin kääntää tarkasti ”peräsimen vaijeri napsahti poikki kuin jousenjänne.” kun taas omani kuuluu ”peräsimen vaijeri napsahti poikki kuin jousipyssyn jousi” – lienee tarpeetonta mainita, etten harrasta jousiammuntaa. Erikoissanasto tuottaa ongelmia myös anatomian alueella: alkutekstin ”He had sustained a superficial scratch down the left hip and across the buttock” kääntyy Koskelinilla uskollisesti ”Hän oli saanut pintanaarmun, joka kulki vasemmalta lonkalta alas pakarana poikki.” Omani paisuttelee sekä haavojen määrää että niiden pituutta (tahattomasti!): ”Hän oli saanut pintahaavan pitkin vasempaa puolta lonkkaansa ja toisen takapuolen poikki.” Ja vielä: kappalen lopussa soittaa marine band eli laivaston soittokunta – ei merimiesyhtye.

5.3 Yhteenveto kääntäjistä

Mainitsemani pienehköt erot suomennoksissa vaikuttavat kaikki käännöksen henkeen, ja niiden toistuessa ja kerääntyessä luonnollisesti siihen, millaisia lukukokemuksia teos lukijoille antaa. Pienistä sävyeroista kasvaa teoksen aikana virta, joka määrittää teoksen tyylin – sen, miten tarina on kerrottu ja sitä kautta tietenkin sen, millainen henkilö tarinaa kertoo.

Nistissä virallisesta kielenkäytöstä puhtaaseen slangiin kulkevalla janalla arvioisin tässä esitettyjen katkelmien käännösten perusteella Markku Salon käännöksen edustavan eniten slangia, Jaakko Yli-Juonikkaan käännöksen taas eniten virallista kielenkäyttöä, ja omani sijouttuvan näiden kahden väliin. Elina Koskelinin käännös vaikuttaa eniten yleiskieliseltä. Tästä syystä Salon ja Koskelinin käännökset vastaavat tarkimmin alkuperäisteosten tyyliä.

Salon suomennoksessa kääntäjän rooli on näkyvin. Yli-Juonikkaan ja Koskelinin suomennoksien kohdalla vaikuttaa olleen pyrkimyksenä kääntäjän häivyttäminen. Omani sijoittuu näiden välille.

Voimakkaimmin nelikosta kotouttaa Salo. Koskelinkin kotouttaa verrattain paljon, mutta jättää sen lukijan huomaamattomiin. Oma käännösstrategiani on pääpiirteittäin vieraannuttava, ja Yli-Juonikkaan selkeästi vieraannuttavin.

6 Liitteet

Tämä osio sisältää seuraavat tutkimukseen sisältyvät käänösnäytteet (ilmestymisjärjestyksessä)

- *Junkie – Confessions of an Unredeemed Drug Addict / Nisti*
- *Cities of the Red Night / Punaisen yön kaupungit*

ja niiden jälkeen sijoitetun käänöspäiväkirjan.

6.1 Käänösnäyte 1: *Junkie – Confessions of an Unredeemed Drug Addict / Nisti*

Juttuni meni oikeuteen erikoisistunnoissa. Sain neljän kuukauden ehdollisen tuomion. Lopetettuani pummien rullaamisen päätin alkaa diilata kamaa. Siinä ei liiku paljoakaan rahaa. Suurin piirtein ainoa hyöty, jota katudiileri voi odottaa, on oman tavan ylläpito. Mutta silloin kamaa on sentään hyvin käsillä ja se tuottaa mukavan turvallisuuden tunteen. Jotkut ihmiset tietysti tekevät rahaa diilaamisella. Tunsin irlantilaisen diilerin, joka aloitti kapselikaupan kirjekuoriin pakatuilla parin gramman H-satseilla, ja parin vuoden päästä, saadessaan kolmen vuoden kakun, hänellä oli kolmekymmentätuhatta dollaria ja asuintalo Brooklynissa.

Jos haluaa diilata, ensimmäinen askel on löytää tukkukauppias. Minulla ei ollut, joten ryhdyin liikekumppanuuteen Bill Gainsin kanssa, jolla oli käypä italialaiskontakti Lower East Sidella. Ostimme neljännesunssin¹ yhdeksälläkymmenellä taalalla, leikkasimme sen suhteessa kaksi osaa heroiniä ja yksi osa maitosokeria ja panimme 65 milligramman kapselisiin. Jokaisesta kapselista pyysimme vähittäismyynnissä kaksi taalaa. Niissä oli noin 10-16 prosenttia heroiniä, joka on erittäin korkea pitoisuus vähittäiskaupassa liikkuville kapselille. Neljäsosaunssissa tulisi olla ennen leikkausta ainakin sadan kapselin edestä H:ta. Kuitenkin, jos tukkukauppias on italialainen, on lähes varmaa, että satsit ovat vajaita. Me saimme italialaisista neljännesunssista yleensä noin kahdeksankymmentä kapselia.

Bill Gains oli "hyvästä perheestä" - muistaakseni hänen isänsä oli ollut pankinjohtaja jossain päin Marylandiä - ja hänellä oli kanttia. Gainsin vakiotemppuihin kuului päällystakien varastaminen ravintoloista, ja hän oli täydellisesti sopeutunut hommaansa. Amerikkalainen ylemmän keskiluokan kansalainen on yhdistelmä negaatioita. Hänet voi määritellä paljolti sen perusteella, mitä hän ei ole. Gains meni pitemmälle. Hän ei ollut pelkästään negaatio. Hän oli ehdottoman näkymätön; haalean, kunnioitusta herättävän oloinen. On olemassa tietyn tyyppisiä haamuja, jotka näemme vasta kun saamme rajattua ne vaatteella tai lakanalla. Gains oli sitä tyyppiä. Hän tuli näkyväksi vasta jonkun toisen päällystakissa.

Gainsillä oli pahantahtoinen lapsenomaisen hymy, joka muodosti shokeeraavan kontrastin hänen kalpean sinisten, elottomien ja vanhojen silmiensä kanssa. Hän hymyili kuin kuunnellen sisältään jotakin, joka miellytti häntä. Joskus vedettyään hihaan hän hymyili ja kuunteli ja sanoi sitten viekkaasti: "Voimakasta kamaa." Samanlaisella hymyllä hän raportoi toisten ihmisten tilan pahenemisista ja näiden epäonnistuneista sattumista."Herman oli kaunis poika tullessaan New Yorkiin.

---

¹ 1/4 unssi = n. 7 grammaa

Ongelma piilee siinä, että hän on menettänyt ulkonäkönsä."

Gains oli niitä harvinaisia nistejä, jotka todella saavat erityistä nautintoa nähdessään jonkun ei-käyttäjän oppivan tavoille. Moni kaman luukuttaja on taloudellisista syistä iloinen nähdessään uuden addiktin. Jos on vaihtokaupanväline, haluaa luonnollisesti asiakkaita - olettaen että nämä ovat oikeaa tyyppiä. Mutta Gains tykkäsi kutsua nuoria poikia huoneeseensa ja antaa heille laakin, yleensä vanhoista vanutupoista, ja sitten katsella vaikutuksia, pientä hymyään hymyillen.

Enimmäkseen kakarat sanoivat niitä hyväksi kikseiksi, ja se oli siinä. Yksi hyvä kiksi muiden joukossa kuten nembutaalit, tai benzot, tai viina tai pilvi. Jotkut kuitenkin jäivät paikan päälle koukuttumaan ja Gains katseli näitä käännyttäisiä ja hymyili kuin kaman prelaatti. Vähän myöhemmin hänen saattoi kuulla sanovan: "Oikeasti, sen-ja-sen tulisi tajuta, etten minä voi kannatella sitä enää." Uskollisuuden valaa ei enää kätetty. Oli velkojen maksun aika. Ja niitä maksettaisiin loppuelämä, venailien kadunkulmissa ja kahviloissa yhteyshenkilöä, kaman ja ihmisen välistä sovittelijaa. Gains ei ollut muuta kuin maalaispappi kaman hierarkiassa. Hän puhui ylemmän portaan diilereistä kolkon ihastuneeseen sävyyn: "Mun yhteydet puhuu..."

Hänen suonensa olivat enimmäkseen mennyttä kalua, perääntyneet takaisin luuhun väistellesään sohivaa neulaa. Jonkin aikaa hän käytti valtimoita - jotka ovat syvemmillä kuin muut suonet, ja siksi vaikeampia tykittää - ja tätä tarkoitusta varten hän osti erityisen pitkiä neuloja. Hän kiersi käsistä ja käsivarsista jalkoihinsa. Suoni tulee takaisin pintaan ajan kanssa. Siltikin hän joutui piikittämään ihon alle noin puolet ajasta. Mutta hän luovutti suonen etsinnän ja "ihotti" piikin vasta puolen tunnin tuskallisen etsinnän ja sohimisen jälkeen, jonka aikana piikki piti puhdistaa useita kertoja sen mennessä tukkoon verestä.

§

Yksi ensimmäisistä asiakkaistani oli Nick Villagesta. Nick maalasi, silloin kun ylipäänsä teki jotakin. Hänen kankaansa olivat hyvin pieniä ja näyttivät valtaisan paineen kasaan painamilta, keskittämiltä, vääristämiltä. "Häiriintyneen mielen tuotos" lausui eräs huumeupoliisi ylpeästi nähtyään yhden Nickin kuvista.

Nick oli aina puolikuntoinen. Hänen suuret, ruskeat, anelevat silmänsä vetistelivät ja ohut nokka vuoti. Hän bunkkasi kaveriensa sohvilla, näiden neuroottisten, epävakaiden ja typeryyteen asti paranoidien ihmisten armoilla, jotka olivat valmiita heittämään hänet yht'äkkiä ulos varoittamatta ja vailla syytä. Heille Nick myös sääti, toivoen saavansa vastapalvelukseksi jämäät kapselleista - jotain, jotta taittaisi edes terävimmän kärjen kamanhimostaan. Usein saaliiksi jäi tavallinen 'kiitos' ostajan vakuutettua itsensä siitä, että Nick oli saanut omansa jo toisessa päässä. Tuloksena Nick alkoi vetää jokaisesta kapselista hieman välistä, möyhentäen sen sitten uudestaan niin, että kapseli näytti taas täydeltä.

Nickistä ei ollut paljoa jäljellä. Hänen jatkuva, tyydyttämätön nälkänsä oli polttanut pois kaikki muut huolenaiheet. Hän puhui hapuillen menevänsä Lexingtoniin parantumaan, tai lähtevänsä merille kauppalavalla, tai ostavansa kipulääkkeitä Connecticutista ja peittoavansa niillä vieroitusoireet.

Nick tutustutti minut Tonyyn, joka pyöritti baaria Villagessa. Tony oli myynyt kamaa ja jäänyt melkein kiinni kyttien rynnätessä hänen asuntoonsa. Hän oli juuri ja juuri kerennyt nakata kahden gramman nippinsä H:ta pianon alle eikä häneltä löytynyt mitään paitsi värkit, joten hänet päästettiin menemään. Tony oli peloissaan ja lopetti säätämisen. Hän oli nuori italiaano, joka selvästikin tiesi miten homma toimi. Hän osasi pitää suunsa kiinni. Hyvä asiakas.

Menin Tonyn baariin joka päivä ja tilasin kokiksen. Tony kertoi minulle, kuinka monta kapselia halusi, minkä jälkeen menin puhelinkoppiin tai vessaan ja käärin halutun määrän folioon. Kun palasin juomani ääreen rahat olivat tiskillä ikään kuin vaihtorahoina. Tiputin kapselit tuhkakuppiin ja Tony tyhjensi sen tiskin alla, ottaen kapselinsa. Rutiini oli tarpeellinen, sillä omistaja tiesi Tonyn olleen alalla ja oli tehnyt selväksi, että tämä sai valita: joko työ tai kama. Itse asiassa omistajan poika oli samalla alalla, tosin tällä haavaa parantolassa hoidossa. Kun hän pääsi ulos, hän tuli oikopäätä luokseni sanoen, ettei kyennyt pysymään kuivilla.

Nuori italiaanohipsteri, Ray, kävi baarissa joka päivä. Ray vaikutti ookookaverilta, joten huolehdin hänenkin tarpeistaan. Tiputin hänen kapselinsa samaan tuhkikseen Tonyn kapseleiden kanssa. Tämä pikkubaari, jossa Tony työskenteli, oli useita askelmia katutason alapuolella. Sinne oli vain yksi ovi. Tunsin olevani ansassa aina, kun tulin sinne. Paikka sai minut tuntemaan itseni niin masentuneeksi ja uhatuksi, että oli vaikeaa astua ovesta sisään.

Hoidettuani Tonyn ja Rayn tapasin yleensä Nickin Sixth Avenuella. Hänellä oli aina muutaman kapselin edestä rahaa päällä. Tiesin, tietenkin, että hän diilasi eteenpäin, mutten tiennyt keille. Minun olisi pitänyt tajuta olla tekemättä bisnestä kenenkään Nickin kaltaisen, jatkuvasti kipeän ja pers'aukisen, ja siksi kenen tahansa rahat hyväksyvän ihmisen kanssa. Jotkut tarvitsevat välikäden diilaamaan kamaa, koska he ovat uusia kaupungissa, tai koska he ovat olleet käyttäjiä liian lyhyen aikaa tutustuakseen piireihin. Diilerin on kuitenkin hyvä pitää varansa kun ihmiset pistävät jonkun muun kuin itsensä säätämään. Useimmiten syynä tähän käytökseen on se, että tyyppin tiedetään olevan "väärää porukkaa". Tästä johtuen hän pistää hommiin jonkun, joka ei itse ole "väärää porukkaa", onpahan vain epätoivoisesti kaman tarpeessa. Jollekulle toiselle eteenpäin säätäminen on ehdottoman epäeettistä. Usein tällainen säätäjä päättyy itse etsimään välikättä.

Minulla ei ollut varaa olla ottamatta rahoja. Ei ollut pelivaraa. Joka päivä oli myytävä tarpeeksi kapseleita seuraavan neljäsosaunssin oston, enkä ollut ikinä enempää kuin muutaman taalan voitolla. Siksi otin kaikki rahat, jotka Nickillä oli, enkä kysellyt.

§

Aloin luukuttaa Bill Gainsin kanssa, joka hoiti bisnestä laitakaupungilla. Tapasin Billin kahvilassa Eight Avenuella saatuaani Villagen hoidetuksi. Hänellä oli muutama hyvä asiakas. Izzy, varmaankin paras heistä, toimi kokkina hinaajalla New Yorkin satamassa. Hän oli yksi 103rd Streetin pojista. Izzy oli istunut luukuttamisesta, hänellä oli säännölliset tulot ja maine viimeisen päälle luotettavana tyyppinä. Tällainen on täydellinen asiakas.

Joskus Izzyä näki partnerinsa Goldien kanssa, joka työskenteli samalla laivalla. Goldie oli laiha, koukkunokkainen mies, jonka iho oli vedetty tiukaksi naaman ympärille väriläiskien täplittäessä molempia poskipäitä. Eräs toinen Izzyn kavereista oli entinen laskuvarjojääkäri Matty: vankka, komea ja kovakasvoinen nuori mies ilman yhtäkään tunnistettavaa nistin piirrettä. Oli myös kaksi huoraa, joista Bill huolehti. Yleisesti ottaen huorat ovat huonoja asiakkaita. He herättävät liikaa huomiota, ja useimmat heistä laulavat. Bill kuitenkin vakuutti, että juuri *nämä* huorat olivat O.K.

Yksi asiakkaistamme oli Vanha Bart. Hän osti joka päivä muutaman kapselin toimeksiantajilleen. En tuntenut heitä, mutta se ei huolettanut minua. Bart oli O.K. Jos jostain tuli riitaa, hän otti haukut vastaan sanomatta sanaakaan. Hänellä oli kolmenkymmenen vuoden kokemus kamasta, hän tiesi mitä teki.

Kun tulin kahvilaan jossa kokoontuimme, istui Bill pöydän ääressä käpertyneenä jonkun toisen päällystakkiin. Vanha Bart, nuhjuisena ja huomiota herättämättömänä, dippasi donitsia kahviinsa. Bill kertoi jo hoitaneensa Izzyn, joten annoin Bartille kymmenen kapselia piuhalle ja otimme Billin kanssa taksin asunnolleni. Siellä otimme pienet ja tarkistimme varat, laittaen sivuun yhdeksänkymmentä taalaa seuraavaa unssin neljännessä varten.

Kun Bill sai vedettyä oman hittinsä hänen kasvoilleen hiipi hieman väriä ja hän alkoi melkein keikistellä. Se oli karmaiseva näky. Muistan kerran, kun hän kertoi kuinka hän oli saanut joltain kahtakymppiä tarjonneelta hintiltä ehdotuksen. Bill kieltäytyi sanoen "Enpä usko, että tulisit kovinkaan onnelliseksi." Bill nyki lihattomia huuliaan. "Sun pitäis nähdä mut alasti", hän sanoi, "oon tosi söötti."

Yksi Billin mauttomimmista puherutiineista oli kuvata yksityiskohtaisesti suolensa toimintaa.

"Joskus se menee siihen, että joudun työntämään sormet sisään ja vetämään sen ulos. Kovaa kuin posliini, ymmärräthän. Hirveän kivuliasta."

"Kuule", sanoin, "tämä tyyppi antaa meille vajaita määriä. En saanut kuin kahdeksänkymmentä kapselia viimeisestä erästä, leikkaamisen jälkeen."

"No, ei voi odottaa liikoja. Jos vain voisin mennä sairaalaan ja saada kunnon peräruiskeen! Muttei ne tee mitään, jos ei kirjaudu sisään, ja sitähan ei tietenkään voi tehdä. Ne pitää siellä ainakin kaksikymmentä tuntia. Sanoin niille, että "Tän pitäis olla sairaala. Mulla on kipuja ja tarvitsen hoitoa. Miksette vaan kutsu hoitajaa ja..."

Sille ei tullut loppua. Kun ihmiset alkavat puhua suolensa toiminnasta he ovat yhtä periksiantamattomia kuin toiminnot, joista he puhuvat.

§

Asiat jatkuivat näin useampia viikkoja. Yksi kerrallaan Nickin kontaktit paikallistivat minut. He olivat kyllästyneitä säätämään Nickin kautta ja saamaan vajaita satseja. Mitä porukkaa! Nuoleskelijoita, hinttejä, paskanpuhujia, houkutuslintuja, pummeja – haluttomia töihin, kyvyttömiä varastamaan, aina

perse auki, aina kerjäämässä luottoa. Koko porukassa ei ollut yhtä ainoata, joka ei olisi hajonnut ja laulanut ensimmäiselle, joka lyö suuhun ja kysyy: “Mistä sait sen”?

Pahin kööristä oli Gene Doolie, luikku irlantilainen jonka habitus oli jotain hintin ja sutenöörin väliltä. Gene oli tietolähde henkeen ja vereen. Todennäköisesti hän piti likaista nimelistaa – hänen kätensä olivat aina likaiset – jota hän sitten luki viranomaisille. Hänet pystyi kuvittelemaan Irlannin itsenäisyys sodan aikana pelmahtamassa mustaruskeitten teltaan tai likaisessa, harmaassa toogassa ilmiantamassa kristittyjä, informoimassa Gestapoa tai Tšekaa tai istumassa kahvilassa huumekeytän kanssa. Samat laihat rotan kasvot, kulahtaneet, muodista jääneet vaatteet ja valittava, läpätunkeva ääni.

Pahinta Genessä oli hänen äänensä. Se meni suoraan kuulijasta läpi. Se oli myös ensikosketukseni koko tyyppiin. Nick oli juuri saapunut asuntooni muassaan hieman saalisrahaa kun summeri hälytti minut puhelimeen.

“Gene Doolie täällä,” ääni sanoi, “odotan Nickiä, ja olen odottanut jo pitkään.” Kun hän sanoi “jo pitkään” ääni nousi raastavaksi kimittäväksi valitukseksi.

“No, hän on täällä nyt,” vastasin, “uskoisin että näet hänet tuota pikaa.” Laskin luurin.

Seuraavana päivänä Doolie soitti uudelleen. “Oon tässä ihan kulmilla, haittaako jos pyörähdän? Helpompi jos näen sua kaksistaan.”

Hän sulki puhelimen ennen kuin ehdin sanoa sanaakaan ja kymmenen minuuttia myöhemmin hän seisoi ovellani.

Kun ihminen kohtaa toisen ensimmäistä kertaa seuraa molemmin puolin vaistomaista empatian ja samaistumisen tason tarkastelua. Dooliehin samaistuminen oli kuitenkin millään tavalla mahdotonta. Hän oli pelkkä fokalisaatiopiste vihamieliselle, tungettelevalle voimalle. Pystyi oikein tuntemaan, miten hän käveli suoraan sisään psyykeeseesi, pälyillen ympärilleen löytääkseen jotain, jota saattaisi käyttää hyväksi. Astuin pois päin ovelta välttääkseni kontaktia. Doolie puristautui asuntooni, istui välittömästi sohvalle ja sytytti savukkeen.

“Parempi, että nähdään näin kaksistaan.” Hänen hymynsä oli kaksimielinen. “Nick ei ole hyvää seuraa.” Hän nousi ja antoi minulle neljä dollaria. “Ei kai haittaa, jos pamautan tässä?” hän kysyi riisuen takkiaan.

En ollut koskaan kuullut kenenkään muun käyttävän tätä ilmausta. Hetken ajan olin tarpeeksi hullu luullakseni sitä lähentelyksi. Hän tiputti takkinsa sohvalle ja kääri hihansa. Toin hänelle kaksi kapselia ja lasin vettä. Hänellä oli omat värkit mukanaan, mistä olin kiitollinen. Katselin, kun hän löysi suonen, painoi männän alas ja laski hihansa.

Yhden piikin vaikutus ei ole dramaattinen, kun on koukussa. Tarkkailija, joka tietää mitä odottaa, voi kuitenkin välittömästi nähdä toisessa käyttäjässä kaman vaikutukset tämän veressä ja solutasolla. Dooliessa en sen sijaan havainnut elettäkään. Hän puki takkinsa, noukki tuhkakupista käryävän

savukkeensa ja katsahti minuun kalpeilla, sinisillä silmillään, joissa ei vaikuttanut olevan lainkaan syvyyttä. Ne vaikuttivat keinotekoisilta.

“Annas kun kerron erään asian. Teet ison virheen luottaessasi Nickiin. Olin muutama ilta sitten Thompsonin kahvilassa ja törmäsin Rogersiin, siihen sivarikyttään. ‘Mä tiän että Nick säätää kaikille teille vitun nisteille Villagessa,’ se sano, ‘ja että se on hyvää kans, 16-20 -prossasta. Sanopa Nickille terveisiä että me voidaan ottaa se kiinni millon tahansa, ja että kun se aika tulee, se vaihtaa työnantajaa. Se avautu mulle kerran, ja se tekee sen uudestaan. Me otetaan selvää, mistä tää kama on peräisin.’”

Doolie katsoi minuun ja imi savukettaan. “Kun ne saa Nickin, ne saa sut. Kannattais tehdä Nickille selväksi että jos se puhuu sä hoidat sen betonivaloksena East Riveriin. Ei siitä sen enempää. Tajuat kuvion.”

Hän katsoi minua yrittäen punnita sanojensa vaikutusta. Oli mahdonta sanoa tarkkaan kuinka paljon jutusta hän odotti minun nielevän. Ehkäpä viesti rivien välissä oli “Sä et saa ikinä selville kuka sua nussi silmään. Nick on niin ilmiselvä epäilyksen kohde, että jos mä puhuisin, sä et vois koskaan olla varma, eikö niin?”

“Voisitko antaa mulle yhden kapselin luotolla?” hän kysyi. “Tuolla mitä kerroin on sulle varmaan jonkin arvoista.”

Annoin hänelle kapselin ja hän taskutti sen sanomatta mitään.

“No, nähdään taas. Soitan sulle samaan aikaan huomenna.”

Otin parhaani mukaan selvän Dooliesta ja hänen tarinastaan. Puskaradiolla ei ollut tarkkaa tietoa. Tony, baarimikko, sanoi Doolien “laulavan, jos sen on pakko”. Mitään tarkkaa esimerkkiä hän ei kyennyt kertomaan. Ja kyllä, Nickin tiedettiin vasikoineen kerran aiemmin. Tässä jutussa, johon Dooliekin oli sekaantunut, fakta kuitenkin oli, että myös Doolie oli voinut puhua.

Useampia päiviä Gene Doolie -episodin jälkeen olin tulossa ulos metrosta Washington Squarella kun laiha, blondi poju käveli luokseni. “Bill,” hän sanoi, “et taida tuntea mua. Nick on säätäny sulta mulle ja mua kyllästyttää saada vajaita kapseleita. Etkö vois hoitaa mut suoraan?”

Helvetti, ajattelin, Gene Doolien jälkeen ei ole järkeä ruveta turhan tarkaksi. “Selvä. Montako kapselia haluat?”

Hän antoi minulle neljä dollaria.

“Kävellään vähän.” sanoin, ja suuntasin kohti Sixth Avenueta. Kädessäni oli kaksi kapselia ja odotin autiota hetkeä, joihin kaupungeissa osuu. “Valmiina nappaamaan” sanoin ja pudotin kapselit hänen käteensä. Sovin uuden tapaamisen huomiseksi, Bickford’ sille Washington Squarella.

Blondin pojan nimi oli Chris. Kuulin Nickiltä, että hänellä oli varakkaat vanhemmat ja että hän eli heiltä saamallaan tuella. Kun näin hänet seuraavana päivänä Bickford’ silla anna-kun-varoitin-Nickistä

– levy pyörähti käyntiin saman tien. “Sitä seurataan koko ajan nykyään. Tiedäthän miten se menee: kun kaveri keskittyy himoonsa, se ei katsele taakse. Se juoksee. Niin että semmoselle kaverille oot päättänyt antaa osoittees ja puhelinnumeros.”

“Tiedän tuon kaiken.”

Chris teeskenteli loukkaantunutta. “Jaa, toivon vaan, että tiedät mitä teet. Mutta nyt, tää ei tosiaankaan oo jäämässä tavaksi: saan takuuvarmasti tädiltäni shekin tänään iltapäivällä. Kato.”

Hän veti taskustaan sähkeen. Vilkaisin sitä. Siinä oli epämääräinen viittaus johonkin shekkiin. Hän alkoi selittää shekistä. Puhuessaan hän laski kätensä kädelleni ja tuijotti rehellisesti suoraan kohti. Tunsin, etten voi kauaa enää sietää tätä herttaista huijaria. Oikaisin hieman ja annoin hänelle kapselin ennen kuin olisin tullut ylipuhutuksi antamaan kaksi tai kolme.

Seuraavana päivänä hän ilmestyi dollarin ja 80 sentin kanssa. Hän ei puhunut mitään shekistä. Ja niin se jatkui. Hänellä ei ollut tarpeeksi rahaa, tai häntä ei näkynyt lainkaan. Aina oli joku, jolta rahaa olisi pitänyt tulla. Täti, anoppi tai joku muu. Tarinoitaan hän todisteli sähkeillä ja kirjeillä. Hänestä tuli melkein yhtä paha vaiva kuin Dooliesta.

§

Yhdentoista maissa seuraavana aamuna tuli takaaja ja allekirjoitin takuut. Hän näytti balsamoidulta kuten kaikki takaajat, ikään kuin paraffiinia olisi pistetty ihon alle. Tige, asianajajani, saapui paikalle kahdeltatoista. Hän oli järjestellyt asiat niin, että menisin suoraan hoitolaitokseen kuurille. Hän kertoi sen olevan tarpeellista lainopillisista syistä. Ajoimme hoitolaitokseen kahden etsivän kanssa. Tämä oli osa asianajajan suunnitelmaa ja etsivät mahdollisia todistajia siinä.

Kun pysähdyimme hoitolaitoksen eteen asianajaja otti taskustaan joitakin seteleitä ja kääntyi toisen kytän puoleen. “Laitahan nuo sille hevoselle mun puolesta.” hän sanoi. Mulkun sammakonsilmät pullistuivat suuttumuksesta. Hän ei tehnyt elettäkään ottaakseen rahoja. “Minä en mitään rahoja hevosille laita.” hän sanoi. Asianajaja nauroi ja heitti rahat auton penkille. “No, Mack laittaa.” hän sanoi.

Tämä ilmeinen tahdittomuus kyttien lahjomisessa oli tahallista. Kun he myöhemmin kysyivät, mikä järki siinä oli, hän sanoi: “Ääh, poikahan oli liian pahassa jamassa tajutakseen mitään.” Sitten, jos heidät pyydetäisiin todistajiksi, he sanoisivat minun vaikuttaneen hyvin huonokuntoiselta. Idea oli hommata todistajia, jotka kertoisivat minun olleen huonossa kunnossa allekirjoittaessani lausunnon.

Hoitaja otti vaatteeni ja kävin makuulle odottamaan annosta. Vaimoni tuli katsomaan minua ja raportoi ettei johto tiedä mitään kamasta tai nisteistä. “Kun kerroin heille että olet sairas he kysyivät 'Mikä on vialla?'. Sanoin, että olet sairas ja tarvitset morfiinipiikin ja he vastasivat 'Ai, luulin että kyseessä oli vain marihuana-addiktio.'”

“Marihuana-addiktio!” minä sanoin. “Mikä helvetissä se on? Ota selvää, mitä he aikovat antaa minulle,

“käskein, “Tarvitsen vähennyshoidon. Jos he eivät aio antaa minulle sellaista, kirjaa minut ulos täältä saman tien.”

Hetken kuluttua hän tuli takaisin ja kertoi viimein saanensa langan päähän lääkärin, joka tiesi mistä oli kysymys. Tämä lääkäri oli lakimiehen järjestämä, eikä yhteyksissä hoitolaitokseen.

“Hän vaikutti yllättyneeltä kun kerroin, ettet ollut saanut mitään. Hän sanoi soittavansa sairaalaan hetimiten ja hoitavansa asian.”

Muutamaa minuuttia myöhemmin saapui hoitaja piikin kanssa. Se oli Demerolia. Demerol auttaa jonkin verran, mutta vieroitusoireisiin se tepsii paljon huonommin kuin kodeiini. Lääkäri tuli sinä iltana testaamaan fyysisen kuntoni. Vereni oli kehon kuivumisen seurauksena paksua ja tiheää. Laihduin neljä ja puoli kiloa niinä 48 tuntina, jotka olin ilman kamaa. Lääkäriltä kesti 20 minuuttia ottaa putkilollinen verta verikoetta varten, sillä paksu vereni tukki neulan yhä uudelleen.

Yhdeksältä illalla sain toisen annoksen demerolia. Sillä ei ollut vaikutusta. Kolmas päivä ja yö ovat yleisesti ottaen vieroituksen vaikeimmat. Kolmannen päivän jälkeen alkaa hellittää. Tunsin kylmän polttelun joka puolella ihoani, kuin koko keho olisi ollut yhtä pesää ja muurahaiset vaeltelisivat ihon alla.

On mahdollista eristää itsensä suurimmasta osasta kipuja – hammas- silmä- ja genitaalialueensäryt tuottavat eirtyisiä haasteita – niin, että kivusta tulee neutraalisti koettua ärsytystä. Vieroitusoireista ei tunnu olevan pakotietä. Vieroitusoireet ovat kamasta saatavien kiksien kääntöpuoli. Kamasta saatavat kiksit tulevat siitä, että sitä on saatava. Nistit elävät kama-aikaa. Heidän aineenvaihduntansa on aineidenvaihduntaa. He ovat kamasään armoilla. Kama saa heidät värisemään ja hikoilemaan. Kamasta saatavat kiksit tulevat kaman olosuhteissa elämisestä. Vieroitusoireet voi välttää yhtä suurella todennäköisyydellä kuin voi välttää kiksit vetäessään kamaa.

Olin liian heikko nousemaan sängystä. En voinut maata aloillani. Vieroitusoireissa kaikki mahdolliset toiminta- tai toimettomuussuunnitelmat tuntuvat sietämättömiltä. Ihminen saattaa kuolla yksinkertaisesti siksi, ettei kykene enää pysymään nahoissaan.

Kuudelta aamulla sain toisen annoksen, joka tuntui vaikuttavan hieman. Opin myöhemmin, ettei se ollut Demerolia. Pystyin jopa syömään pienen paahtoleivän ja juomaan hieman kahvia. Myöhemmin päivällä, kun vaimoni tuli vierailemaan, kuulin että minuun kokeillaan uutta hoitoa. Hoito oli alkanut aamuannokseni myötä.

"Huomasin eron. Luulin aamuannosta M:ksi."

"Puhuin tri Mooren kanssa puhelimesta. Hän sanoi sen olevan huumevieroitusta varten etsitty ihmelääke, jota he ovat etsineet. Se helpottaa vieroitusoireita aiheuttamatta uutta addiktiota. Se ei ole lainkaan narkoottinen. Se on eräs antihistamiini. Luulen hänen sanoneen Thephorin."

"Se tarkoittaisi että vieroitusoireet ovat allerginen reaktio."

"Niin tri. Moore sanoo."

Lääkäri, joka suositteli tätä hoitomuotoa, oli asianajajani lääkäri. Hän ei ollut yhteyksissä parantolaan, eikä hän ollut psykiatri. Kahden päivän jälkeen kykenin syömään kokonaisen aterian. Antihistamiinipiikit auttoivat kolmesta viiteen tuntiin kerrallaan. Sitten tauti palasi. Piikit tuntuivat kamalta.

Kun olin pystyssä ja kävelin ympäriinsä, psykiatri tuli haastattelemaan minua. Hän oli hyvin pitkä. Hänellä oli pitkät jalat ja raskas, päärynän muotoinen vartalo joka hoikkeni ylöspäin. Hän hymyili puhuessaan ja hänen äänensä kuulosti valittavalta. Hän ei ollut naismainen. Hänellä ei vain yksinkertaisesti ollut mitään niistä ominaisuuksista - mitä ikinä ne ovatkin - jotka tekevät miehestä miehen. Tämä oli tri Fredericks, sairaalan johtava psykiatri.

Hän kysyi kysymyksen, jonka he kaikki kysyvät. "Mikä saa teidät tuntemaan että tarvitsette huumeita, hra Lee?"

Kuullessaan tuon kysymyksen voi olla varma ettei kysyjä tiedä yhtikäs mitään kamasta.

"Tarvitsen niitä päästäkseni sängystä aamulla, ajaakseni parran ja syödäkseni aamupalan."

"Tarkoitan psyykkisesti."

Kohautin hartioitani. Yhtä hyvin voisin antaa hänelle hänen diagnoosinsa jotta hän lähtee. "Siitä saa hyvät kiksit."

Kamasta ei saa "hyviä kiksejä". Käyttäjälle kaman idea on se, että se muodostaa riippuvuuden. Kukaan ei voi tietää mitä kama on ennen kuin kokee viekkarit.

Lääkäri nyökkäsi. Psykopaattinen persoonallisuus. Hän nousi ylös. Yht'äkkiä hän loihti kasvoilleen ymmärtäväiseksi tarkoitettun hymyn, joka oli selvästikin tarkoitettu herpaannuttamaan kielenkantojani. Hymy sai yliotteen ja muuttui järjettömäksi virnistykseksi. Hän nojautui eteenpäin ja toi hymynsä lähemmäksi kasvojani.

"Onko seksielämäenne tyydyttävää?" hän kysyi. "Onko teillä ja vaimollanne tyydyttävä suhde?"

"Kyllä vain," sanoin, "silloin kun en käytä kamaa."

Hän suoristautui. Hän ei pitänyt vastauksestani alkuunkaan.

"No, tulen taas uudemman kerran." Hän punastui ja loikkasi kömpelösti kohti ovea. Olin huomannut hänen esityksensä heti kun hän tuli huoneeseen - selvästikin hän näytteli itsevarmaa niin itselleen kuin toisillekin - mutta olisin odottanut enemmän, kovempaa kanttia.

Lääkäri kertoi vaimolleni että ennusteeni oli hyvin huono. Asenteeni kamaa kohtaan oli "Entä sitten?". Retkahdus oli odotettavissa, koska psyykkiset riskitekijät, jotka olivat johtaneet tilanteeseeni, olivat

edelleen olemassa. Hän ei voinut auttaa minua, ellen suostuisi yhteistyöhön. Jos suostuisin, hän selvästikin oli valmis hajottamaan psyykeni ja järjestämään sen uudelleen kahdeksassa päivässä.

6.2 Käännösnäyte 2: *Cities of the Red Night / Punaisen yön kaupungit*

BRION GYSINILLE
JOKA MAALASI TÄMÄN KIRJAN ENNEN SEN KIRJOITTAMISTA

JAMES GRAUERHOLZILLE
JOKA TOIMITTI TÄMÄN KIRJAN NYKYAIKAAN

STEVEN LOWELLE
ARVOKKAASTA TYÖSTÄ KÄSIKIRJOITUKSEN PARISSA

DICK SEAVERILLE
KUSTANTAJANI

PETER MATSONILLE
AGENTTINI

KAIKILLE HENKILÖHAHMOILLE JA HEIDÄN
TOSIELÄMÄN VASTINEILLEEN, ELÄVILLE JA KUOLLEILLE

“Eteenpäin!”

Periaatteet, jotka muodostettiin Ranskan ja Yhdysvaltojen ja sittemmin vuoden 1848 liberaaleissa vallankumouksissa, olivat kirjoissa ja käytössä jo sata vuotta aiemmin merirosvojen yhdyskunnissa. Tässä on lainaus Don C. Seitzin teoksesta *Mustan lipun alla*:

Kapteeni Mission oli yksi Ranskan vallankumouksen edelläkävijöistä. Hän oli sata vuotta aikaansa edellä, sillä hänen uransa perustui aikomukseen saattaa ihmiskunnan asiat paremmalle tolalle mutta päätyi, kuten niin tavallista, hänen henkilökohtaisen varallisuutensa kohenemiseen. Huomion arvoista on, että kapteeni Mission, joka oli johtanut laivansa voittoon englantilaisen Man-O-Warin kanssa käydyssä taistelussa, kutsui miehistönsä koolle ja antoi heille kaksi vaihtoehtoa. Ne, jotka halusivat seurata häntä, toivotettaisiin tervetulleiksi ja heitä tulnaisiin kohtelemaan veljinä; ne, jotka eivät halunneet, tulnaisiin päästämään turvallisesti maihin. Miehistö valitsi Uuden Vapauden yhtenä joukkona. Jotkut halusivat nostaa Mustan lipun saman tien salkoon, mutta Mission huomautti etteivät he olleet merirosvoja, vaan rakastivat vapautta ja taistelivat tasavertaisten oikeuksien puolesta kaikkia niitä kansoja vastaan joita hallitusten tyrannia alistasi, ja siten valkoinen lippu olisi heille sopivampi tunnus. Laivan rahat panttiin kirstuun ja niitä käytettiin yhteisomaisuutena. Vaatteita jaettiin nyt kaikille tarvitseville ja merellinen tasavalta oli näin saatettu täyteen toimintaan.

Mission ohjasi miehensä vaalimaan tiukasti keskinäistä sopua. Hän sanoi vieraantuneen yhteiskunnan tuomitsevan heidät yhä merirosvoina. Siksi itsevarjelu, ei suinkaan julma luonne, pakotti heidät julistamaan sodan kaikille niille kansoille, jotka eväisivät heiltä pääsyn satamiinsa. ”Julistan sodan mutta kehotan teitä kohtelemaan vankejanne inhimillisyyden ja hyvän tahdon hengessä, näin korostaen sielujemme jaloutta, sillä siinä tapauksessa, että päädyimme itse huonon onnen tai urheuden osoittamisen halun vuoksi vihollisemme armoille, lienee selvää, ettemme tule saamaan vastaavaa kohtelua...” Amsterdamin *Nieuwstadt* saatiin luovuttamaan kaksi tuhatta puntaa, kultapölyä ja seitsemäntoista orjaa. Orjat lisättiin miehistöön ja heidät puettiin Hollantilaisen ylimääräisiin vaatteisiin; Mission teki adressin orjuuden lakkauttamiseksi julistaen ettei kenenkään vapautta voinut kukaan toinen omistaa, että sellaisten miesten uskonto, jotka möivät toisiaan kuin elukoita, ei ollut muuta kuin uskon irvikuva...

Mission tutki Madagaskarin rannikkoa ja löysi poukaman kymmenen tunnin kävelymatkan päästä Diégo-Suarezista pohjoiseen. Tähän päätettiin perustaa Tasavallan rantakorttelit --- pystyttää kylä, satama ja paikka, jota kutsua omakseen. Siirtokunta ristittiin Libertatiaksi ja alistettiin kapteeni Missionin kehittämien Artiklojen alaiseksi. Artiklat julistavat, muun muassa, että kaikki siirtokuntaa koskevat asiat tulee alistaa siirtokuntalaisten äänestykselle; että orjuus kaikissa muodoissaan - myös velkaorjuus – on lakkautettu; että kuolemantuomio on lakkautettu; että jokaisella on vapaus minkä tahansa uskonnon oppien noudattamiseen ja harjoittamiseen ilman ahdistelua tai rankaisua.

Kapteeni Missionin yhdyskunta, jossa oli noin 300 jäsentä, pyyhkiytyi kartalta paikallisten asukkaiden

yllätyshyökkäyksessä, ja kapteeni Mission sai surmansa meritaistelussa pian sen jälkeen. Länsi-Intiassa ja Keski- ja Etelä-Amerikassa oli muitakin samantyyppisiä yhdyskuntia, mutta koska niissä oli liian vähän jäseniä, ne eivät selvinneet hyökkäyksistä. Jos ne olisivat selvinneet, ne olisivat voineet muuttaa maailman historiaa. Kuvitelkaa linnoitusten saaristo joka ulottuisi läpi Etelä-Amerikan, Länsi-Intian ja Afrikan, aina Madagaskarille, Malaijille ja Itä-Intiaan saakka, ja jonka jokainen lenkki tarjoaisi suojaa orjuutta ja sortoa pakeneville: ”Tulkaa ja eläkää Artiklojen mukaan.”

Meillä on saman tien liittolaisia kaikkien niiden joukossa, joita orjuutetaan ja sorretaan ympäri maailman: sokeriviljelmillä Länsi-Intiassa, puuvillaplantaaseilla Pohjois-Amerikassa, koko Amerikan mantereeseen intiaanipopulaatio, jota espanjalaiset häpäisevät pakottamalla nämä ihmisarvoa halventavaan köyhyyteen ja kouluttamattomuuteen ja jota amerikkalaiset tuhoavat tauteineen ja paheineen, ja vielä Afrikasta ja Aasiasta tullut väestö – kaikki nämä ovat potentiaalisia liittolaisia. Linnoitukset, jotka suojelisivat yllätyshyökkäksiin erikoistuneita sissijoukkoja (jotka puolestaan suojelisivat linnoituksia), varustettaisiin paikallisten toimesta sotilailla, aseilla ja lääkkeillä... sellainen yhdistelmä osoittautuisi lyömättömäksi. Jos koko Yhdysvaltain armeija ei pystynyt lyömään Viet Congia aikana, jolloin tykistö ja ilmapommitukset olivat tehneet linnoituksista vanhanaikaisia, on selvää, etteivät eurooppalaiset, vierailta maaperillä taistelevat ja trooppisten tautien heikentämät armeijat olisi kyenneet lyömään sissitaktiikkaa *plus* linnoituksia. Ajaatella vaikeuksia, joita valloitusarmeija kohtaisi: sissien jatkuvaa häirintää ja vihamielisen populaation, joka olisi aina valmiina myrkyttääkseen, neuvoakseen väärin, työntääkseen käärmeitä tai hämähäkkejä kenraalin sänkyyn, ujuttaakseen rykmentin maskoiteiksi tappavaa maansyömistäutia kantavia vyötiäisiä, jotka sikiävät parakkien alla punataudin ja malarian korjattessa satoaan. Piirityksistä ei voisi tulla muuta kuin sarja sotilaallisia katastrofeja. Arktikloiden mukaan eläviä ei voi estää. Valkoinen mies vapautetaan taannehtivasti taakastaan. Valkoiset toivotetaan tervetulleiksi työläisinä, uudisraivaajina, opettajina ja teknikkoina, muttei kolonisteina tai herroina. Yksikään ei voi rikkoa Artikloja.

Kuvitelkaa sellainen liike maailmanlaajuisena. Todellisen käytännön vapauden kohdatessaan Ranskan ja Yhdysvaltojen vallankumoukselliset olisivat pakotetut pitämään sanansa. Säätelämättömän teollistumisen aiheuttamat tuhot rajoittuisivat, sillä tehtaitten työläiset ja slummien asukkaat etsisivät suojaa Artiklojen alueelta. Jokainen saisi asettua asumaan valitsemalleen alueelle. Maa kuuluisi niille, jotka sitä käyttävät. Ei valkoisia miehiä pomoina, ei Pukka Sahibeja, ei Patruunoita, ei kolonialisteja. Massatuotannon eskalaatio ja urbanisoituminen tyssäisi, sillä kuka työskentelisi heidän tehtaissaan tai ostaisi heidän tuotteitaan, kun voisi elää pelloista ja merestä ja järvistä ja joista uskomattoman runsauden keskellä? Ja koska eletäisiin maasta, riittäisi myös motivaatiota luonnonvarojen säilyttämiseen.

Lainaan tätä taannehtivaa Utopiaa koska se olisi aikanaan, käsillä olevien tekniikoiden ja inhimillisten voimavarojen valossa, voinut oikeasti olla olemassa. Jos kapteeni Mission olisi elänyt tarpeeksi pitkään asettaakseen esimerkin muille, olisi ihmiskunta ehkä vapautunut kuolettavasta ratkaisemattomien ongelmien umpikujasta, josta nyt itsemme löydämme.

Meillä oli mahdollisuus. Mahdollisuus meni ohi. Ranskan ja Yhdysvaltain vallankumouksien

periaatteet muuttuivat höyhenenkeveiksi valheiksi poliitikkojen suissa. Vuoden 1848 liberaalit vallankumoukset synnyttivät niin sanotut Keski- ja Etelä-Amerikan tasavallat pelottavine historioineen: diktatuureja, sortoa, lahjontaa, väärinkäytöksiä ja byrokratiaa, kunnes kaikki tiet tällä valtaisalla ja harvaan asutulla mantereella olivat tukossa sellaisille kommuuneille kuin kapteeni Missionin alulle panema. Joka tapauksessa Etelä-Amerikkaa halkovat pian pitkin poikin valtatiet ja motellit. Englannissa, Länsi-Euroopassa ja Amerikassa teollisen vallankumouksen mahdollistama ylikansoitus jättää tuskin lainkaan tilaa kommuuneille, jotka ovat tavallisesti valtion ja paikallishallinnon alaisuudessa ja jatkuvasti paikallisväestön häirinnän kohteina. Tilaa ei yksinkertaisesti ole ”vapaudelle hallituksen tyranniasta”, sillä kaupunkilaiset ovat riippuvaisia siitä niin ruoan, sähkön, veden, liikkumisen, turvallisuuden kuin hyvinvoinninkin kannalta. Oikeutesi elää missä haluat, seurassa jonka valitset, kuoli 1700-luvulla kapteeni Missionin mukana. Vain ihme tai katastrofi voisi herättää sen henkiin.

”Manaus”

Tämä kirja on omistettu Muinaisille jumalille, Kammottavuuksien herralle *Humwawalle*, jonka kasvot ovat kimppu sisälmyksiä ja jonka hengitys haisee lannalle ja kuoleman parfyymille, kaiken pilalle menevän ja eritteiden Synkälle Enkelille, Rapistumisen herralle, Tulevaisuuden herralle, joka ratsastaa kuiskaavalla etelätuulella, *Pazuzulle*, Kuumeiden ja Kulkutautien herralle, Neljän Tuulen Synkälle Enkelille, joka huutaa mätivistä sukupuolielimistään teroitettujen hampaidensa läpi tuhottujen kaupunkien yllä, *Kutululle*, nukkuvalla käärmeelle jota ei voi manata, *Akhkharulle*, joka imee ihmisistä veret koska nämä haluavat tulla ihmisiksi, *Lalussulle*, joka vainoaa ihmisen paikkoja, *Gelalille* ja *Lilitille*, jotka valtaavat ihmisen sängyt ja joiden lapset syntyvät salassa, *Addulle*, myrskyjen nostattajalle joka voi täyttää yötaivaan kirkkaudella, *Malahille*, Rohkeuden ja Urhoollisuuden herralle, *Zahgurimille*, jonka numero on kaksikymmentäkolme ja joka tappaa luonnottomalla tavalla, *Zahrimille*, soturille satureiden joukossa, *Itzamnalle*, Aikaisten Sumujen ja Sateiden Hengelle, *Ix Chelille*, joka tunnetaan nimellä Hämähäkinseitti-Joka-Pyydystää-Aamukasteen, *Zuhuy Kakille*, Neitseelliselle Tulelle, *Ah Dzizille*, Kylmän Mestarille, *Kak U Pacatille*, joka toimii tulessa, *Ix Tabilille*, Köysien ja Ansojen Jumalattarelle, joka suojelee niitä, jotka hirttävät itsensä, *Schmuunille*, Hiljaiselle, *Ix Tabin* kaksoisveljelle, *Xolotlille*, Muotoutumattomalle, Jälleensyntymän herralle, *Aguchille*, Ejakulaatioiden Mestarille, *Osirikselle* ja *Amonille* fallisessa muodossa, *Hex Chun Chanille*, Vaaralliselle, *Ah Pookille*, Tuhoajalle, *Suurelle Muinaiselle* ja *Tähtipedolle*, *Panille*, Paniikin jumalalle, hajaannuksen ja tyhjyyden nimetömille jumalille, *Hassan I Sabbahille*, Assasiinien Mestarille.

Kaikille kirjureille ja taiteilijoille ja magiikan harjoittajille, joiden kautta nämä henget ovat ilmentyneet...

MIKÄÄN EI OLE TOTTA. KAIKKI ON SALLITTUA.

”Terveystarkastaja”

Syyskuun 13. 1923.

Farnsworth, piirin terveystarkastaja, oli katkera mies. Elämälle hän kantoi niin suurta kaunaa, että hänelle jokainen voitto oli henkilökohtainen menetys. Tästä huolimatta häneltä ei omalla rajatulla alueellaan puuttunut tietynlaista raahustavaa, periksiantamatonta panostusta ja tehokkuutta. Tämänhetkinen hätätapaus, tulvat ja niistä seurannut koleraepidemia, eivät järkyttäneet hänen mielenrauhaansa tai saaneet häntä ryhtymään mihinkään epätavallisiin toimenpiteisiin.

Joka aamu auringon noustessa hän kääri rasvaiset karttansa – joita hän tutki aamiaisella nuollen voita näpeistään – rähjäntyneeseen Land Roveriinsa ja lähti tutkimaan piiriään pysähdellen siellä täällä tilaamaan lisää hiekkasäkkejä suojavalleihin (tietäen, ettei hänen määräyksiänsä noudatettaisi, niin kuin ei yleensäkään silloin kun viranhaltija ei sattunut olemaan paikalla). Hän määräsi kolme sivustaseuraajaa, oletettavasti sukulaisia, siirtämään koleraepidemiaa piirisairaalaan Waghdasiiin ja antoi heille kolme oopiumipilleriä ja ohjeet riisivellin keittämiseen. He nyökkäsivät, ja hän jatkoi matkaansa tehtyään mitä tehtävissä oli.

Kenttäsairaala Waghdasissa oli rakennettu sodan jäljiltä tyhjäksi jääneeseen armeijan parakkiin. Henkilökuntaa oli liian vähän, mutta potilaita, enimmäkseen niitä, jotka asuivat tarpeeksi lähellä ja olivat tarpeeksi vahvoja kävelläkseen, oli yllin kyllin. Koleraan hoitotapa oli yksinkertainen: potilaat ohjattiin olkipatjalle ja jokaiselle annettiin nelisen litraa riisivelliä ja puoli grammaa oopiumia. Jos potilas oli kahdentoista tunnin päästä edelleen elossa, oopiumiannos uusittiin. Selviytymisprosentti oli noin kaksikymmentä. Kuolleiden patjat pestiin fenoliliuoksessa ja jätettiin aurinkoon kuivumaan. Hoitajat olivat enimmäkseen kiinalaisia, jotka olivat ottaneet paikan koska heidän sallittiin polttaa oopiumi ja syöttää tuhka potilaille. Riisivellin, oopiumisavun, ulosteen ja fenolin haju leijui sairaalan alueella ja ulottui useita satoja metrejä sen ulkopuolellekin.

Aamukymmeneltä terveystarkastaja saapui sairaalaan. Hän vaati lisää fenolia ja oopiumia, ja lähetti jälleen lääkäripyynnön, jonka uskoi ja toivoi jäävän vaille huomiota. Hän uskoi ympäriinsä hääräävän lääkärin vain pahentavan asioita; jopa kieltäytyvän oopiumin määräämisestä vedoten liian isoihin annoksiin tai yrittävän puuttua hoitajien polttelemiseen. Terveystarkastajalla oli niukalti tarvetta lääkäreille. He yksinkertaisesti monimutkaistivat asioita tehdäkseen itsensä tärkeiksi.

Vietettyään puoli tuntia sairaalassa hän ajoi Ghadisiin tavatakseen viranhaltijan, joka kutsui hänet lounaalle. Kutsun hän otti vastaan innottomasti, kieltäytyen ginistä ennen lounasta ja oluesta sen aikana. Hän sorkki hieman riisiä ja kalaa ja söi pienen lautasellisen hedelmämuhennosta. Hän yritti taivutella viranhaltijaa määräämään jokusen vangin töihin valleille.

”Pahoittelen, vanha veikko, sotilaita ei riitä vartioimaan niitä.”

”Jaa-a, tilanne on vakava.”

”Sanos muuta.”

Fansworth ei painostanut. Hän vain teki mitä pystyi ja sillä hyvä. Äskettäin piiriin saapuneet ihmettelivät, mikä oikeastaan sai hänet ollenkaan jatkamaan. Vanhat ketut, kuten viranhaltija, tiesivät. Terveystarkastajalla oli näet pinttynyt pahe. Joka aamu auringon noustessa hän keitti pannullisen teetä ja huuhtoi alas gramman oopiumia. Kun hän palasi kierrokseltaan illalla, hän toisti annostuksen ja antoi sen vaikuttaa ennen kuin valmisti illallisen, hedelmämuhennosta ja vehnäleipää. Hänellä ei ollut vakituista palvelijaa, sillä hän pelkäsi, että hänen oopiuminsa varastettaisiin. Kahdesti viikossa talossa kävi siivooja, jolloin hän lukitsi oopiumin vanhaan ruosteiseen kassakaappiin, jossa hän säilytti raporttejaan. Hän oli käyttänyt oopiumia viisi vuotta ja vakauttanut annoksensa ensimmäisen vuoden jälkeen, eikä milloinkaan kasvattanut sitä tai siirtynyt morfiini-injektioihin. Tämä ei johtunut luonteen lujuudesta, ainoastaan siitä ettei hän kokenut ansaitsevansa paljoakaan, ja sen verran hän itselleen soi.

Ajaessaan takaisin vain löytääkseen suojavallit ilman hiekkasäkkejä, kolerapotilaan kuolleena ja tämän kolme sukulaista uneliaina opiumpillereistä jotka oli heille antanut, hän ei tuntenut sen paremmin suuttumusta kuin ärtymystäkään, ainoastaan pientä puutetta, joka oli lisääntynyt viimeisen tunnin aikana, ja painoi siksi kaasua. Saavuttuaan talolleen hän huuhtoi opiumpillerin alas pullovedellä ja sytytti kerosiinihellan keittääkseen teetä. Hän kantoi teen kuistille, ja toisen kupin juotuaan hän alkoi tuntea oopiumin pyyhkivän niskaansa pitkin kohti väsyneitä reisiä. Häntä olisi voinut luulla viisikymppiseksi; itse asiassa hän oli kahdenkymmenenkahdeksan. Hän istui siinä puoli tuntia katsellen mutaista jokea ja matalia kukkuloita, joita pensaikot peittivät. Kuului ukkosen murahtelua, ja kun hän valmisti illallistaan, ensimmäiset sadepisarat putosivat ruosteiselle, sinkitylle rautakatolle.

Hän heräsi epätavalliseen ääneen, veden loiskeeseen. Pikaisesti hän veti housut ylleen ja astui kuistille. Satoi yhä, ja vesi oli noussut yön aikana 30 senttimetrin päähän talosta ja viiden senttimetrin päähän Land Roverin pölykapseleista. Hän huuhtaisi alas opiumpillerin ja laittoi teevettä liedelle. Sitten hän puhalsi pölyt alligaattorinnahkaisesta Gladstone-laukustaan ja alkoi pakata, availleen laatikoita ja lokeroita kassakaapistaan. Hän pakkasi vaatteita, raportteja, kompassin, veitsen tuppineen, 45 Webley-revolverin ja laatikon, jossa oli patruunoita, tikkuja ja kenttäkeittoastia. Hän täytti kenttäpullonsa pullotetulla vedellä ja kääri leivän palasen paperiin. Kaataessaan teetä, veden noustessa jalkojen alla, hän tunsu jännitystä nivusissaan, murrosikäisen himon puuskan, joka oli selittämätön ja sopimaton ja siksi sitäkin voimakkaampi. Lääkevarastot ja oopiumin hän pakkasi erilliseen laukkuun, ja lisäksi hätävaraksi tupakkiasikin kokoisen siivun oopiumia käärittynä tinapaperiin, jonka hän sujautti takkinsa sivutaskuun. Kun hän sai pakkaamisensa valmiiksi hänen housunsa jo pullottivat vetoketjun kohdalta. Oopiumi hoitaisi sen pian.

Hän astui kuistilta Land Roveriin. Moottori käynnistyi, ja hän suuntasi korkeammalle maalle tulvan yläpuolelle. Reitti, jonka hän valitsi, oli harvoin käytössä, ja useaan otteeseen hän joutui hakkaamaan puita tieltä kirveellä. Auringonlaskun lähetessä hän saavutti isä Duprén lähetyssairaalan. Tämä oli häne piirinsä ulkopuolella, ja hän oli tavannut papin vain kerran aiemmin.

Isä Dupré, laiha, punakasvoinen mies, jonka päätä valkoiset hiukset reunustivat, tervehti häntä kohteliaasti mutta innottomasti. Hänen kasvonsa kirkastuivat hieman kun Farnsworth otti esiin lääkkeensä ja meni hänen kanssaan lääkevarastolle ja sairaalaan, joka oli yksinkertainen, sivuilta lasitettu vaja. Terveystarkastaja jakoi opiumpillereitä kaikille potilaille.

”Mikä tahansa heitä vaivaakin, he voivat kohta paremmin.”

Pappi nyökkäsi poissaolevasti johdattaessaan heidät takaisin talolle. Farnsworth oli nielaissut oopiumipillerinsä kenttäpullostaan kaatamansa veden kera, ja kun hän istui kuistille se alkoi vaikuttaa. Pappi yritti peittää vihamielisyyttään. Farnsworth yritti ymmärtää, mikä oikeastaan oli vialla. Pappi koristi kärsimättömänä kurkkuaan. Yhtäkkiä hän sanoi voipuneella äänellä ”Olisitteko halunneet kulauksen?”

”Kiitos ei, en koskaan juo.”

Helpotus humahti papin kasvoille ja niille syntyi hyväntahtoinen hehku.

”Jotakin muuta ehkä?”

”Voisin ottaa kupin teetä.”

”Tietysti. Sanon pojalle, että laittaa.”

Pappi tuli takaisin viskipullon, lasin ja soodasifonin kanssa. Farnsworth otaksui, että hän piti viskinsä jossain lukittuna, poikiensa ulottumattomissa. Pappi kaatoi itselleen reilun neljän sormen paksuudelta ja läväytti soodaa joukkoon. Hän otti pitkän kulauksen ja tuijotti vierastaan. Farnsworth päätti että hetki oli sopiva palveluksen pyytämiseen kun pappi oli vielä helpottunut ettei joutunut jakamaan hiipuvasta viskivarannostaan, ja ennen kuin hän olisi siitä liian päihtynyt.

”Haluan päästä Ghadisiin, jos mahdollista. Tie taitaa olla mahdottomuus, vaikka minulla olisikin tarpeeksi polttoainetta?”

Pappi haki kartan ja levitti sen pöydälle. ”Ei tule kuuloonkaan. Koko tämä alue on tulvan alla. Ainoa mahdollisuus on veneellä täältä... Sieltä on 40 mailia alavirtaan Ghadisiin. Voisin lainata perämoottorillista venettä ja järjestää pojan, mutta täällä ei ole polttoainetta...”

”Luulen, että minulla on tarpeeksi, sehän on kuitenkin alavirtaan.”

”Törmäät tukkisumiin – voi kestää tunteja päästä läpi... Arvele kuinka kauan se voi pisimmillään ottaa ja tuplaa se... pojuni tietää reitin vain tähän asti. Tämä pätkä tässä on erittäin vaarallinen... joki kapenee melko yllättäin, ei ääntä, ymmärräthän, ei varoitusta... neuvoisin ottamaan kanootin ja kantamaan sen tänne... kestää ylimääräisen päivän, mutta tähän aikaan vuodesta se on sen arvoista. Toki *saatat* päästä läpi – mutta jos jokin menee pieleen... virtaus, ymmärräthän... jopa vahva uimari...”

Seuraavana päivänä, aamunkoitteessa, Farnsworthin tavarat ja matkavarastot retkeä varten pakattiin koverrettuun kanoottiin. Poju, Ali, oli savunmusta terävine piirteineen, selkeä sekoitus arabin ja neekerin piirteitä. Hän oli noin kahdeksantoista, hänellä oli kauniit hampaat ja nopea, ujo hymy. Pappi heilutti hyvästiksi rantalaiturilta veneen heilahtaessa keskelle virtaa. Farnsworth istui laiskasti taakse katsellen veden ja viidakon virtaavan ohitsensa. Missään ei ollut suuremmin elonmerkkejä, vain muutama lintu ja apina. Kerran kolme mutapientareella lillunutta alligaattoria luiskahti veteen,

vilauttaen hampaitaan ja vinoutunutta hymyään. Useita kertoja jouduttiin tukkisumia purkamaan kirveellä.

Auringon laskiessa he pystyttivät leirin sorapenkalle. Farnsworth laittoivat veden keittymään teetä varten sillä aikaa kun Ali käveli törmälle ja pudotti madolla varustetun koukkunsa kirkkaaseen, syvään lammikkoon. Veden kiehuessa hän oli palannut mukanaan vajaa puolimetrisen kala. Farnsworth huuhtoi alas oopiumipillerinsä Alin peratessa ja paloittellessa. Hän tarjosi yhtä Alillekin, joka tutki ja haistoi sitä, hymyili sitten ja pudisti päätään.

”Kiinalaispoika...” hän nojautui eteenpäin pidellen kuviteltua oopiumipiippua lampulla. Hän veti savua keuhkoihinsa ja antoi silmiensä lupsahtaa. ”Ei saa...” Hän pisti kätensä mahalleen ja heijasi edestakaisin.

Seuraavaan iltapäivään mennessä joki oli levennyt huomattavasti. Auringonlaskua kohden Farnsworth otti oopiumipillerin ja sammahti. Yhtäkkiä hän heräsi hätkähtäen ja ojensi kättään kohti karttaa. Tämä oli se pätkä, josta isä Dupré oli häntä varoittanut. Hän kääntyi kohti Alia, mutta Ali tiesi jo. Hän oli ohjaamassa rantaan.

Virran hiljainen voima käänsi veneen poikittain, ja peräsimen vaijeri napsahti poikki kuin jousipyssyn jousi. Vene muuttui hallitsemattomaksi ja kääntyi kohti tukkisumaa. Repivä törmäys, ja Farnsworth oli pinnan alla, taistellen epätoivoisesti virtaa vastaan. Hän tunsu tuskaisen iskun oksan repiessä viillon hänen takkinsa läpi ja pitkin hänen kylkeään.

Hän tuli tajuihinsa penkereellä. Ali pumppasi vettä hänen keuhkoistaan. Hän nousi istumaan hengittäen raskaasti ja yskien. Hänen takkinsa oli riekaileina, tihkuen verta. Hän kokeili taskuaan, ja katsoi tyhjää kämmentään. Oopiumi oli hävinnyt. Hän oli saanut pintahaavan pitkin vasempaa puolta lonkkaansa ja toisen takapuolen poikki. He eivät olleet onnistuneet pelastamaan mitään paitsi Alin lyhyen macheten, joka oli tupessa hänen vyöllään, ja Farnsworthin metsästysveitsen.

Farnsworth piirsi hiekkaan kartan määrittääkseen heidän summittaisen sijaintinsa. Hän laski etäisyyden erääseen suurempaan sivujokeen olevan noin 40 mailia. Siellä he voisivat kasata lautan ja lipua alavirtaan Ghadisiin, jossa tietysti... isä Duprén sanat kuuluivat hänen korvissaan: ”Arvele kuinka kauan se voi pisimmillään ottaa ja tuplaa se...”

Pimeys alkoi laskeutua, ja heidän oli jäätävä sinne yöksi, vaikka hän menetti arvokasta matkustusaikaa. Hän tiesi, että viimeistään 72 tunnin kuluttua oopiumin puute tekisi hänestä liikuntakyvyttömän. Päivän sarastaessa he lähtivät kohti pohjoista. Edistyminen oli hidasta; aluskasvillisuus oli raivattava askel askeleelta. Tielle tuli soita ja virtoja, ja aika ajoin syviä rotkoja, jotka pakottivat heidät pitkille kiertoteille. Ponnistelu, johon hän ei ollut tottunut, puristi oopiumin hänen kehostaan, ja yön tullen hän oli jo kuumeinen ja tärisevä.

Aamulla hän pystyi enää häidin tuskin kävelemään, mutta onnistui hoippumaan muutaman mailin. Seuraavana päivänä iski vatsakrampit, ja he etenivät juuri ja juuri mailin. Kolmantena päivänä hän ei kyennyt liikkumaan. Ali hieroi hänen jalkojaan, jotka olivat krampeista vääntyneet, ja

toi hedelmiä ja vettä. Niin hän makasi neljä päivää ja neljä yötä, halvaantuneena. Silloin tällöin hän nukahti ja heräsi huutaen painajaisiinsa. Usein niissä oli kummallisen muotoisia ja kokoisia tuhatjalkaisia ja skorpioneja, jotka liikkuvat nopeasti ja hyökkäsivät arvaamatta kimppuun. Toinen toistuva painajainen tapahtui kaupungin torilla Lähi-Idässä. Ensiksi paikka näytti tuntemattomalta, mutta tuntui tutummalta joka askeleella, ikään kuin jokin karmiva muistin palapeli kokoaisi hiljaa itseään: kojut tyhjillään ruoasta ja tavarasta, vihertävä hehku ja outo, savuinen aurinko, rikinkatkuinen, leimuava viha kasvoissa, jotka kääntyivät katsomaan hänen ohittaessaan ne. Nyt kaikki osoittivat häntä ja huusivat sanaa, jota hän ei ymmärtänyt.

Kahdeksantena päivänä hän pystyi jälleen kävelemään. Hän oli edelleen vatsakramppien ja ripulin piinaama, mutta jalkojen krampit olivat melkein tiessään. Kymmenentenä päivänä hän voi huomattavasti paremmin, tunsu itsensä vahvemmaksi ja kykeni syömään kalaa. Neljäntenätoista päivänä he saavuttivat hiekkatörmän leveän joen rannalla. Se ei ollut sivujoki, jota he olivat etsineet, mutta yhtyi kyllä siihen. Ali oli säästännyt tinarasiaan pakkaamansa saippuapalan, ja he riisuivat vaateriepunsa ja kahlasivat veteen. Farnsworth pesi lian, hien ja sairauden hajun itsestään. Ali oli saippuoimassa hänen selkäänsä, kun hän äkkiä tunsu veren syöksyvän haaroihinsa. Yrittäen piilottaa erektionsa hän kahlasu rannalle selin Aliin, joka seurasi nauraen ja roiskuttaen vettä hänen päälleen pestäkseen saippuan pois.

Farnsworth asettui makaamaan paitansa ja housujensa päälle, ja upposu sanattomaan pyörteeseen, tuntien auringon selässään ja parantuvan haavan hennon kivun. Hän näki Alin istuvan alasti yläpuolellaan, Alin käsien hieroessa hänen selkäänsä. Niiden siirtyessä alemmas pakaroille jokin pyrki pintaan hänen kehossaan, jokin syvältä muistin ääri-laidoilta tuleva. Ja hän näki, ikään kuin heijastettuna kankaalle, erikoisen sattumuksen nuoruusvuosiltaan. Hän oli British Museumissa neljätoistavuotiaana, ja seisoi lasivitriinin edessä. Hän oli huoneessa yksin. Vitriinissä makasi noin kuusikymmensenttinen mies. Mies oli alasti, oikea polvi taivutettuna, niin että keho oli kymmenisen senttiä ilmassa, penis paljaana. Kädet olivat ojennetut eteen kämmenet alas päin, ja kasvot olivat matelijan tai eläimen, jotakin alligaattorin ja jaguaarin väliltä.

Poika katsoi reisiä ja pakaroita ja sukupuolielimiä, hengittäen hampaidensa välistä. Hän kovettui ja kostui, sepalus pullotti. Hän painautui hahmoa kohti, unelmoinnan paineen kerääntyessä haaroväliin, painaen ja venyttäen, kummalline haju, ei minkään kaltainen, jonka hän olisi ennen haistanut, mutta hajuna tuttu, alaston mies makaamassa leveän, kirkkaan joen vierellä – vääntynyt hahmo. Hopeiset laikut kiehuivat hänen silmiensä edessä ja hän ejakuloi.

Alin kädet raottivat hänen pakaroitaan, hän sylki peräreikään – hänen kehonsa avautumassa ja hahmo työntymässä häneen äänettömällä kiireellä, taivuttaen oikeaa polvea, venyttäen leukaa eteenpäin kärsäksi, päätä lättänäksi, aivojen puristaessa hajua hänen sisältään... Käheä sihinä pääsi huulilta ja valo purskahti hänen silmissään kehon kiehuessa ja vääntelehtiessä tulikumissa sätkyissä.

Näyttämö viidakkotaustalla. Sammakot kurnuttavat ja linnut laulavat nauhurilta. Farnsworth

nuorukaisena makaa kasvoillaan hiekalla. Ali nai häntä ja hän kiemurtelee pitkin, piehtaroivin liikkein näyttäen hampaansa vinoutunein hymyin. Valot himmenevät muutamaksi sekunniksi. Valojen tullessa päälle Farsworthilla on päällään alligaattoripuku, joka jättää perseen paljaaksi, ja Ali nai häntä yhä. Alin ja Farnsworthin lipuessa pois lavalta Farnsworth nostaa yhden räpyläsormen yleisölle merimiesyhtyeen soittaessa ”Semper Fi”tä. Räiskähdys lavan ulkopuolella.

6.3 Käännöspäiväkirja

Tässä tutkimuksessa viitataan useasti itse kääntämisen prosessiin. Tuomo Lahdelman Jyväskylän yliopistossa syksyllä 2011 vetämällä *Kirjallisuuden kääntäminen ja adaptaatio* -kurssilla jokainen osallistuja piti omasta kääntämisestään käännöspäiväkirjaa, jotta voisimme analysoida myös itse prosessia, emme vain tuloksia. Saman käytännön jatkaminen tämän gradun kohdalla on loogista. Näin lukija saa näkyviinsä ainakin osan niistä ajatuksenjuoksuista, joihin nojaten tämän tutkimuksen kirjoittaja tekee oletuksia toisten kääntäjien käännösprosesseista. Samalla avautuu tilaisuus tirkistää prosessiin, joka ah niin usein on täysin häivytetty lukijan silmiltä.

6.3.1 Nisti

Nistin osalta käännöspäiväkirja on kirjoitettu syksyllä 2011 edellä mainitun kurssin aikana. Kurssin aikana käännöksiä luettiin pienryhmässä yhä uudelleen ja niihin ehdotettiin korjauksia varsin vapaasti. Lopullinen teksti on siis osin ryhmäkäännöksen tulosta. Viittaukset ”tunnilla puhumiseen” viittaavat tähän ryhmään.

28.9.11

Voisipa kai sanoa, että aloitin eilen tämän käännösurakan. En kyllä kääntänyt sanaakaan, mutta mietin tätä (muun ohella) niin etten saanut unta. Kirjat (Burroughsin Junky & Jaakko Yli-Juonikkaan suomennos Nisti) lainautin tyttöystävälläni jo viime viikolla, mutta koko viikko meni erilaisten harrastusten parissa - hyvien ja huonojen. Tänään ideana oli käyttää kahden tunnin hypäri (12 -14) kääntämiseen, mutta näin ei tietenkään käynyt: olin unohtanut hammaslääkäriajan - muutamia paikkauksia, hyvät puudutukset jne. Käänsin sitten 15 min. siinä odotteluhuoneessa ja uudet 15 min. juuri ennen luentoa. Englanninkielen taitoni on suhteellisen hyvä, joten tekstissä ei sen suhteen ollut ongelmia, mitä nyt alan sanasto ei aina auennut. Ongelmakohdissa katsoin käännöstä, vaikka siitä tulikin luovuttajaolo. Olisi ollut liian työlästä ottaa selville (näin lyhyessä ajassa) mihin nautintoaineisiin Burroughsin slangi viittaa -

käännöksessä puhutaan yleensä vain "kamasta", kun alkuteksti on tarkempaa, luulen, alaan perehtyneille. Silmäilemäni katkelmat vaikuttivat Jaakon käännöksinä jokseenkin erilaisilta rakenteeltaan, ja tästä pidin.

8.11.11

Kirjoitin jo kääntämäni pätkän vihosta tietokoneelle, ja käänsin hieman lisääkin. Useita pieniä muutoksia:

1. "ihmisten armoilla, jotka olivat valmiita heittämään hänet yht'äkkiä ulos vailla syytä tai ennakoilmoitusta."

-> "ihmisten armoilla, jotka olivat valmiita heittämään hänet yht'äkkiä ulos varoittamatta ja vailla syytä." *(tästä oli tunnilla puhuttu)*

2. "Heille Nick myös sääti, toivoen saavansa vastalahjaksi..."

-> "Heille Nick myös sääti, toivoen saavansa vastapalvelukseksi..."

3. "Nick tutustutti minut Tonyyn, joka kyypparoi baaria/ravintolaa Villagessa."

-> "Nick tutustutti minut Tonyyn, joka kyypparoi baaria Villagessa."

(ajattelin tässä, että sujuvuus menkööt tarkkuuden edelle)

4. "Hän oli juuri ja juuri kerennyt nakata kuudestoistaosaunssinsa H:ta pianon alle..."

-> "Hän oli juuri ja juuri kerennyt nakata kahden gramman H -pussinsa pianon alle..."

(tästäkin oli tunnilla puhetta. Hylkäsin Tuomon "mitat-kertovat-maailmankuvasta" -ajattelun ymmärrettävyyden eduksi. Oikea määrä oli n. 1,7g, ja "Yli-Juonikkaan" suomennos "kahden gramman heroinipaketin" jotenkin väärä: Paitsi että parin gramman pussi ei tosielämässä liene kenellekään "paketti", myös slangin suomennos yleiskielelle ärsytti. Tosielämällä tarkoitan tässä kylläkin vuosituhannenvaihteen Oulua, missä nimitys olisi ollut "yksipilkuseiskan pussinsa", mutta jätän tämän vielä mietintämyssyyn. Toisaalta Junkyssa numeroin kirjoitettu "1/16 ounce" voisi olla "1,7 gramman"...)

5. "Hän oli nuori italiaano, joka selvästikin tiesi, miten homma toimii. Hän osasi pitää suunsa kiinni, kuten hyvät asiakkaat osaavat."

-> "Hän oli nuori italiaano, joka selvästikin tiesi, miten homma toimi. Hän osasi pitää suunsa kiinni. Hyvä asiakas." *(korjasin tärkeän pikku aikamuotoseikan, ja rytmin lähemmäksi alk.peräistä.)*

9.11.11

Käänsin kappaleen lisää. Heti seuraavan, eli nyt kolmen kappaleen jatkumo. Aika paljon sanoja, jotka jouduin katsomaan wikipediasta (musta parempi kuin sanakirja, sillä käsitteisiin tulee

tietty varmuus kun lukee kuvauksen ja näkee ehkä kuvankin), kuten 'tugboat' eli 'hinaaja', ja 'enema' eli 'peräruiske'. Joissain kohdissa katsoin Yli-Juonikkaan käännöstä, esim. 'husky', jonka ed.mainittu oli suomentanut 'vankka-rakenteinen'. Mietin myös miksi teos on pitänyt kääntää salanimellä. Että onko se kunnianosoitus Burroughsille, joka julkaisi kirjan aikoinaan salanimellä William Lee, vai ihan perinteistä pelkuruutta? Tavallaan tempu on ihan hauska, tavallaan mietin että mitä vittua, eikö ajat oo jo sen verran muuttuneet että voi puhua asioista niitten oikeilla nimillä? Tämä on siksikin hyvää pohdintaa, että saan toivottavasti itekki joskus miettiä samaa...

23.11.11

Kävin viikonloppuna ennen tuntia parin huurteisen ääressä kyselemässä suonensisäisiä käyttäviltä kavereiltani hieman alan termistöä, ja paljastui että " tykittää ihoon " on oikeammin " tykittää ihon alle" tai " piikittää huti ", joista ensimmäinen tuntui sujuvammalta tässä yhteydessä. Sain tunnilla hyviä korjausehdotuksia kaikilta (ja ennen tuntia sähköisesti Mikolta, joka ei tiennyt mun pätkän siirtymistä seuraavalle tunnille) niin valtavasti, ettei aika tälläkään kertaa mitenkään riittänyt, muttei se mitään, sen itte asiassa arvas muitten esimerkistä :) Kämpille päästyä korjailin tietokoneelle käsin merkitsemäni parannukset ja keksin hyväköjiä ratkasuja ongelmakohtiin. Unssi/gramma -ongelman päätin hoitaa alaviitteellä, missä tarpeellista. Pidän tästä ratkaisusta lukemissani kirjoissa... Muutamia muita:

* pummeja ei käännetä, vaan rullataan. Kysehän ei ole kidnappauksesta :)

* useampia sanajärjestysasiota, joissa selkeästi englannin korruptoivaa vaikutusta

* yhteys -> kontakti. Huomattavasti yleisempi.

* Gainsistä: " ...hänellä oli pokkaa." -> "...hänellä oli kanttia."

* "Gainsin rutiineihin kuului..." -> "Gainsin vakiotempuihin kuului..."

* "Hän ei ollut pelkästään negaatio. Hän oli positiivisesti näkymätön; haalea, kunnioitettava olemus." -> "Hän ei ollut pelkästään negaatio. Hän oli ehdottoman näkymätön; haalean, kunnioitusta herättävän oloinen."

* "Joskus, vedettyään, hän hymyili..." -> "Joskus vedettyään hihaan hän hymyili..." (*Miten huomattava ero!*)

* "Jotkut kuitenkin jäivät paikan päälle koukkuuntumaan..." -> "koukuttumaan" [*sillä kukaan ei muutu koukuksi :)]*

Aiemmin jo korjatuista (numerointi kohdan 8.11.11 mukaan) tein kolmannet versiot:

3. "Nick tutustutti minut Tonyyn, joka kyypparoi baaria Villagessa."

-> "Nick tutustutti minut Tonyyn, joka pyöritti baaria Villagessa."

(Tässä alkukielinen sanaleikki "who tended a bar", sanasta bartender; sai väistyä; Sanaleikin voi sitte tekstin hengen mukaisesti pistää sopivampaan paikkaan, tässä hyvin konkreettinen jippo - harvinaista läpitemoreettisessa pääaineessa!)

4. "Hän oli juuri ja juuri kerennyt nakata kahden gramman H -pussinsa pianon alle..."

-> "Hän oli juuri ja juuri kerennyt nakata kahden gramman nippinsä H:ta pianon alle..."

(Miten sitä unohtaakaan! Totta kai se on nippi, ei mikään pussi... juuri tämän kaltaiset jutut ärsytti siinä Yli-Juonikkaan käänöksessä, ja sitte ite ei kö sortumaan!)

7.12.11

Käänsin tälle viimeiselle tunnille vielä yhden kappaleen, vaihtelun vuoksi kirjan loppupuoliskolta, ja ilman yhteyttä aiempiin kappaleisiin. Nistihän muuttuu loppua kohden elämäntavankuvauksesta enemmänkin henkilökohtaiseksi tarinaksi, ja tätä halusin kääntää myös. Tunnilla käytiin läpi myös aiempiin kappaleisiin tekemäni/tekemämme muutokset, ja homma venyi vielä aiempaakin pitemmäksi :) Monen moista oli tekstiin jäänyt, vaikka kyseessä oli jo (?) kolmas versio - paikoin enemmänkin:

*Tonyn baarissa juodun "Coca-Colan" tilalle sujuvampi "kokis"

*kielioppia: kaksoispisteen jälkeen EI isoa kirjainta

(en uskalla laskea kuinka monta vuotta olen tätä virhettä toistanut)

* "...tosin tällä haavaa parantolassa lääkityksellä."

-> "Tosin tällä haavaa parantolassa hoidossa." (alk. "taking the cure")

* "Minun olisi pitänyt tajuta olla tekemättä bisnestä kenenkään Nickin kaltaisen, jatkuvasti kipeän ja pers'aukisen, ja siksi kenen tahansa rahoille alttiin ihmisen kanssa."

-> "...Nickin kaltaisen, jatkuvasti kipeän ja pers'aukisen, ja siksi kenen tahansa rahat hyväksyvän ihmisen kanssa." (mielikuvituksen puutteessa apua Yli-Juonikkaan suomennoksesta)

* "Useimmiten aina syy tälle käytökselle on se..."

-> "Useimmiten syynä tähän käytökseen on se..."

* "Izzy oli istunut luukuttamisesta, omasi tasaisen toimeentulon lähteen ja maineen viimeisen päälle luotettavana tyyppinä."

-> "Izzy oli istunut luukuttamisesta, hänellä oli säännölliset tulot ja maine viimeisen päälle luotettavana tyyppinä." (svetisismi vai mikä se termi nyt on, poissa yhtä kaikki)

* "Bill kieltäytyi sanoen "Enpä usko, että tulisit kovinkaan tyydytetyksi."

-> "...kovinkaan onnelliseksi."

(*sopivampi, tavoittaa paremmin alkuperäisen huumorin kuin sanatarkka käänös*)

Sitten se uusi kappale, neljäs siis, jossa liikuttiin sairaalaympäritössä ja -termeissä. Ei vilautakaan aiempiin käänöksiin. Käänsin melko kiireessä, joten kappale jäi jonkin sortin raakileeksi - tosin tyttöystävä luki kerran läpi ja antoi hyviä neuvoja jo ennen 'tuomiopiiriä' :)

* tri. -> tri (*jopa näihin oli sääntö - pakko rakastaa sääntöjä!*)

* " Hän sanoi sen olevan se ihmelääke, jota he ovat etsineet huumevieroitukseen."

-> " Hän sanoi sen olevan huumevieroitusta varten etsitty ihmelääke, jota he ovat etsineet."

* " Luulen, että hän sanoi Thephorin."-> " Luulen hänen sanoneen Thephorin."

* sanajärjestyksiä, jälleen, sujuvuuden ja rytmin vuoksi

* lääkärit teitittelevät, tietysti!

* " Sama antaa hänelle hänen diagnoosinsa..."

-> " Yhtä hyvin voisin antaa hänelle hänen diagnoosinsa..."

* ["Kyllä vain," sanoin, "kun en käytä kamaa."] -> ["Kyllä vain," sanoin, "silloin kun en käytä kamaa."]

* pilkutuksen (murheenkryynini) kanssa taas ongelmia, ja sanan 'psyyyke' kanssa, jonka korjasin nyt kieliopillisesti oikein, vaikka vieläkin se näyttää hassulta.

6.3.2 Punaisen yön kaupungit

Käänsin katkelman Burroughsin myöhästrilogian avausosasta reilu vuosi *Nistin* kääntämisen jälkeen. Tämä käänöspäiväkirja oli alunperinkin tarkoitettu tätä gradua varten ja on siksi luonteeltaan monologimaisempi.

Nyt on 17.1.13.

Aloitin B:n *Cities of the red nightin* kääntämisen. Loin tiedoston nimeltä "kummat sanat", johon laitoin ilmaisut, jotka aion tarkistaa myöhemmin. Keksinkin laittaa graduun asiaa rajoitteiden luovuutta ruokkivasta voimasta. Esimerkiksi nyt kääntämäni pätkän kirjoitan myöhemmin uudelleen niin, että rajaan pois jonkin vokaalin. Tälle on termikin - etsin sen myöhemmin. Ehkä luonkin semmosen To do -listan niin muistan osan näistä ideoista. Käsitteistöä nousee heti alkuun esiin "pirate", jonka ensin käänsin piraatiksi, mutta lienee parempi puhua merirosvoista, sillä nimi on muiden, vihamielisten tahojen aikoinaan antama (oikeastaan käänän tässä Don C.

Seitzin teosta *Under the Black Flag: Exploits of the Most Notorious Pirates* vuodelta 1925), halveksuva termi, eikä siis neutraali/positiivinen, kuten nykyään puolueräkisteriinkin hyväksytty Piraattipuolue sanan käytön muuttumisesta osoittaa.

30.1.13

kehitystä: Ensin alkuperäinen teksti, sitten käännökset. Alleviivattu kohta tekstistä on kokenut muutoksen seuraavassa versiossa.

" Mission bespoke them to live in strict harmony among themselves; that a misplaced society would adjudge them still as pirates. "

17.1 Mission ohjasi miehensä vaalimaan tiukasti keskinäistä sopua; hän sanoi vieraantuneen yhteiskunnan tuomitsevan heidät edelleen merirosvoina.

30.1 Mission ohjasi miehensä vaalimaan tiukasti keskinäistä sopua; hän sanoi että vieraantunut yhteiskunta tuomitsisi edelleen heidät merirosvoina.

4.2 Mission ohjasi miehensä vaalimaan tiukasti keskinäistä sopua. Hän sanoi vieraantuneen yhteiskunnan tuomitsevan heidät yhä merirosvoina.

ytimöinti: (selitä ytimöinti!)

Mission ohjasi miehensä vaalimaan tiukasti keskinäistä sopua; että vieraantunut yhteiskunta tuomitsisi yhä heidät merirosvoina.

4.2.13

“Lähteiden käyttö” : Asiaan perehtyneiltä voi saada epäselvässä tilanteessa tärkeitä tietoja: ”fortified position: linnoitettu asema. Lähteenä Sota-Otto :)

kehitystä:

"It is related how captain Mission..."

17.1 Merkityksellistä on, että kapteeni Mission...

4.2 Merkille pantavaa on, että kapteeni Mission...

12.2.13

Kääntäminen nopeutuu huomattavasti kun Cities of the Red Night (CotRN) siirtyy kahden ensimmäisen kappaleen jälkeen ”Ensimmäiseen kirjaan” eli juonelliseen osioon. Heti alkuun käännän väärin district: alue, ja huomaan myöhemmin että sairaalan kontekstissa tällä tarkoitetaan sairaanhoitopiiriä, lyhemmin piiriä. Wordin ”etsi” –komento on hyvä apu, kaikki ”alue” –sanat löytää ja korjaa sen avulla suht´ nopeasti. Sama juttu kääntäessä health officer: terveysvirkaileija, oik. terveystarkastaja, ja commissioner: komissaari, oik. viranhaltija. Slangia...

Tässä lauseessa näkyy myös ensikäännöksen kömpelyys, joka korjautuu kolmannessa, paljon vapaammassa versiossa, joka tavoittaa viimein ajatuksen lauseen takana – joskin muodossa sitten tingitään.

kehitystä:

”Farnsworth, the District Health Officer, was a man so grudging in what he asked of life that every win was a loss;”

1. Farnsworth, alueen terveystarkastaja, oli elämän odotuksiltaan niin kaunainen mies, että jokainen voitto oli hänelle tappio.

2. Farnsworth, piirin terveystarkastaja, oli elämän odotuksiltaan niin kaunainen mies, että jokainen voitto oli hänelle tappio.

3. Farnsworth, piirin terveystarkastaja, oli katkera mies. Elämälle hän kantoi niin suurta kaunaa, että jokainen voitto oli henkilökohtainen menetys.

19.2.13

Päätös mittojen suhteen: kompromissi ymmärrettävyyden ja paikallisuuden suhteen: tuumat ja jalat käännän senteiksi, mutta mailit saavat pysyä maileina. Tässä jokin intuitiivinen järki, ikäänkuin mailit liittyisivät enemmän maantieteeseen ja tuumat jokapäiväiseen. Huomio: Rutiiniksi kehittynyt etsiä tuntemattomia sanoja ja sanoja, jotka tunnistettavia, mutta vaikeita kääntää, MOT Englanti –sanakirjasta. Ennen enemmän wikipediasta, joka siirtynyt järjestyksessä toiseksi. Parempi varmuus tosin, jos kyseessä käsite, joka ei ole yksittäinen sana.

7. Lopuksi

Asetin tälle tutkimukselle yhden varsinaisen tavoitteen; hypoteesin, jota koetella. Hypoteesini oli, että paikantamalla käännösanomaliat ja analysoimalla ne voimme löytää eri tapoja kotouttaa ja vieraannuttaa. Tältä osin tutkimus antaa selkeää näyttöä sen puolesta, että näillä keinoin tosiaan voidaan löytää useita eri tapoja. Tutkimusaineistoista löytämäni kotouttamisen (ja vieraannuttamisen) jaottelin karkeasti seuraaviin osa-alueisiin:

1) Nimet

Junkien katkelma, jossa kaksi henkilöä kertoo yhteisten tuttavien kuulumisia antaa osviittaa siitä, miten eri tavoin sinänsä yksinkertaisenkin kielen voi kääntää kun kyse on nimistöä.

Burroughs:

"Old Bart died on the Island. Louie the Bell Hop went wrong. Tony and Nick went wrong. Herman didn't make parole. The Gimp got five to ten. Marvin the waiter died from an overdose." "

Markku Salo kotouttaa:

"Vanha Bart kuoli saarella. Louie Hotellipoika meni vasikoimaan. Tony ja Nick meni vasikoimaan. Herman ei selvinnyt ehdonalaisella. Nilkku sai viidestä kymmeneen. Marvin, tarjoilija, kuoli yliannostukseen." "

ja Jaakko Yli-Juonikas vieraannuttaa:

"Old Bart kuoli Islandilla. Louie the Bellhop paloi. Tony ja Nick paloi. Herman ei päässyt ehdonlaiseen. Gimp sai viidestä kymmeneen. Tarjoilija-Marvin kuoli yliannostukseen." "

2) Miljö

Esimerkistä käy lause *Junkiessa*, jossa matkataan New Yorkissa maanalaisella. Alkuperäisessä teoksessa kerrotaan arkipäiväisestä asiasta:

Burroughs:

"We went down to the bottom level of the Independent Subway."

Yli-Juonikkaan käänös on vieraannuttava, ripauksella eksotiikkaa:

"Laskeuduimme Independentin metrotunnelin pohjakerrokseen."

ja Salon kotouttava, kotoutuksen keinona voimakas häivytytys:

"Menimme alas maanalaiseen."

3) Tapakulttuuri

Tapojen tuomisesta omaan kulttuuriin käy esimerkiksi katkelma *Junkiesta*, jossa fantasioidaan baariympäristössä:

”I was going to kick him in the belly first, then get one of those quart beer bottles from the case on the floor and break it over his sconce. With a big villain like that you've got to use strategy.”

Markku Salo suomennos on uskollinen paikan hengelle:

”Mä aioin potkasta ensin vatsaan, sitten ottaa yhden ison kaljapullon korista lattialta ja pamauttaa sen rikki sen nuppiin. Tollasen ison kōrilään kanssa täytyy olla strategia.”

Kun taas Jaakko Yli-Juonikas sijoittaa pullon hyllylle, kuten lakia kunnioittavissa suomalaisissa baareissa ainakin on totuttu:

”Ajattelin potkaista sitä ekaks vatsaan ja sitten napata hyllyltä yhden pullon ja mājāyttā sen päähän. Sellainen iso korsto pitää hoitaa tyylillä.”

4) Mitta- ja painojärjestelmät

Kun lähtökielen ja kohdekielen kulttuurit käyttävät eri mittoja ja painoja, on kääntäjän tehtävä valinta niiden välillä. Tutkimusaineistoni ollessa yhdysvaltalaista tuotantoa törmäämme esimerkiksi graaneihin ja unsseihin, joita suomalaisessa arjessa vastaa grammoihin perustuva järjestelmä. Tutkimusaineistossa siirtymät ovat suurimmaksi osaksi kivuliaita, sillä tarkkuutta arvossa pitävä kääntäjä joutuu lähes aina tinkimään selkeistä kokonaisluvuista (joista taas käteiskauppiat pitävät) ja toisinpäin.

Hypoteesi pitää siis paikkansa. Paras mahdollisuus mainitsemieni käännosanomalioiden huomaamiseen syntyi tarkastellessa kolmea eri käännoästä samasta lähdetekstistä, mutta kahdenkin eri käännoksen lähiluku paljasti kiinnostavaa analysoitavaa yli omien odotusteni. On kuitenkin huomautettava, että oman käännoksen analysoiminen on haastavaa ihmisessä luontaisesti vaikuttavien defenssimekanismien vuoksi ja tästä syystä tulee niin tutkijan kuin lukijankin suhtautua prosessiin tavallista kriittisemmin. Kun analyysin tekijän oma käännoä on toinen kahdesta vertailtavasta käännoksestä, on tutkijan varmistettava moneen otteeseen, että tutkimukseen sisältyvät myös ne katkelmat, jotka näyttävät oman kääntäjäyden huonossa (*lue: kehittyvässä*) valossa.

Hypoteesia koetellessa kävi myös ilmi, että käännosnomalioilla voi olla useita eri syitä, eikä näistä syistä läheskään aina ole saatavissa tieteellisesti merkittävää varmuutta. Tutkimuksen kannalta tarkkojen syiden toteen näyttäminen ei kuitenkaan ole relevanttia; pääpaino on aina tulkinnalla.

Tutkimus herätti myös kysymyksiä. Onko liioittelu käännoästrategiana harkittu tehokeino, jolla korostetaan henkilöhahmojen harjoittamaa liioittelua? Vai paisuttaako kääntäjä tarinaa tehdäkseen siitä raflaavamman? Jos paisuttaa, onko kyseessä (fiktiosuomennoksissa) tapa vai poikkeus? Nämä kysymykset jäävät avoimiksi.

8. Lähteet

Tämän tutkimuksen tekijä arvostaa ja kiittää sekä The Internet Archive- että Gutenberg-projekteja useiden tutkimuksessa käytettyjen teosten digitoinnista ja vapaasta levityksestä. Lisätietoa <http://www.archive.org> ja <http://www.gutenberg.org> .

Tutkimusaineisto, alkukielinen

Burroughs, William 1977 (1953) *Junky*. Lontoo: Penquin Books. Second Edition.

Burroughs, William 2010 (1959) *Naked Lunch. The restored text*. Lontoo: Fourth Estate. Fourth Edition.

Burroughs, William 2010 (1962) *The Ticket That Exploded*. Lontoo: Fourth Estate.

Burroughs, William 2010 (1964) *Nova Express*. Lontoo: Penquin Books.

Burroughs, William 1981 *Cities of the Red Night*. New York: Viking Press.

Burroughs, William 2010 (1983) *The Place of Dead Roads*. Lontoo: Fourth Estate.

Burroughs, William 2010 (1987) *The Western Lands*. Lontoo: Penquin Books.

Burroughs, William 1988 *Foreword* (Jack Blackin teokseen *You Can't Win*). New York: Amok

Tutkimusaineisto, tulokielinen

Burroughs, William 1998 *Alaston lounas (The Naked Lunch 1959)*. Suomentanut Risto Lehmusoksa. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. Toinen painos.

Burroughs, William 1987 *Nisti (Junkie –Confessions of an Uredeemed Drug Addict 1953)*. Suomentanut Markku Salo. Helsinki: Odessa.

Burroughs, William 2003 *Nisti (Junkie –Confessions of an Uredeemed Drug Addict 1953)*. Suomentanut Jaakko Yli-Juonikas. Turku: Kustannusosakeyhtiö Sammakko. Toinen painos.

Burroughs, William 2004 *Hämy (Queer 1985)*. Suomentanut Elina Koskelin. Turku: Kustannusosakeyhtiö Sammakko.

Burroughs, William 2005 *Kissa sisälläni (The Cat Inside 1986)*. Suomentanut Elina Koskelin. Turku: Kustannusosakeyhtiö Sammakko.

Burroughs, William 2007 *Punaisen yön kaupungit (Cities of the Red Night 1981)*. Suomentanut Elina Koskelin. Turku: Kustannusosakeyhtiö Sammakko.

Burroughs, William 2009 *Kuolleitten katujen paikka (The Place of Dead Roads 1983)*. Suomentanut Elina Koskelin. Turku: Kustannusosakeyhtiö Sammakko.

Burroughs, William 2010 *Lännen maat (The Western Lands 1987)*. Suomentanut Elina Koskelin. Turku: Kustannusosakeyhtiö Saimakko.

Burroughs, William & Kerouac, Jack 2010 *Ja virtahevot kiehuivat altaissaan (And the Hippos Were Boiled in Their Tanks 2008)*. Suomentanut Elina Koskelin ja Sami Heino. Turku: Kustannusosakeyhtiö Saimakko.

Burroughs, William 2011 *Interzone (Interzone 1989)*. Suomentanut Elina Koskelin. Turku: Kustannusosakeyhtiö Saimakko.

Painamattomat lähteet

Baker, Phil 2010 *William S. Burroughs*. Lontoo: Reaktion Books. Luettavissa osoitteessa <http://site.ebrary.com.ezproxy.jyu.fi/lib/jyvaskyla/detail.action?docID=10400706>. Tarkastettu 11.8.2015.

Burroughs, William 1985 Introduction to *Queer*. New York: Viking Press. Luettavissa osoitteessa <https://collectivotijeras.files.wordpress.com/2013/06/burroughs-william-s-queer.pdf>. Tarkastettu 11.8.2015.

Burroughs, William 2008 *Everything Lost: The Latin American Notebook of William S. Burroughs*. Ohio: Ohio State University Press. Ladattavissa osoitteessa http://kb.osu.edu/dspace/bitstream/handle/1811/31626/WSB_book_for_CD.pdf?sequence=1. Tarkastettu 11.8.2015.

Dolet, Étienne 1540 *La Manière de bien traduire d'une language en l'autre*. Lyon: tekijän painama. Luettavissa osoitteessa: <http://www.gutenberg.org/files/19483/19483-h/19483-h.htm>. Tarkastettu 11.8.2015.

Helsingin yliopisto 2006 *Kääntämisen oppiaineet sekä ranskalaisen filologian kääntäjälinja*. Osiossa *Kirjoita Gradu!* Luettavissa osoitteessa <http://blogs.helsinki.fi/valmistu-nyt/nain-se-tehdaan/oppiainekohtaisia-ohjeita-tutkielman-kirjoittajille/>. Tarkastettu 8.11.2015.

Kallio, Venla 2015 *Muuttuuko käännös entistä kotouttavammaksi globalisaatiosta huolimatta? Lastenkirjojen kotouttaminen ja vieraannuttaminen 1970- ja 2000-luvuilla*. Tampere: Tampere University Press. Luettavissa osoitteessa <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/97451/GRADU-1434976191.pdf?sequence=1>

Keskinen, Mikko 2011 luentosarjassa *Rippi, tunnustus, omaelämäkerta* Jyväskylän yliopistossa keväällä 2011

Lehmusoksa, Risto 2015 sähköpostikeskustelu 27.3.2015 tutkimuksen tekijän kanssa. Lainaus koskien huumeslangia: ”Ongelma oli narkkarien käyttämä kieli. Sehän muuttui jopa päivittäin, etteivät vain poliisit ja vanhemmat pääsisi jyvälle.”

Rajaniemi, Hannu 2013 haastateltavana YLE TV 1:ssä 10.2.2013 Arto Nybergissä

Yli-Juonikas, Jaakko 2014 sähköpostikeskustelu 13.5.2014 tutkimuksen tekijän kanssa

Painetut lähteet

Bernstein, Charles 1986 *Content's Dream: Essays 1975–1984*. Los Angeles: Sun & Moon.

Bloom, Harold 1973 *The Anxiety of Influence. A Theory of Poetry*. Oxford: Oxford University Press.

Dryden, John 1680 Esipuhe teokseen *Ovid's Epistles*. Lontoo: Jacob Tonson. Silja Saksan suomennos teoksessa *Baabelin perilliset, Kääntäjien ja kääntämisen historiaa*. (2004). Vuoden 1776 painos esipuheesta luettavissa osoitteessa:

<https://archive.org/stream/ovidsepistleswi00drydgoog#page/n17/mode/2up>. Tarkastettu 11.8.2015

Harris, Oliver 2008 *Introduction* (teokseen *Everything Lost: The Latin American Notebook of William S. Burroughs*)

Hämeen-Anttila, Jaakko 2006 *Mare nostrum. Länsimaisen kulttuurin juurilla*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Leppihalme, Ritva 2001 *Translation strategies for realia*. Pirjo Kukkosen & Ritva Hartama-Heinosen toimittamassa *Mission, Vision, Strategies, and Values. A Celebration of Translator Training and Translation Studies in Kouvola*. Helsinki: Helsinki University Press, 139-147.

Moore, Alan 1987 *Watchmen II*. New York: DC Comics.

Morgan, Ted 2012 *Literary Outlaw. The Life and Times of William S. Burroughs*. New York: W.W.Norton & Company, Inc.

Paloposki, Outi 2001 *Kääntäminen historiassa*. Riitta Oittisen ja Pirjo Mäkisen toimittamassa *Alussa oli käänös*. Tampere: Tampere University Press, 349-373.

Rosenberg, Kaisa 2011 *Pääkaupunkiseudulla asuvien slangikäsitteitä*. Helsinki: Helsingin yliopisto

Saksa, Silja 2004 *Baabelin perilliset, Kääntäjien ja kääntämisen historiaa*. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.

Schlosser, Eric 2004 (2003) *Reefer Madness And Other Tales From The American Underground*. Lontoo: Penquin Books.

Sorvali, Irma 1996 *Unohdettu kääntäjä*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Venuti, Lawrence 1995 *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. Lontoo: Routledge.

Vuokko, Katja 2014 *Klassikosta lukuromaaniksi: käänösstrategioiden vertailu Dickensin David Copperfield -suomennoksissa*. Lehdessä *Avain* 4/2014, 35-47.